

UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Institut mezioborových studií Brno

**PŘÍČINY ZADLUŽOVÁNÍ RODIN,
JEHO RIZIKA A MOŽNÉ DŮSLEDKY**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Vedoucí diplomové práce:
doc. PhDr. Eduard Radvan, CSc.**

**Vypracoval:
Petr Obruča**

Brno 2011

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „Příčiny zadlužování rodin, jeho rizika a možné důsledky“ zpracoval samostatně a použil jsem literaturu uvedenou v seznamu použitých pramenů a literatury, který je součástí této diplomové práce.

Elektronická a tištěná verze diplomové práce jsou totožné.

V Bučovicích dne 25.11.2011

.....
Podpis

Poděkování

Děkuji panu doc. PhDr. Eduardu Radvanovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytl při zpracování mé diplomové práce.

Mé poděkování náleží i ThLic. ICLic. Maxmiliánovi Vladimírovi Filovi O. Praem., který mi svou radou pomohl při zpracování této diplomové práce.

Také bych chtěl poděkovat své manželce a dcerám za morální podporu a pomoc, kterou mi poskytly při zpracování mé diplomové práce a které si nesmírně vážím.

Bc. Petr Obruča

OBSAH

Úvod	6
1. Zadlužování	8
1.1. Zadluženost	8
1.1.1. Historický pohled na půjčky a lichvu	9
1.1.2. Charakteristika úvěrů a půjček	11
1.2.3. Bankovní a nebankovní společnosti	16
1.2. Příčiny ovlivňující vznik zadlužování rodin	19
1.2.1. Zadlužování v historickém kontextu	19
1.2.2. Soudobé trendy zadlužování	20
1.2.3. Charakteristika dluhů	24
1.2.4. Zadlužování z pohledu ČNB	25
1.3. Statistické údaje o zadlužování rodin	28
1.3.1. Vývoj spotřeby mezd a nezaměstnanosti	28
1.3.2. Statistika dluhů a zadluženosti domácností	33
1.4. Předpoklad vývoje	36
1.5. Dílčí závěr	38
2. Rizika a důsledky zadlužování	40
2.1. Život na dluh a rizika s ním spojená	40
2.1.1. Legislativa týkající se dlužníků	46
2.1.2. Předcházení rizikům zadlužování	51
2.2. Sociální dopad na rodiny	52
2.3. Instituce zabezpečující pomoc rodinám v krizových situacích	54
3. Zvyšování ekonomické gramotnosti jako jeden z úkolů sociální pedagogiky	63
3.1. Strategie zvyšování ekonomické gramotnosti	66
3.2. Jak pracovat s rodinnými financemi	68
3.3. Zásady odpovědného půjčování	70
3.4. Dílčí závěr	72
4. Průzkum přístupu rodin k přijímání půjček	73
4.1. Předlužené domácnosti	73
4.2. Zkušenosti lidí, kteří mají zájem o půjčku, nebo ji před nedávnem získali	85
4.3. Dílčí závěr	88
Závěr	91

Resumé	94
Anotace	94
Seznam použité literatury	96

Příloha	99
----------------	-----------

GRAFY:

Graf 1 Vývoj výdajů domácností	21
Graf 2 Četnost mezd zaměstnanců	30
Graf 3 Finanční zajištění rodin	31
Graf 4 Průměrná míra nezaměstnanosti	32
Graf 5 Míra hrubé zadluženosti domácností ve vybraných zemích a eurozóně	33
Graf 6 Řešení obtížné situace půjčkou/přáteli	34
Graf 7 Zatíženost domácností dluhy	35
Graf 8 Struktura dluhů	36
Graf 9 Vývoj počtu soudních exekucí	47
Graf 10 Oddlužení fyzických osob nepodnikatelů	50
Graf 11 Nejčastější dotazy klientů AOP na problematiku zadlužování	56
Graf 12 Hodnocení úrovně finanční gramotnosti	64
Graf 13 Finanční rozpočet 2007	68
Graf 14 Finanční rozpočet 2010	68

Úvod

Jedním z významných sociálních fenoménů dnešní doby je zadlužování rodin. Tato skutečnost se nevyhnula ani České republice, kde můžeme sledovat stále rostoucí počet lidí žijících v dluhách. Pro českou populaci je to jev poměrně nový, který s sebou přináší mnoho sociálních problémů. Tyto problémy se týkají dlužníků, kteří si neuvědomují rizika vyplývající z neuvážených půjček. Nedokáží se orientovat ve velké nabídce finančních produktů nebo neumí odhadnout své ekonomické možnosti. Důsledkem jsou pak často konkurzy majetku jednotlivců i firem. Z důvodu platební neschopnosti se pak problém řeší exekucí.

Návštěva exekutora s sebou přináší značné psychické vypětí pro celou rodinu. Aby se této situaci předešlo, musí se věnovat větší pozornost finanční a ekonomické gramotnosti obyvatel ČR. Výchova by měla začít a průběžně se pěstovat v rodinách, pokračovat ve škole a následně se prolínat celým životem.

Cílem mé práce je přiblížit problematiku zadlužování a její dopad na rodiny. Pojednávám v ní o skutečnostech souvisejících se zadlužováním, o vývoji současného stavu a o prognózách budoucího vývoje. Chtěl bych zjistit, zda dlužníci věnují dostatečnou pozornost prevenci při braní půjček, a také se pokusím nastínit cestu, jak předejít nadměrnému zadlužení a čeho se vyvarovat.

Uvedené téma jsem si zvolil vzhledem k tomu, že mě zajímá a mám k němu blízko profesně, jelikož pracuji v bankovníctví. Pomůže mi to k získání většího rozhledu a pochopení souvislostí se zadlužováním.

Práce je rozdělena do pěti kapitol.

V první kapitole vymezuji pojmy zadluženost, dluh, pohledávka, dlužník, věřitel. Dále uvádím některé historické momenty zadlužování, přibližuji pojmy lichva a úrok. Charakterizuji pojmy půjčka a úvěr, které dělím podle kritérií a předkládám parametry spotřebitelského úvěru vybraných finančních společností. Rozdělují dluhy dle kategorií. Zmiňuji se o novodobé historii a současných trendech zadlužování a k tomu používám statistické údaje související se zadlužováním.

Ve druhé kapitole uvádím základní rizika spojená se zadlužováním. Poukazuji na legislativu týkající se zadlužování – exekuce, insolvenční řízení a jejich základní funkce a rizika. Současně se zabývám sociálním dopadem zadlužování rodin. Představuji instituce, které mohou pomoci rodinám v krizových situacích.

Ve třetí kapitole se věnuji současnému stavu ekonomické gramotnosti občanů a strategii jejího zvyšování. Předkládám možnosti, jak pracovat s rodinnými financemi a zásady, které by se měli dodržovat při půjčování peněz.

Čtvrtá část je věnována kvalitativnímu průzkumu předlužených domácností a osob žádajících o úvěr. Na základě předem připravených otázek byl proveden rozhovor s každým z respondentů.

Závěrečná část diplomové práce shrnuje příčiny, rizika a možnou prevenci zadlužování jako jednoho z problémů současné společnosti.

1. Zadlužování

V úvodu této kapitoly se budu věnovat kořenům slova zadluženost. Dále stručně prezentuji historii zadlužování od starověku přes středověk a mladý československý stát až po současnost. Projdu milníky novověku a současně příčiny, které nejvíce ovlivnily způsob a rozsah nynějšího zadlužování rodin.

Abych pronikl hlouběji do problému, přiblížím základní nabídku úvěrových produktů a jejich základní charakteristiku. Uvedu hlavní poskytovatele úvěrů na českém trhu a jejich nabídku spotřebitelských úvěrů. V této části budu vycházet hlavně ze svých znalostí bankovních produktů a služeb. V neposlední řadě se budu věnovat statistikám poskytovaným ČNB, ČSÚ, STEM apod., které se váží k tématu zadlužování. Tyto statistiky mi poslouží k pochopení souvislostí spojených s touto problematikou.

V poslední části kapitoly se v návaznosti na statistiky pokusím stanovit budoucí trend zadlužování.

1.1. Zadluženost

Kořenem slova zadluženost je výraz **dluh**. Ten popisuje například Wikipedie jako „něco, co je někdo někomu povinen vyrovnat. Je to předmět vztahu mezi věřitelem a dlužníkem, který zahrnuje oprávnění věřitele a povinnost dlužníka, aby dluh vyrovnal. Z hlediska věřitele se tento vztah označuje jako **pohledávka**, což znamená, že pohledávka je oprávnění věřitele požadovat od dlužníka vyrovnání dluhu, tedy takzvané plnění“.¹

Jinými slovy jedná se o smluvní vztah mezi dvěma či více subjekty, z nichž některým vzniká povinnost plnit závazek jiným.

Úzce spjatým výrazem je slovo **dlužník**. Dlužník je subjekt, který má povinnost vyrovnat závazek vůči věřiteli. Naopak **věřitel** je subjekt oprávněný požadovat od dlužníka vrácení závazku (dluhu).

¹ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Dluh>

Zadluženost tedy můžeme specifikovat jako výši všech závazků dlužníka vůči všem jeho věřitelům. V praxi to znamená, že se jedná o objem nebo počet jednoho či více závazků dlužníka vůči jednomu nebo více věřitelům.²

1.1.1. Historický pohled na půjčky a lichvu

Historie zadlužování je stará jako lidstvo samo. Rodinné finance si hlídali a peníze si půjčovali již naši předkové před sedmi tisíci lety. Ohlédneme se proto v několika příkladech do historie, abychom si přiblížili historické souvislosti.

Ve starověké Mezopotámii byla pramenem otroctví nouze a zadlužení plnoprávných osob, jež přišly o výrobní prostředky, zejména o půdu. Často rodiče prodávali své syny a dcery, aby mohli uspokojit své věřitele. Z asyrských pramenů je doložen prodej sester jejich bratry. Plnoprávný občan, který se ocitl v bídě, prodával dokonce sám sebe. Docházelo k zotročování i formou adopce dítěte, které jeho vlastní otec postoupil cizí osobě za smlouvenou úplatu. Kdo nemohl zaplatit svému věřiteli dluh s úroky, stával se jeho rukojmím, pokud nemohl dát za sebe manželku nebo děti. Věřitel dlužníka využil jako pracovní sílu nebo jej prodal dále do otroctví. Chammurapi omezil dlužní otroctví rodinných příslušníků dlužníka na tři roky.³

Ve starověkých Aténách si museli drobní zemědělci vzhledem k nutnosti výsadby vinic a olivovníků půjčovat peníze od šlechty. S narůstajícím zadlužováním se dostávali do situace, kdy nemohli svůj dluh včas splatit a stávali se otroky.⁴

Izraelitům již Starý zákon zakazoval brát úrok od svých bratrů, od cizinců úrok požadovat mohli. Kristus od učedníků žádá, aby půjčovali, aniž by za to cokoliv očekávali. Avšak v podobenství o hřivnách je odsouzen služebník, který se svou hřivnou nehospodařil a který ji pánovi vrátil bez zisku, protože ji nedal ani do banky, aby nesla pro pána úroky. Zdá se, že Kristus zde úrok schvaluje.⁵

Půjčoval si i římský císař Hadrianus, který dle historiků silně zadlužil státní finance, které zapříčinily hospodářské potíže.⁶

² Kipielová, I. Slovník základních pojmů z bankovníctví.

³ Srov. Štefková, A. *Společnost ve staré Mezopotámii z antropologického hlediska*, Diplomová práce, Brno, 2005, s. 13, http://is.muni.cz/th/85310/prif_b/MEZOPOTAMIE.pdf, 15. 3. 2011

⁴ http://www.zsletovice.cz/pictures/e-learnig/dejepis/zapisky_hodin/6.rocnik/starovek.pdf, 17. 2. 2011

⁵ Srov. *Evangelium sv. Matouše*, kap. 25, verše 14-30.

⁶ http://cs.wikipedia.org/wiki/Starov%C4%9Bk%C3%BD_%C5%98%C3%ADm, 17. 2. 2011

Filip Sličný, francouzský král, měl zase velké dluhy u templářů. Jelikož je nemohl splatit, vymyslel dokonalý způsob, jak se templářů zbavit a zároveň získat jejich obrovský majetek. Využil k tomu slábnoucího papeže Klementa V. V roce 1307 bylo na základě vykonstruovaného procesu zatčeno a popraveno několik stovek vysoce postavených členů řádu a jejich majetek byl zkonfiskován. Definitivní konec řádu se datuje do roku 1314, kdy bylo upáleno pět nejvyšších představitelů v čele s velmistrem Jacques de Molay. Církev ovládaná Filipem odsuzovala členy řádu na základě obvinění typu „uctívání ďábla, plivání na bibli“ a podobných. K vyhlazení řádu byla potřeba záminka.

Ranní a středověcí teologové pod vlivem starozákonních zákazů většinou půjčky na úrok odmítali.⁷ Tato nauka se odráží i v řadě rozhodnutí učitelského úřadu. V novověku se však s konečnou platností prosadilo stanovisko, že i peníze jsou produktivní a nesou plody a že přiměřený úrok je proto dovolený.

V historii se také setkáváme s pojmem lichva. Lichva je stanovení takových úroků, které jsou větší, než kolik činí a ospravedlňuje hodnota půjčky. Když věřitel nepožaduje úrok přesahující hodnotu půjčky, ale svých pohledávek se domáhá nemilosrdně, bez ohledu na stav nouze a možnou velkou škodu pro dlužníka, nedopouští se sice lichvy, ale hřeší proti lásce, a to někdy těžce.

V minulosti se mimo pojem lichva můžeme často setkat s výrazem půjčka spotřebního zboží. Půjčky spotřebního zboží se svou povahou podobají peněžním půjčkám, protože mohou být kdykoliv převedeny na peníze. U větších půjček spotřebního zboží, např. obilí, rýže, nebo stavebnin, k výdělečným účelům je také oprávněno požadovat přiměřený úrok. Jsou-li však důvodem k půjčce naléhavé potřeby každodenního života, křesťanská láska vyžaduje, aby byla bezúročná. Zde platí Kristova výzva učedníkům: „Vy však číňte dobře, půjčujte a nic nečekejte zpět“. To se týká i peněžních půjček osobě nebo rodině v nouzi, která si těmito penězi chce opatřit to, co potřebuje pro každodenní obživu.

Spekulant v dobách velkého nedostatku profituje z nouze druhých tím, že požaduje za své zboží lichvářské ceny, například v době hladu za potraviny, nebo tím, že vykupuje drahocenné předměty a další majetek za ceny hluboko pod jejich hodnotou. Jako prostředky osobního obohacení zneužíváním nouze druhých jsou spekulace a lichva zvláště hanebnými hříchy proti spravedlnosti. Neméně hanebné je

⁷ Srov. Koller, M. *Morální aspekty smluv o úvěru a půjčce s ohledem na český kontext*, Bakalářská práce, Olomouc, 2011, s. 18

zneužívání nouze druhých, kteří ke své obživě zoufale potřebují práci a jsou proto nuceni přistoupit na mzdu nižší než je minimální mzda. Ženy jsou obětí této praxe ještě častěji než muži.⁸

Lichva se dá také obecně charakterizovat jako nepřiměřený úrok z půjčky. Z pohledu dnešní legislativy, podle Zákona 140/1961 Sb., § 253, se jedná o trestný čin:

„(1) Kdo zneužívá něčí tísně, nezkušenosti nebo rozumové slabosti nebo něčího rozrušení, dá sobě nebo jinému poskytnout nebo slíbit plnění, jehož hodnota je k hodnotě vzájemného plnění v hrubém nepoměru, nebo kdo takovou pohledávku uplatní nebo v úmyslu uplatnit ji na sebe převede, bude potrestán odnětím svobody až na dvě léta nebo peněžitým trestem.

(2) Odnětím svobody na šest měsíců až pět let bude pachatel potrestán, získá-li činem uvedeným v odstavci 1 značný prospěch.“⁹

Lichvou byl již ve starověku nazýván jakýkoliv příjem úroků za peníze. A jak již z předešlého textu vyplývá, ve středověku byla považována křesťany za jeden z nejtěžších hříchů, naopak jako jednu z mála činností ji mohli v té době vykonávat Židé. V zemích Koruny české byla lichva křesťanům povolena až roku 1484 Vladislavem II. Jagelonským. V současnosti se v médiích často hovoří o lichvě mezi Romy a také ve spojitosti s nebankovními společnostmi.

1.1.2. Charakteristika úvěrů a půjček

Pro potřebu této práce dávám mezi úvěrem a půjčkou rovnítko, protože se ve skutečnosti jedná o podobný produkt. Přestože charakteristik obou produktů existuje bezpočet, uvedu dvě z mnoha verzí výkladu:

„**Úvěr** je formou dočasného postoupení zboží nebo peněžních prostředků (půjčka) věřitelem na principu návratnosti dlužníkovi, který je ochoten za tuto půjčku po uplynutí nebo v průběhu doby splatnosti zaplatit určitý úrok ve formě peněžité prémie. Kredit vzniklý bankovním úvěrem tvoří kolem 95 % oběživa.“¹⁰

⁸ Peschke, K. *Křesťanská etika*, s. 607

⁹ http://business.center.cz/business/pravo/zakony/trestni_zakon/cast2h9.aspx, 15. 11. 2010

¹⁰ <http://cs.wikipedia.org/wiki/%C3%9A%C4%9B>, 15. 11. 2010

„**Půjčka** je typem dluhu. Podobně jako jiné typy dluhu má půjčka za následek redistribuci finančních prostředků v průběhu času mezi věřitelem a dlužníkem. V rámci půjčky dlužník obdrží určité množství peněz, nazývané jistina, od věřitele a je povinen mu tuto částku do určitého data v budoucnosti splatit. Většinou jsou peníze spláceny v pravidelných měsíčních splátkách, nejčastěji jednou za měsíc. Půjčka je většinou poskytována za poplatek, jenž je nazýván úrokem. Pokud je půjčka uzavírána jako právní akt, pak může být dlužník vázán dalšími omezeními.“¹¹

Uvedu nejpoužívanější typy úvěrů požadovaných spotřebiteli, o kterých se budu nejčastěji zmiňovat v následujících kapitolách. Můžou se dělit podle několika kritérií. Základním kritériem je dělení na účelové a neúčelové.

Účelové úvěry

Hypoteční úvěr - je dlouhodobý účelový úvěr zajištěný zástavním právem k nemovitosti. Je to nejčastější způsob financování, koupě, rekonstrukce nebo výstavby nemovitosti. Tímto úvěrem se také dají konsolidovat stávající úvěry na nemovitost, vyrovnat dědické podíly, nebo společné jmění manželů. Zpravidla bývá poskytován na dobu 5-30 let. Úvěr bývá poskytován do 100 % odhadu nemovitosti, v individuálních případech i více, maximálně do 120 %. Je zajímavý pro spotřebitele hlavně z důvodu nízké úrokové sazby a rozložení splátek.

Úvěr na nemovitost - je účelový úvěr na financování investic do bydlení. Úvěr musí být zajištěný nemovitostí, ručením nebo vkladem. Úroková sazba je nižší než u spotřebitelských úvěrů. Délka úvěru je zpravidla do 10 let.

Podstatnou součástí některých účelových úvěrů (např. hypoteční úvěr) nebo půjček ve větším objemu je **zajištění**. To bývá různé. Od zajištění směnkou, přes ručitele až po zastavení movitého, ale ve většině případů spíše nemovitého majetku dlužníka. Zajištění slouží bankám (věřiteli) pro snížení rizika spojeného s poskytnutím úvěru. V případě, kdy dlužník neplní své závazky, si věřitel následně ze zajištění plní své pohledávky. Zajištění má také nemalý psychologický účinek na dlužníka, aby dostál svým závazkům. Zvlášť patrný je v případě zastavení nemovitosti.

¹¹ <http://cs.wikipedia.org/wiki/P%C5%AFj%C4%8Dka>, 16. 11. 2010

Mluvíme-li o *zajištění nemovitostí*, převážně se jedná o nemovitost, která je předmětem koupě, výstavby úvěru apod., ale může to být i jiná nemovitost, která splňuje požadavky banky. Aby mohla být použita k zástavě, nesmí na ni váznout žádné věcné břemeno. Ve většině případů se zástava používá maximálně do 100 % odhadu nemovitosti. Pokud nestačí výše odhadu, musí se použít k dozajištění jiná nemovitost. Odhad (lépe řečeno interní ocenění) je většinou prováděn tak, aby výsledná cena v odhadu korespondovala s aktuálními tržními cenami v regionu.

Zajištění ručitelem znamená, že osoba odlišná od dlužníka nese odpovědnost plnit věřiteli v případě, že tak neučiní dlužník. Ručitel při poskytování úvěru musí splňovat stejné požadavky jako dlužník (bonitu apod.). Pro ručitele je převzetí povinnosti ručení velká „hrozba“. Pokud by dlužník neplatil, dostane se do registru dlužníků a současně s ním i ručitel.

Neúčelové úvěry

Spotřebitelský úvěr – je zpravidla neúčelový úvěr se splatností do 10 let. Používá se na nákup spotřebního zboží, automobilů apod. Je poskytován bez zajištění. V určitých případech může banka požadovat zajištění tohoto úvěru nemovitostí nebo ručitelem. Bývá to zpravidla u větších částek, nebo vidí-li banka v souvislosti s úvěrem větší riziko. Úrokové sazby jsou obvykle výrazně větší než u hypotečních úvěrů.

Legislativním předpisem o spotřebitelském úvěru je Zákon 145/2010 Sb. Tento zákon zapracovává příslušné předpisy Evropských společenství a upravuje některá práva a povinnosti související s odloženou platbou, půjčkou, úvěrem, nebo jinou obdobnou finanční službou poskytovanou, nebo přislíbenou spotřebiteli věřitelem nebo zprostředkovatelem.¹²

Americká hypotéka – je jeden z názvů neúčelového úvěru se zástavou nemovitostí. Výhodou pro spotřebitele je nižší úroková sazba proti spotřebitelským úvěrům s tím, že částka může být použita na jakoukoliv potřebu. Nevýhodou je nutnost zástavy nemovitosti. Úvěry jsou poskytovány se splatností až 20 let.

Kreditní karta – jde o jistý typ revolvingového (opakovaného) úvěru čerpaný úvěrovou kartou. V případě vrácení čerpané částky do stanovené lhůty se dá docílit nulová

¹² Srov. Zákon 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru a o změně některých zákonů, <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/spotrebitelsky-uver/cast1.aspx>, 15. 1. 2011

úroková sazba. V opačném případě je však sazba velmi vysoká a pohybuje se kolem dvaceti procent a výše. Kreditní karta je určena jak fyzickým osobám, tak podnikatelům. Slouží hlavně k rychlému překlenutí finančních potřeb. Držitel karty může po splacení úvěru (i částečném) znovu prostředky čerpat.

Povolený debet (kontokorent) – je limit na běžném účtu klienta, který mu dovoluje na základě dodatku ke smlouvě čerpat částku do určitého úvěrového limitu. Má tak možnost ze svého účtu mimo své vlastní prostředky navíc čerpat dohodnutou částku (do mínusu), za kterou banka inkasuje úrok. Klient má povinnost do určité doby částku vložit na účet a dostat se tak do kladného zůstatku. Jedná se převážně o dobu šesti až dvanácti měsíců.

Klienti úvěrových institucí mají dále k dispozici investiční úvěry a eskontní úvěry (odkup směnek). Tyto úvěry mají různou délku splatnosti od týdne až po desítky let. Jde o úvěry s postupným splácením jistiny nebo s úhradou celé jistiny v den splatnosti úvěru. Alternativou k úvěrům jsou leasing, faktoring a forfaiting, což u dvou posledních znamená odkup pohledávek.

Je důležité podotknout, že parametry jednotlivých úvěrových produktů se neustále upravují a vyvíjejí. Hlavním poskytovatelem těchto produktů bývají bankovní, ale i nebankovní společnosti. Každá z uvedených institucí má pro poskytování úvěrů své vlastní individuální podmínky. Mezi základní podmínky patří ověření bonity klientů.

Za ověření bonity je považováno předložení potvrzení o příjmu ze závislé činnosti u fyzických osob, u podnikatelů daňové přiznání a v případě podnikatelského úvěru ještě další účetní doklady požadované finanční institucí. Potvrzení o příjmu ze závislé činnosti si banky důkladně ověřují u zaměstnavatele, z důvodu prevence zfalšování.

Některé banky po svých klientech, kteří u ní mají delší historii a vykazují dostatečný obrat na účtu, nepožadují potvrzení o příjmu. Přímo jim dle obratu a dalších specifických podmínek nabídnou možný limit financování. Pro klienta je to velmi výhodné, protože se nemusí zabývat předkládáním dalších dokumentů, které může být časově náročné.

Pokud klient požádá a banka souhlasí, je uzavřena úvěrová smlouva. Tu upravuje legislativa v Obchodním zákoníku, Zákon č. 513/1991 Sb., § 497 – 507, která ji vymezuje takto:

„Smlouvou o úvěru se zavazuje věřitel, že na požádání dlužníka poskytne v jeho prospěch peněžní prostředky do určité částky, a dlužník se zavazuje poskytnuté peněžní prostředky vrátit a zaplatit úroky.“¹³

Úrok je finanční odměna za půjčení peněz od věřitele, kterou dlužník na základě dohody hradí věřiteli za půjčku (úvěr).

Bankovní instituce musí ve svých úvěrových smlouvách uvádět **RPSN** (roční procentní sazbu nákladů). Je to číselný údaj, který má umožnit spotřebiteli lépe vyhodnotit výhodnost nebo nevýhodnost poskytovaného úvěru. RPSN udává procentní podíl z dlužné částky, který musí spotřebitel zaplatit za období jednoho roku v souvislosti se splátkami, správou a všemi dalšími výdaji spojenými s poskytnutým úvěrem.

Významným faktorem, alespoň u bankovních institucí, je ověření každého klienta v mezibankovním registru neplatičů, kterou spravuje společnost CBCB - Czech Banking Credit Bureau, a. s. Jejím akcionářem je pět největších českých bank a uživatelem většina českých bank. Společnost byla založena za účelem provozování Bankovního registru klientských informací. Jejím prostřednictvím se banky vzájemně informují o bonitě a důvěryhodnosti svých klientů. Registr by měl sloužit jako ochrana bank před delikventními klienty a jako informace o dobrých a spolehlivých klientech.

Dalším registrem podobného určení je nebankovní registr SOLUS, který slouží pro evidenci klientů leasingových, telefonních a splátkových společností.

Registry slouží jako informace pro banky. Informace mohou být pozitivní nebo negativní a na jejich základě banka úvěr buď poskytne, nebo ho zamítne.

¹³ Srov. Zákon č. 513/1991 Sb., obchodní zákoník, § 497 Základní ustanovení <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/obchzak/cast3h2d5.aspx>, 16. 11. 2010

1.1.3. Bankovní a nebankovní společnosti

V následující kapitole představím základní strukturu bankovního systému, a dotknu se nabídky některých významných bank a nebankovních společností na českém trhu.

Bankovní systém České republiky se skládá ze dvou úrovní:

- Centrální banka - ČNB,
- komerční banky.

ČNB je státní instituce zřizovaná státem. Mezi její hlavní funkce patří:

- prosazování vnitřní a vnější měnové politiky, udržuje měnovou stabilitu,
- vydávání a regulace množství peněz v oběhu,
- dohled nad činností obchodních bank,
- stanovení a vyhlášení úrokových sazeb, od kterých se odvíjí úrokové sazby komerčních bank, a ukládání povinných rezerv komerčním bankám.

Komerční banky (obchodní banky) jsou akciové společnosti, které se specializují na obchodování s penězi, aby dosáhly zisku. K jejich základním činnostem patří shromažďování volných prostředků, které formou úvěrů dále uvádějí do oběhu. Umožňují převod peněz z jedné banky do jiné, půjčovat, spořit a vybírat si peníze, obchodování s cennými papíry, směnářenské a devizové obchody apod.

Na komerční banky dohlíží, reguluje je a provádí jejich kontrolní činnost ČNB. To z pohledu klienta zaručuje stabilitu a bezpečnost uložených prostředků. V ČR fungovalo k 30. 9. 2011 44 komerčních bank.¹⁴

Vedle bank působí na českém trhu také nebankovní společnosti.

Nebankovní společnosti se z velké části zabývají poskytováním úvěrů. Na tuto činnost zpravidla nemají bankovní licenci. Patří mezi ně hlavně leasingové společnosti, společnosti provádějící splátkové prodeje a poskytovatelé hotovostních a bezhotovostních půjček. Hlavním cílem těchto institucí je získání klienta, který neuspěl v bance se žádostí o financování a nebude tak citlivý na úrokové

¹⁴ Srov. ČNB, https://apl.cnb.cz/apljerrsdad/JERRS.WEB24.SUBJECTS_COUNTS_2. 15. 10. 2011

požadavky. U těchto půjček se většinou neprověřuje platební morálka klienta. Je zde jistá míra benevolence, která je však kompenzována vyšší úrokovou sazbou.

Hlavní nevýhodou nebankovních společností je, že se jedná o menší společnosti pohybující se v nedostatečně regulovaném právním prostředí. To s sebou často nese praktiky, které si komerční banky nemohou dovolit. Patří mezi ně zamlčování důležitých skutečností, požadavek podpisu nevyplněné směnky, skryté poplatky, vysoká úroková sazba a RPSN, využívání drobného písma v textu apod.¹⁵

Zhodnotím-li banky a nebankovní instituce jako nezávislý klient a srovnám jejich služby, vychází mi zde lépe banky. Nejpodstatnějším faktorem je pro mne jistota a stabilita, kterou zajišťuje dohled ČNB. Banky mají povinnost se řídit pravidly, které stanovuje ČNB. Jedná se často o velké nadnárodní společnosti. Velkou výhodou bank je to, že poskytují nižší úrokové sazby, respektive RPSN. Konkurenční výhodou rychlého poskytnutí prostředků u nebankovních společností je v současnosti často jen reklamní slogan. Banky nabízejí uzavření úvěrové smlouvy při první návštěvě pobočky.¹⁶

Výhodné se u nebankovních institucí může zdát poskytování úvěrů bez vstupu do registrů a bez předložení potvrzení o příjmu. Má to však dvě úskalí. Pokud jsem člověk méně ekonomicky gramotný anebo jsem se svými výdaji na hraně či dokonce za ní, může mě taková půjčka dostat do značných problémů se splácením nebo dokonce do neschopnosti splácet.

Pro srovnání uvedu příklad nabídky úvěrů některých finančních institucí.

Půjčky nabízené bankami:

Komerční banka, a.s. – produkt **Osobní úvěr** – jedná se o neúčelový úvěr, výše úvěru 30 tis. - 2,5 mil. Kč, splatnost úvěru 12 - 72 měsíců, úroková sazba 9,3 %, poplatků za vedení úvěru 80,- Kč/měsíc + za zřízení úvěru 0,8 % z výše úvěru, minimálně 500,- Kč, RPSN 12,59 %. Úvěr lze kdykoliv předčasně splatit bez sankcí; součástí je zdarma pojištění schopnosti splácet, které kryje čtyři pojistné události: dlouhodobá pracovní neschopnost, ztráta zaměstnání, plná invalidita, smrt, a to jak hlavního dlužníka, tak spoludlužníka.

¹⁵ Škvára, M. *Finanční gramotnost*, s. 35

¹⁶ Srov. Česká spořitelna, a.s., <http://www.csas.cz/banka/nav/osobni-finance/pujcka/o-produktu-d00013288>, 16. 10. 2011

Česká spořitelna, a. s. – produkt **Půjčka** - jedná se o neúčelový úvěr, výše úvěru 15 - 300 tis. Kč, splatnost úvěru 12 - 72 měsíců, úroková sazba 8 %, poplatek za vedení úvěru 49,- Kč/měsíc + za zřízení úvěru 0,8% z výše úvěru, minimálně 400,- Kč, max. 7000,- Kč, RPSN 9,51%. Úvěr je poskytován bez zajištění.

Československá obchodní banka, a. s., - produkt **Půjčka na cokoliv** - jedná se o neúčelový úvěr, výše úvěru 20 tis. Kč až neomezeně, splatnost úvěru 12 - 84 měsíců, úroková sazba 10,9 %, poplatek za vedení úvěru 60,- Kč (klient ČSOB 30,- Kč) + za zřízení úvěru 1 % z výše úvěru, minimálně 500,- Kč, max. 3500,- Kč, RPSN 12,73 %, nad 200 tis. nutný ručitel.

Půjčky nebankovních společností:

Provident Financial s. r. o. - jedná se o neúčelovou rychlou půjčku, výše úvěru 4 - 50 tis. Kč, splatnost úvěru 45 nebo 60 týdnů, úroková sazba neuvedena, poplatek za vedení úvěru neuvádí + za zřízení úvěru neuvádí lze vypočítat pouze v kalkulačce, RPSN 63,91 % (60 týdnů) a 70,94 % (45 týdnů). Pro splátky si chodí přímo domů týdně pracovník společnosti.

Home Credit a. s. - produkt **Rychlá půjčka** - jedná se o neúčelový úvěr, výše úvěru 10 - 150 tis. Kč, splatnost úvěru 10 - 84 měsíců, úroková sazba 12,52 %, poplatek za vedení úvěru 588,- Kč/rok, RPSN 15,4 %. Zřízení půjčky trvá tři dny.

Je možné si sjednat pojištění pro případ nepříznivých životních událostí jako je ztráta zdroje příjmu, dlouhodobá pracovní neschopnost, invalidita nebo úmrtí.

CETELEM ČR, a. s. - produkt **Osobní půjčka Cetelem** - jedná se o neúčelový úvěr, výše úvěru 20 tis. – 1 mil. Kč, splatnost úvěru 6 - 120 měsíců, úroková sazba činí 13,5 % (u 72 měsíců), poplatek neuvádí, RPSN 16,05 %. Zřízení do 24 hodin.¹⁷

Přestože jsou to oficiální zveřejňované informace, u většiny subjektů jsou parametry produktů uváděny v nejnižších sazbách a nejnižších poplatcích. Důvodem je, aby každá ze společností přilákala zákazníka právě k sobě. Převážná většina z nich uzavírá smlouvy ve svých pobočkách, po telefonu, internetu, poštou nebo pracovník přijde přímo k zákazníkovi. Pokud však chceme znát přesné parametry poskytovaného produktu, je lépe se informovat přímo na pobočce a uvádět i své konkrétní požadavky a doložit přesné údaje.

¹⁷ Finance.cz, <http://www.finance.cz/uvery-a-pujcky/spotrebitelske/srovnani-uveru/>, 17. 2. 2011

1.2. Příčiny ovlivňující vznik zadlužování rodin

Příčin zadlužování domácností v obecném kontextu může být celá řada. Předně se podíváme, co předcházelo současné „neutěšené“ situaci v rodinných financích. Jak se na zadlužování dívali různé generace dvacátého století. To nás dovede až do současnosti, kde se seznámíme s vývojem a záležitostmi dluhové problematiky.

1.2.1. Zadlužování v historickém kontextu

V první polovině dvacátého století bývalo v rodinách bohatých ekonomik (hlavně Evropa, Amerika a Austrálie) zvykem, že si rodiny vedly velmi pečlivě finanční deníky a striktně se řídily svými finančními plány. Plány si nedělaly jen chudé domácnosti, ale i střední vrstva, dokonce i velmi bohatí lidé.¹⁸

Navíc mít dluh nebylo zrovna populární. Naopak osobnosti před zadlužováním varovaly. Jako příklad můžeme uvést průmyslníka Tomáše Bařu, který měl vliv nejen na zaměstnance, ale pozitivně působil na celý Zlínský region. Slogany, které byly na zdi jeho firmy „*Bud'te věřitel, ne dlužník. Plat' hotově, nevypůjčuj. Pomož si sám.*“¹⁹ viděly každý den tisíce zaměstnanců.

Další významnou postavou byl prvorepublikový ministr financí Alois Rašín. „*Jako ministr financí nové republiky Alois Rašín vynikal nad ostatními ministry financí ve střední Evropě jako obr nad liliputány*“ píše britský diplomat G. H. Lockhart o Aloisi Rašínovi, prvním ministrovi financí Československé republiky. „*Celé své úsilí věnoval úkolu, aby vyrovnal výdaje a příjmy, aby vštípil úspornost do myslí svých krajanů a aby hradil všechny schodky daněmi a ne půjčkami.*“²⁰ Svou politiku zakládal na vyrovnaném nebo přebytkovém rozpočtu a používání zdravého „selského“ rozumu. Jeho životním krédem bylo: „*Pracovat a šetřit.*“²¹ Rašínův odkaz vyrovnaného rozpočtu

¹⁸ Smrčka, L. *Rodinný rozpočet a společnost spotřeby*, s. 34, finanční kalendář vydával pro své zaměstnance i Tomáš Bařa

¹⁹ Smrčka, L. *Rodinný rozpočet a společnost spotřeby*, s. 34

²⁰ Smrčka, L. *Rodinný rozpočet a společnost spotřeby*, britský diplomat G.H. Lockhart o Aloisi Rašínovi, prvním ministrovi financí Československé republiky, s. 8

²¹ Smrčka, L. *Rodinný rozpočet a společnost spotřeby*, s. 41

a spořivosti vydržel až do doby před druhou světovou válkou. Až výstavba pohraničních pevností a zbrojení bylo státem financováno z vládních půjček.

První světová válka přinesla rozsáhlé společenské změny, které vyústily v reálný rozpad tradičních hodnot, a to se dotklo i pohledu na rodinné finance a zadlužování. Situace kolem rozpočtů a financí se začala mírně uvolňovat. „Revoluci“ v tomto směru však přinesla druhá světová válka. Rozsah války, holocaust, brutalita poznamenala morální, majetkové a etické zásady tehdejší populace. A to byl také jeden z důsledků významné změny v postoji k řízení ekonomiky rodin.

Nemalou měrou k tomu přispělo i poválečné rozdělení světa a s tím spojená „studená válka“. V tu dobu ztrácelo význam generovat majetek a finance pro potomky. Vládla nejistota a nevíra v další budoucnost celé civilizace. Ta mohla být při použití jaderných zbraní zničena během pár minut. Proto se lidé zaměřili na cíl vydělat hned a co nejvíc, aby mohli okamžitě co nejvíc utratit. Převážná většina populace rozvinutých zemí začala žít konzumně.

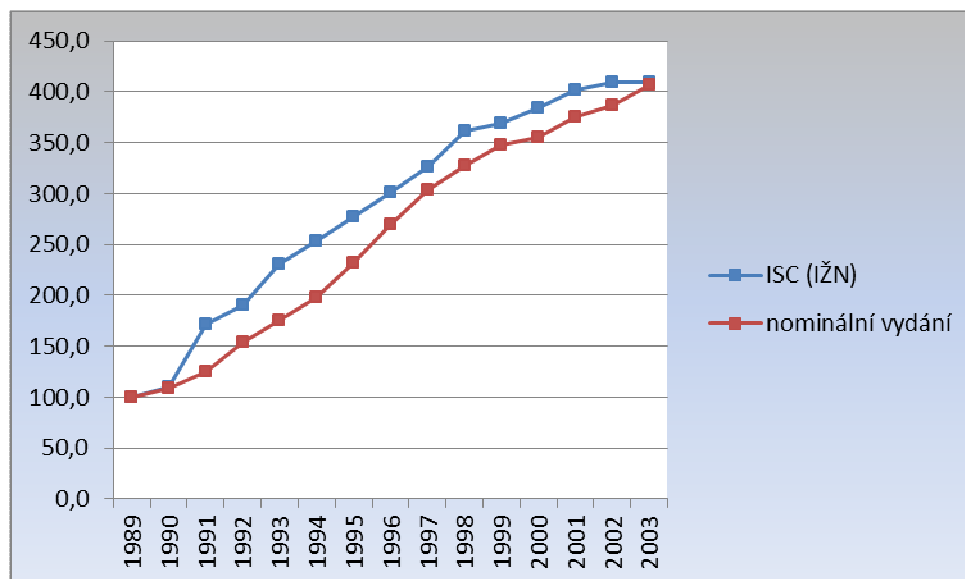
1.2.2. Soudobé trendy zadlužování

V devadesátých letech minulého století, v porevoluční době, jsme stále více slyšeli, že zadluženost českých domácností je minimální a že oproti „západním“ zemím „máme co dohánět“. A také to, že přísunem peněz z úvěrů se značně pomůže české ekonomice k přiblížení se k vyspělým světovým ekonomikám. Skutečností je, že zadlužování má opravdu ekonomický význam pro stát. Bohužel lidé nebyli na tento způsob hospodaření připraveni, a to se začalo projevovat již v průběhu devadesátých let.

V tu dobu bývalý socialistický blok vzhlížel k výdobytkům Západu. Lidé obdivovali krásná auta, pestrost oblečení, elektroniku apod. To logicky u spousty lidí vedlo k touze po dosažení nebo alespoň přiblížení se podobnému životnímu stylu. Začali si půjčovat peníze na takové věci, které jsou pro život nepodstatné. Byla to dovolená v zahraničí, nové luxusní auto atd. Stát nás utvrzoval v přesvědčení, že zadlužit se není nic špatného a „přece máme stále co dohánět“. Samozřejmě v rozumné míře to má logiku, ale začalo se zapomínat na zadní kolečka a lidé „jeli ve spotřebě na doraz“.

Po změně politického režimu koncem roku 1989 byly zrušeny dotované ceny na základní potraviny, uvolněn dovoz zboží z ciziny, zahájena privatizace státních podniků, otevřela se možnost svobodného cestování do zahraničí apod. Většina domácností musela řešit základní problém, jak uspořádat svoje hospodaření při snížené kupní síle příjmů, aby pokles stávající životní úrovně byl co nejmenší. Možností bylo vybrat peněžní rezervy z peněžního ústavu nebo sjednat si půjčku.

Situaci spotřeby v 90. letech vystihuje níže uvedený graf. Je zde patrný prudký nárůst spotřeby (ISC - index spotřebitelských cen, IŽN – index životních nákladů, index: 1989 = 100) a s ním také výdajů domácností, kterým k tomu napomáhaly právě zmíněné rezervy a půjčky.

Graf 1 Vývoj výdajů domácností²²

(Vývoj nominálních vydání průměrné domácnosti v období 1989 – 2003)

Dalším z faktorů, který ovlivnil přístup ke spotřebě, se stala novodobá nemoc, „shopping“. Stále více lidí tráví svůj volný čas v nákupních střediscích a navíc to berou jako příjemně a užitečně strávený čas. Tímto způsobem dokáží trávit některé rodiny celé hodiny.

Jedním z významných činitelů ovlivňující spotřebu domácností je vliv reklamy. Reklama nás dnes obklopuje na každém kroku. Je jí plná televize, rozhlasové stanice a tisk od novin až po časopisy, vidíme ji na billboardech a na různých plakátech,

²² Zdroj: ČNB, <http://www.czso.cz/csu/2005ediciplan.nsf/p/3011-05>, 17. 10. 2010

nacházíme ji v poštovních schránkách ve formě letáků a písemných pozvánek na prodejní akce. Reklama hraje významnou roli při rozhodování a zasahuje téměř do všech sfér života. Podsouvá nám představu, že uvedenou věc nezbytně potřebujeme k životu. Nebo že ta v reklamě je výrazně lepší než ta, kterou v současnosti máme. Většina lidí v průzkumech tvrdí, že se reklamou při svém rozhodování nenechává nijak ovlivnit. Opak je však pravdou. Nasvědčují tomu různé výzkumy, kde byla zjišťována senzibilita na reklamu. Dalším důkazem toho je, že do reklamy jsou společnostmi investovány horentní sumy. Pokud to uvedeme na příkladu, v roce 2005 utratili tři telefonní operátoři za reklamu každý kolem jedné miliardy korun.

Z našeho pohledu zadlužování můžeme v reklamě vidět dvě hlavní rizika:

- Vliv reklamy na zvýšenou spotřebu.
- Reklama jako zkreslující faktor parametrů produktu.

Co se týče **vlivu reklamy na zvýšenou spotřebu**, reklama se nás snaží přesvědčit, že bez konkrétního výrobku nemůžeme být „in“, moderní,

Luboš Smrčka ve své knize „Rodinný rozpočet a společnost“ spotřeby příjmece reklamy z hlediska příjmů dělí na tři skupiny:

Na bohaté, jejichž příjem výrazně převyšuje výdaje. V České republice je to do dvou procent populace. Ti si vše financují z vlastních zdrojů včetně položek ovlivněných reklamou.

Druhou skupinou jsou lidé chudí, kterých je u nás přibližně osm procent. Tato skupina je příliš chudá, aby se mohla zúčastnit „závodů“ o spotřebu.

Poslední skupinou, o kterou firmy vedou nelítostný boj, je zbylá převážná většina spotřebitelů. Na základě sociologických dat Smrčka tvrdí, že těch, co vzdorují reklamě nejen slovně, ale i reálně způsobem života a střídmostí, je málo a pohybují se v řádu pouhých procent. Ve velkém nebezpečí jsou z tohoto pohledu rodiny s nižšími příjmy, které se chtějí vyrovnat svému okolí. Často ještě dosáhnou na úvěr, ale sebemenší problém (snižování platu apod.) je může dovést do platební neschopnosti.²³

Pokud se týká reklamy jako **zkreslujícího faktoru parametrů produktu** jde o to, zda nám reklama předkládá skutečná reálná fakta, která jsou shodná s parametry

²³ Srov. Smrčka, L. *Rodinný rozpočet a společnost spotřeby*, s. 68

produktu. Může se jednat o jakýkoliv výrobek či produkt, v našem případě je to úvěrový produkt. Banky v reklamách ve většině případů uvádějí pro daný úvěr nejnižší úrokovou sazbu. Klient pak přijde do banky a mnohdy se nestačí divit, že úrokové sazby se pohybují v řádu procent výše. Bankovní společnosti často také uvádějí maximální částku, do jaké je možno úvěr poskytnout bez zajištění. I v tomto případě často narazíme na překážku. Dle bankéřů máme na požadovanou částku malý příjem nebo vyžadují zajištění či ručitele. Účelem reklamy je v těchto případech dostat klienta do banky.

Daleko horší je situace u nebankovních společností. Zde je velký rozdíl v serióznosti poskytovaných služeb a informací. Od téměř stejných informací, jaké poskytují banky, až po lichvářský, neseriózní a nepoctivý přístup.²⁴

Nejen v reklamě však na potencionálního dlužníka číhá nebezpečí. Uvedu jeden příklad, se kterým jsem se setkal při svém výzkumu. Dostala se mi do rukou smlouva jisté nebankovní společnosti, kde bylo mimo jiné uvedeno, že odměna za služby spojené s poskytnutím půjčky činí 4 900 Kč. V dalším bodě bylo uvedeno, že „společnost výslovně prohlašuje, že si nebude činit nárok na odměnu, pokud klientovi neposkytne žádnou částku na základě uzavřené smlouvy o půjčce“. V takových případech má však finanční společnost právo na náhradu svých nákladů, které vynaložila pro dosažení účelu této smlouvy. Dohodou smluvních stran se tyto náklady finanční společnosti stanovují paušální částkou 4 800 Kč...“.²⁵ Takže, v jednom odstavci sděluje, že v případě neposkytnutí půjčky žádnou odměnu chtít nebude, a v následujícím oznámí, že si ji stejně zaúčtuje. Uvedené smlouvy zasílá společnost klientům poštou. Ve smlouvě jsou již předtištěny údaje klienta, které dostala společnost při společném telefonátu nebo na internetu.

Z mého pohledu je to přístup minimálně nemorální a v rozporu s dobrými mravy. Vzhledem k tomu, že tyto půjčky využívají převážně lidé finančně méně gramotní, kteří nečtou podmínky půjčky včetně parametrů nebo jen zcela zběžně. Proto s vidinou rychlého a bezproblémového úvěru smlouvu podepíší. Následně jsou nepříjemně překvapeni, že přestože úvěr nedostanou, musí navíc společnosti zaplatit

²⁴ Němec, J, <http://ekonom.ihned.cz/c1-51483450-byznys-s-lidskou-hlouposti>, 7. 4. 2011

²⁵ Srov. blíže smlouva „Ok půjčka“ od společnosti EURO FUTURE s.r.o., Hradec Králové, datovaná 25. 10. 2010

nemalou částku za poskytnuté služby. Zde si také můžeme položit otázku, zda uvedené smlouvy nejsou účelově připraveny a business uvedené společnosti nestojí právě na těchto nestandardních podmínkách.

Splátkové společnosti i prodejci používají při uzavírání smluv rozličné figle. Tak například půjčky bez navýšení mohou přijít klienta někdy velmi draho. Pokud si člověk nepřečte a dostatečně neprostudujete podmínky pro splácení a pasáže o úrocích či poplatcích, může následně zjistit, že sice zboží dostal na splátky, ale byla mu poskytnuta půjčka jiná. Podstatné je také číst všeobecné obchodní podmínky (VOP). V nich se může ukrývat další záludnost nebo skrytý poplatek. Často nebývají VOP součástí smlouvy, ta na ně jen odkazuje. Tím, že smlouvu klient podepíše, stvrzuje, že s VOP souhlasí a přistupuje k nim i přesto, že v konečném důsledku neví, co v nich je.

Další velké nebezpečí číhá na zájemce o rychlou půjčku po telefonu. Člověk v dobré víře volá na telefonní linku společnosti, která nabízí úvěr. Otázky kladené po telefonu však bere jako logické a snaží se spolupracovat. Proto se hovor protáhne. S pracovníkem na telefonu stráví hodinu či více. V závěru rozhovoru však zjistí, že na úvěr nedosáhne vzhledem k tomu, že nesplňuje některou s podmínek. Překvapení však přichází záhy, ve chvíli, kdy dojde účet za telefon, na kterém nečekaně narostlo pár tisíc navíc.

Jak je vidět z uvedených příkladů, reklama, letáky, inzerce pomocí sloganů „levná rychlá půjčka bez dokládání příjmu“ a podobných může negativně ovlivnit nebo ještě zhoršit finanční situaci rodiny. Proto je nutné si vždy řádně pročíst a seznámit se s podmínkami služeb, nebo si raději nechat poradit u ověřených seriózních institucí, či poradců.

1.2.3. Charakteristika dluhů

Česká republika zatím nemá žádné oficiální členění dluhů jako například Velká Británie, která rozlišuje dluhy *prioritní*, které mají starší datum splatnosti a znamenají pro dlužníka větší ohrožení existence, a dluhy *ostatní*, pohledávky s mladším datem splatnosti apod.

Dluhy si můžeme rozdělit:

Podle předmětu:

- dluhy na nájemném,
- dluhy ve službách spojených s užíváním bytu (elektřina, plyn, vodné),
- dluhy na výživném,
- dluhy vzniklé neplacením poplatků obci či státu (daně, zdravotní či sociální pojištění),
- dluhy vzniklé neplněním závazků ze smluv (splátkový prodej, závazky vůči bankám a nebankovním institucím).

Podle situace vzniku:

- dluhy vzniklé neplněním smluvních podmínek (např. spotřebitelský úvěr),
- dluhy vzniklé povinnostmi daných zákonem (např. výživné),
- dluhy vzniklé neplacením pokut (Dopravní podnik),
- dluhy z ručení za půjčky (ručitel musí splácet, teprve po splacení může vymáhat po dlužníkovi),
- dluhy vzniklé za trvání manželství (SJM).²⁶

1.2.4. Zadlužování z pohledu ČNB

Tato kapitola předkládá informace o vlivech zadlužování v posledních letech (od roku 2005) z pohledu ČNB. A ukazuje výzkum hospodaření obyvatel ČR uskutečněný agenturou STEM. Tyto informace poslouží k hlubšímu uchopení problému.

Jak již bylo uvedeno, jako hlavní koordinátor bankovního trhu slouží ČNB. Ta monitoruje také vývoj zadlužování v ČR a dalších aspektů s ním souvisejících. Provádí jejich průzkumy a dál s nimi pracuje.

V roce 2005 byl stav zadlužování rodin hodnocen Českou národní bankou takto: „Nízké úrokové sazby, ekonomický růst, vyšší zaměstnanost a růst disponibilních příjmů vytvářely příznivé podmínky pro zadlužování domácností. Zvýšení jejich zadlužení je ale stále nižší než přírůstek finančních aktiv domácností. Rostoucí

²⁶ Člověk v tísní - společnost při České televizi, o.p.s *Dluhová problematika – informační brožura*, s. 39

zadluženost domácností se začíná projevovat navzdory nízkým úrokovým sazbám ve zvyšování podílu úrokových výdajů domácností na jejich disponibilním příjmu.

Disponibilní příjmy domácností v posledních letech rostou relativně pomalu. Některé domácnosti se tak mohou dostat do potíží se splácením svých úvěrů. Nově provedená analýza rodinných účtů naznačila, že zadlužení se v uplynulých letech koncentrovalo především do vysokopříjmových skupin domácností. Začíná se ovšem zvyšovat zadluženost i nízkopříjmových domácností. U některých z nich relativně vysoké splátky úvěrů omezují ostatní výdaje a schopnost tvorby úspor. Kreditní riziko u těchto domácností může být zvýšeno i vyšší závislostí jejich disponibilního příjmu na sociálních transferech. Pokračuje značný růst počtu exekucí, které představují rychlou a poměrně efektivní cestu vymožení menších dluhů domácností. Ze strany domácností i bank je proto nutný obezřetný přístup k zadlužování a řízení souvisejících rizik.²⁷

Z výše uvedeného vyplývá, že rok 2005 byl stále velmi příznivý pro domácnosti a nakloněný zadlužování. Přesto již narůstá počet zadlužených nízkopříjmových domácností s vysokými splátkami, které je omezují ve výdajích. Tím také roste riziko nesplácení v případě nenadálých potíží. A ve spojitosti s tím, jak je v komentáři uvedeno, logicky narůstá počet exekucí. Hlavním problémem v roce 2005 tedy není samotné zadlužování, ale to, že se do něj začínají zapojovat stále více lidé s nižšími příjmy. A ti převážně nemají finanční rezervy.

O dva roky později, v roce 2007, je patrný z komentáře ČNB k zadlužování domácností posun: „Domácnosti v roce 2007 výrazně zvýšily svou zadluženost. Celkový dluh obyvatelstva vůči finančním institucím se podobně jako v předcházejících letech zvýšil zhruba o třetinu a přesáhl již úroveň 800 mld. Kč. Úvěry obyvatelstva u bankovních institucí dosáhly na konci roku 680 mld. Kč a u nebankovních 150 mld. Kč. Růst zadluženosti byl tažen především úvěry na bydlení v důsledku poptávky po vlastnickém bydlení posílené jednorázovým efektem předfinancování stavebních prací z důvodu změny snížené sazby DPH z 5 % na 9 % od 1. 1. 2008. Rostoucí míra zadlužení je doprovázena snižováním hrubé míry úspor domácností (5,1 % v roce 2007), která dosáhla nejnižší hodnoty za posledních deset let. I přes rychlou úvěrovou dynamiku je však celková úroveň zadlužení českých domácností ve srovnání se západoevropskými zeměmi stále nízká a i podle zahraničních analýz se nachází na

²⁷ http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/financni_stabilita/zpravy_fs/fs_2005/FS_2005_shrnuti.pdf, 18. 10. 2010

bezpečné úrovni. V roce 2008 by se mělo tempo růstu zadlužování obyvatelstva začít snižovat, což potvrdil vývoj nově poskytnutých úvěrů na bydlení v 1. čtvrtletí 2008.²⁸

Jak bylo již dříve zmíněno, přestože v roce 2007 zadlužování stále rostlo neskutečným tempem, politici i ČNB trvale ujišťovala veřejnost, že máme stále co „dohánět“ oproti západoevropským zemím. Z toho je možno odvodit, že občané neměli žádný důvod se znepokojovat a mohli se dál a stále více zadlužovat.

V průběhu roku 2008 se začala ochlazovat světová ekonomika. V České republice se to ještě tak výrazně neprojevovalo. Přesto na to reagují jak banky, tak lidé se zvýšenou obezřetností. Banky si snižují riziko zpřísnováním podmínek pro poskytnutí úvěrů. Občané více zvažují potřebu půjček.

Pohled na finanční krizi z pohledu ČNB byl vyjádřen takto: „Tempo růstu zadlužování obyvatelstva v ČR se začalo v roce 2008 výrazně snižovat. Rovněž během roku 2009 by mělo docházet pouze k velmi mírnému růstu ukazatelů zadluženosti obyvatelstva či dokonce k jejich stagnaci. Rychlý pokles ekonomické aktivity se v průběhu roku 2008 začal projevovat nárůstem kreditního rizika sektoru obyvatelstva. Míra defaultu bankovních úvěrů domácnostem se pozvolna zvyšuje, i když mnohem pomaleji než v podnikovém sektoru. Vedle výrazného zhoršování situace na trhu práce může být rizikem pro rok 2009 také pokles nominálních mezd u některých segmentů zaměstnanců.“²⁹

Prognózy z roku 2008 se v roce 2009 potvrzují. Zvyšuje se nezaměstnanost a snižuje se ekonomický růst. Projevuje se to nejen v hospodaření lidí s nízkým příjmem, ale problémy postihují širší populaci.

Dle výzkumu agentury STEM z března 2009 „Menší či větší potíže při hospodaření se svým současným příjmem mají dvě třetiny lidí. Do této skupiny patří zejména lidé s nižší úrovní vzdělání (74 % se základním vzděláním a 76 % vyučených), lidé pracující v dělnických profesích (78 %), důchodci (73 %) a nezaměstnaní (95 %). Od roku 2001 se podíl lidí uvádějících obtíže při hospodaření se svým příjmem zvýšil o 6 procentních bodů (z 60 % v březnu 2001 na současných 66 %), za poslední rok však došlo k jeho nepatrnému poklesu.“³⁰

²⁸ Zdroj ČNB, http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/financni_stabilita/zpravy_fs/fs_2007/FS_2007_shrnuti.pdf, 18. 10. 2010

²⁹ Zdroj ČNB, http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/financni_stabilita/zpravy_fs/fs_2008-2009/FS_2008-2009_shrnuti.pdf 18. 10. 2010

³⁰ Zdroj STEM s.r.o <http://www.stem.cz/clanek/1762>, 18. 10. 2010

Důležitým indikátorem životní úrovně, který STEM dlouhodobě sleduje, je schopnost domácností vyjít s příjmem, který mají k dispozici. V souvislosti s ekonomickou krizí nás zejména zajímá, zda lidé pociťovali v roce 2009 větší problémy při hospodaření se svým příjmem než v roce 2008.

Skupina lidí, kteří měli v březnu 2009 větší či menší problémy s tím, jak vyjít se svým příjmem, představuje dvě třetiny populace. Nejpočetněji (43 %) byli zastoupeni lidé, pro které je nutnost vyjít s příjmem domácnosti spojena s určitými obtížemi, i když zřejmě nejde o problémy zásadního rázu. Velké obtíže při uspokojování potřeb domácností ze svých příjmů uvádělo 7 % občanů a přibližně stejně velká skupina (6 % lidí) naopak vycházela se svým příjmem snadno nebo velmi snadno.³¹

1.3. Statistické údaje o zadlužování rodin

Tato kapitola přibližuje otázku zadlužování domácností pomocí čísel, grafů, průzkumů a statistik a představuje další faktory souvisejících s dluhovou problematikou. Cílem je hlouběji seznámit čtenáře s problematikou a jejím vývojem.

V první části je popsán vývoj spotřeby domácností a mezd a vývoj nezaměstnanosti. Ve druhé části struktura a vývoj zadluženosti domácností.

1.3.1. Vývoj spotřeby, mezd a nezaměstnanosti

Spotřeba, výše mezd a nezaměstnanost patří mezi faktory, které buď přímo ovlivňují zadlužování, nebo zvyšují riziko delikvence u dlužníků. Z toho důvodu pokládám za důležité uvedené činitele podrobněji popsat.

Spotřeba je užívání zdrojů k okamžitému prospěchu. V našem případě se jedná o využití „volných“ peněz na útratu. Spotřeba společně s úsporami je součástí celku zvaného důchod domácností.³²

ČSÚ uvádí: „Příčiny růstu dluhů českých domácností jsou známé. **Preference spotřeby** vedla k výraznému růstu spotřebních výdajů, které domácnosti

³¹ Tamtéž, <http://www.stem.cz/clanek/1762>, 18. 10. 2010

³² Internet, Wikipedie, spotřeba, <http://cs.wikipedia.org/wiki/Spot%C5%99eba> 18. 10. 2010

neuskutečňovaly pouze prostřednictvím svého disponibilního důchodu, ale rovněž z vypůjčených peněz. Např. výdaje na konečnou spotřebu byly v roce 2008 o 59 % vyšší, než v roce 2000 a jejich objem se přiblížil 2 bilionům korun (1 804 mld. korun). V reálném vyjádření stouply za tu dobu nejrychleji především výdaje na spotřebu telekomunikačních služeb (např. v roce 2000 připadalo na 100 českých domácností 42 mobilních telefonů, v roce 2008 už 188), vzdělání a zdraví. Nejpomaleji naopak rostly výdaje na bydlení a služby s ním spojené. Výdaje za potraviny se zvýšily o pětinu.³³ V souvislosti s průzkumy ČSÚ je patrné, že v uvedených letech spotřeba nadále rostla. Jedním z tahounů bylo zboží, které není vyloženě potřebné k životu. Daleko opodstatněnější jsou pak investice do zdraví, bydlení a vzdělání.

Se zadlužováním, získáváním a potřebou půjček souvisí i vývoj platů a mezd.

Pojen **plat** vyjadřuje peněžité plnění poskytované zaměstnanci za práci pro zaměstnavatele, kterým je stát, obec, kraj, státní fond, příspěvková organizace (kde se platy hradí z rozpočtu jejího zřizovatele) a školská právnická osoba.³⁴

Mzda je odměna za práci v pracovním poměru, vyplácená ve výplatním termínu (zpravidla měsíčně) zpětně. Může se skládat z těchto složek: základní mzda, náhrady mzdy a výkonnostní složky mzdy. Jedná se o peněžité plnění a plnění peněžité hodnoty (naturální mzda) poskytované zaměstnavatelem zaměstnanci. Na rozdíl od platu je vyplácena v soukromém sektoru, zatímco plat náleží jen zaměstnancům zákonem určených institucí, především státním zaměstnancům.³⁵

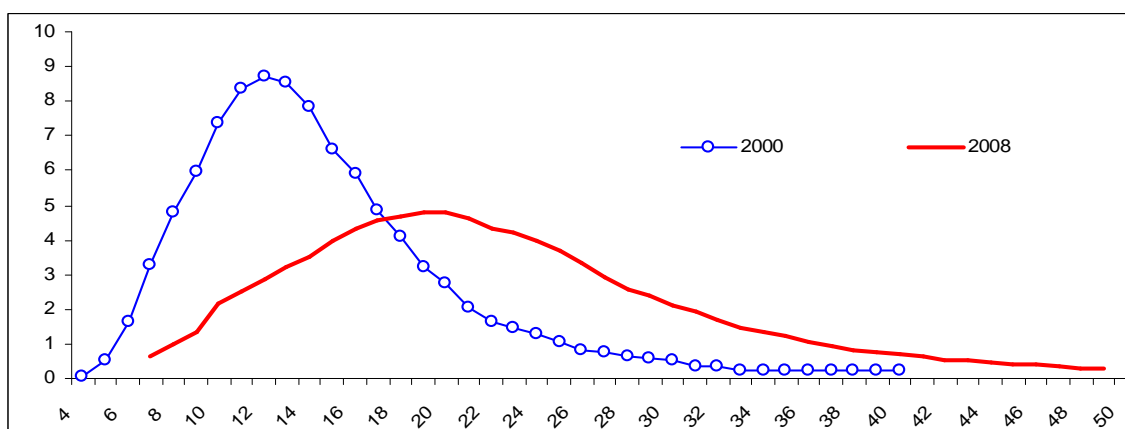
Za období 2000-2008 došlo podle strukturálního šetření platů a mezd k významné změně v rozvrstvení mezd zaměstnanců, přičemž procentní podíl těch, kteří berou nižší než vykázanou průměrnou mzdu, zůstává zhruba zachován. Nejčtenější skupina (33 %) pobírala mzdu mezi 10 tis. až 14 tis. korun. Přitom 63,7 % zaměstnanců mělo nižší než průměrnou mzdu. V roce 2008, jak je vidět v grafu níže, došlo nejen k výraznému posunu směrem k vyšším decilům se mzdou blížící se 50 tis. korun, ale samozřejmě také k nárůstu průměrné mzdy. Ovšem nejčtenější skupina zaměstnanců

³³ Srov. Dubská, D. ČSÚ, *České domácnosti dluží bilion*, <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta120310.doc>, 19. 10. 2010

³⁴ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Plat>, 19. 10. 2010

³⁵ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Mzda>, 17. 12. 2010

(32 %) pobírala mzdu mezi 17-23 tisíce korun a 65,2 % zaměstnanců mělo mzdu nižší než průměrnou.³⁶

Graf 2 Četnost mezd zaměstnanců (rozdělení v letech 2000 a 2008, na ose y je nominální mzda v tis. korunách, na ose x je četnost v %),

Pramen: ČSÚ, strukturální šetření mezd

Mzdy a platy, které získávají lidé jako příjem z práce, rostly za léta 2000-2008 každoročně v průměru o 7,8 %. Dokonce ani v roce 2009, kdy se ekonomický růst snížil, neklesl objem mezd a platů pod úroveň roku 2008. I v době ekonomické krize se tak mzdy a platy sektoru domácností v úhrnu nepatrně zvýšily (o zhruba 4 mld. korun na 1235,4 mld. korun). Tento paradox je vysvětlitelný strukturou změn na trhu práce. Propouštění byli především zaměstnanci s nižšími příjmy, což celkový objem mezd a platů nemohlo tolik ovlivnit. Druhou příčinou byla i nižší nemocnost v roce 2009 ve srovnání s předchozími lety. Především z těchto důvodů se krize výrazněji do celkové výše mezd a platů nepromítla, i když ztráty pracovních míst byly statisícové.³⁷

Z údajů ČSÚ vyplývá, že i když mzdy rostly, počet lidí, kteří pobírali mzdu, se v důsledku nezaměstnanosti velmi snížil. Údaje prezentují skutečnost, která je značně nepříjemná pro statisíce lidí s nízkým příjmem. U těch, kteří mají navíc závazky vůči některé z bank, nebo jiné finanční instituci, je situace o to horší.

³⁶ ČSÚ <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta120310.doc>, 17. 12. 2010

³⁷ Dubská, D. ČSÚ, <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/3681419610.doc>, 17. 12. 2010

Názor na finanční situaci z pohledu domácností zaznamenala agentura STEM. Ta podle sociologického výzkumu, který provedla na 1244 respondentech starších 18 let, obyvatel České republiky v termínu 1. - 9. 10. 2010 zjistila, že finanční problémy má třetina domácností. Uvádí: „Poměrně dobře finančně zajištěna je podle vlastního vyjádření přibližně polovina českých domácností. Nejlépe hodnotí finanční zajištění vlastní domácnosti studenti, podnikatelé, tří a vícečlenné domácnosti. Naopak finanční problémy má v současnosti 37 % rodin. Vedle nezaměstnaných a lidí se základním vzděláním pociťují častěji problémy také rodiny dělníků a obecně jednočlenné domácnosti. Špatné finanční zajištění a současně finanční problémy uvádí 31 % domácností, naopak jako dobré a bez finančních problémů hodnotí vlastní zajištění 45 % domácností. Finanční situace domácností výrazně souvisí se vzděláním, maturita se dnes zdá být předpokladem pro dobré finanční zajištění domácnosti.“³⁸

Přes polovinu respondentů průzkumu uvedlo, že jejich domácnost je finančně poměrně dobře zajištěna. Rozhodně „určitě ne“ prohlásila asi sedmina lidí.

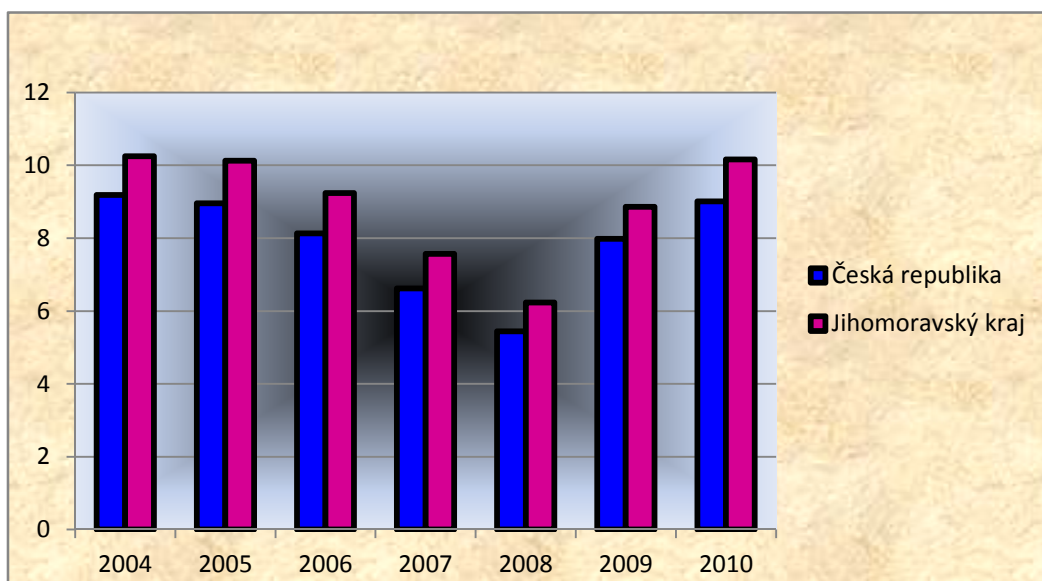
Graf 3 Finanční zajištění rodin

Na zadluženost jakékoliv populace má významný vliv vývoj nezaměstnanosti. Za **nezaměstnaného** je v ekonomické teorii považována osoba schopná a ochotná pracovat, která však nemůže najít placené zaměstnání. Za vážný ekonomický (ale též

³⁸ STEM, *Trendy 10/2010*, <http://www.stem.cz/clanek/2031>, 1244 respondentů starších 18 let, 1. 11. 2010

i sociální) problém je považována dlouhodobá nezaměstnanost, kdy nezaměstnaný nemá práci déle než 1 rok. V takovém případě je velmi těžký návrat zpět do práce.³⁹

Na následujícím grafu je znázorněn vývoj nezaměstnanosti v České republice a v Jihomoravském kraji v průběhu let 2004 až 2010. Je z něj možné vyčíst, že do roku 2008 nezaměstnanost postupně klesala a zastavila se na úrovni 5,4 % (v roce 2008). V následujících letech v reakci na ekonomickou krizi začala prudce stoupat a v roce 2010 činila v Jihomoravském kraji 10,2 % a v ČR 9 %. Dá se odvodit, že v souvislosti s krizí nezaměstnanost stoupala a dá se předpokládat i nárůst nesplácených úvěrů.

Graf 4 Průměrná míra nezaměstnanosti⁴⁰

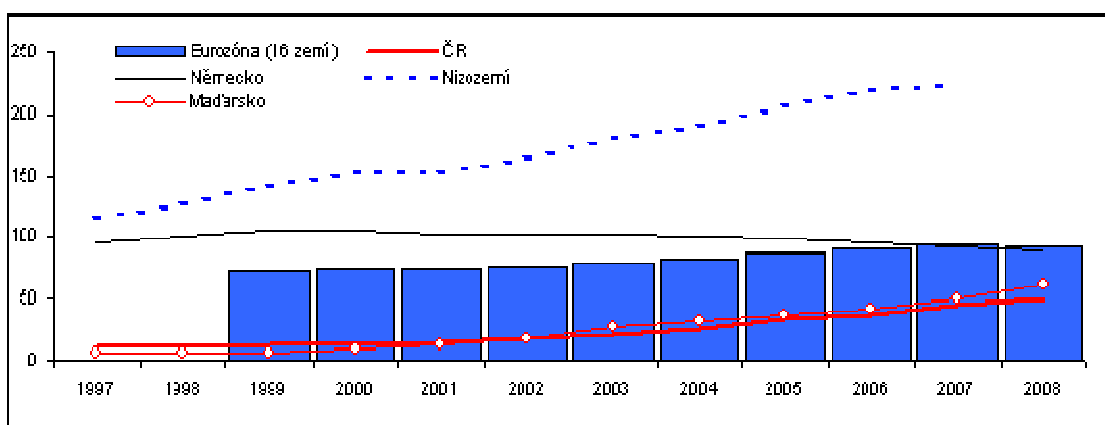
Vývoj spotřeby, platů a nezaměstnanosti se nedá vyčlenit z důležitých faktorů, které působí na zadluženost domácností. Bezsporně patří k faktorům, které podstatně ovlivňují její stav.

³⁹ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Nezam%C4%9Bstnanost>, 20. 10. 2010

⁴⁰ http://vdb.czso.cz/vdbvo/grafdetail.jsp?go_h_32=1&kapitola_id=15&potvrz=Zobrazit+graf&go_l_17=1&go_zobraz=1&go_h_3=1&cislotab=PRA6010PC_KR&go_h_1=1&go_h_4=1&go_l_6=1&go_h_5=1&voa=graf&str=grafdetail.jsp&go_h_2=1&go_h_33=1, 20. 10. 2010

1.3.2. Statistika dluhů a zadluženosti domácností

Podle analýzy Českého statistického úřadu (ČSÚ) dlužily domácnosti bankám na konci roku 2009 téměř jeden bilion korun (973,5 miliard korun). Ostatním poskytovatelům finančních služeb a leasingovým společnostem pak dalších 104,1 miliard korun. Od roku 2000 se zadluženost domácností zvýšila osmkrát. Tato relativní zadluženost stoupla v ČR za období 2000-2008 ze 13 % na 49,6 %, (viz graf níže).⁴¹

Graf 5 Míra hrubé zadluženosti domácností ve vybraných zemích a eurozóně

(stavy půjček k hrubému disponibilnímu důchodu domácností v daném roce)

Pramen: Eurostat.

Nejcharakterističtější rysem této dekády byla rychlost zadlužování. I přes prudký růst dluhů je relativní zadluženost českých domácností - podle stavu půjček v poměru k příjmům domácností vyjádřených jejich hrubým disponibilním důchodem - téměř o polovinu nižší než v eurozóně.⁴²

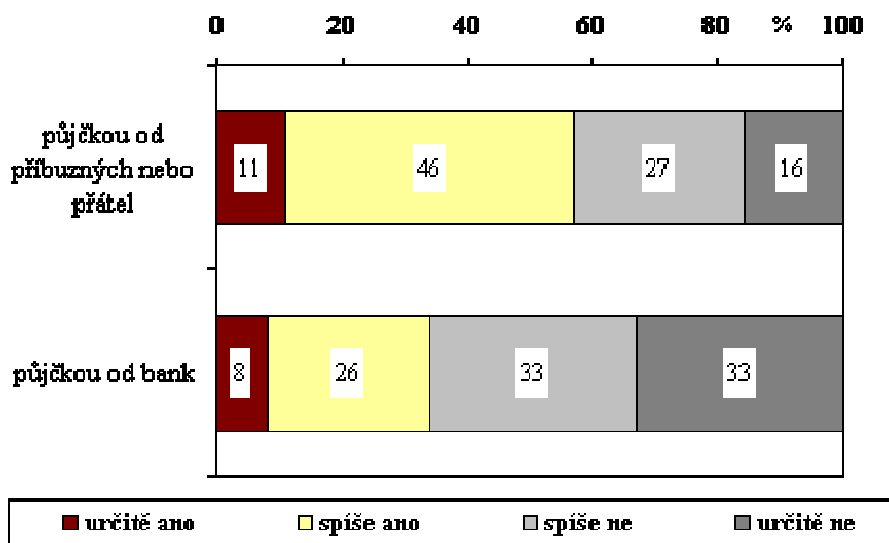
Na základě výzkumu, který se uskutečnil 1. - 9. 10. 2010 na reprezentativním vzorku 1244 respondentů obyvatel České republiky starších 18 let, bylo zjištěno: „Obtížnou finanční situaci vlastní domácnosti by občané řešili spíše s pomocí svých přátel nebo příbuzných než půjčkou od bank. Příbuzné či přátele by oslovila více než

⁴¹ Zdroj: ČSÚ, *České domácnosti dluží bilion*, <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta120310.doc>, 17. 11. 2010

⁴² Srov. Dubská, D., ČSÚ, *České domácnosti dluží bilion*, <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta120310.doc>, 23. 10. 2010

polovina z nich, na banku by se obrátila asi třetina. Tento trend byl zaznamenán od začátku roku 2008. Přibývá lidí, kteří by si na dražší předmět dokázali našetřit nebo ho uhradit z vlastních úspor, aniž by si museli brát půjčku. Začátkem roku 2008 by o půjčku žádali čtyři lidé z deseti a v říjnu 2010 sotva tři.⁴³

„Řešíte nebo řešil(a) byste případnou velmi obtížnou finanční situaci své domácnosti...:“

Graf 6 Řešení obtížné situace půjčkou/přáteli

Pramen: STEM, Trendy 10/2010, 1244 respondentů

Ze srovnání stejného grafu uvedeného v knize Rodinný rozpočet a společnost spotřeby z 1/2008 a výše uvedeného grafu z 10/2010 vyplývá, že ochota zadlužovat se v období krize se snížila. V roce 2008 by si od příbuzných půjčilo 63 % a od bank 40 % domácností. V roce 2010 by si od příbuzných půjčilo 57 % a od bank 34 % domácností.

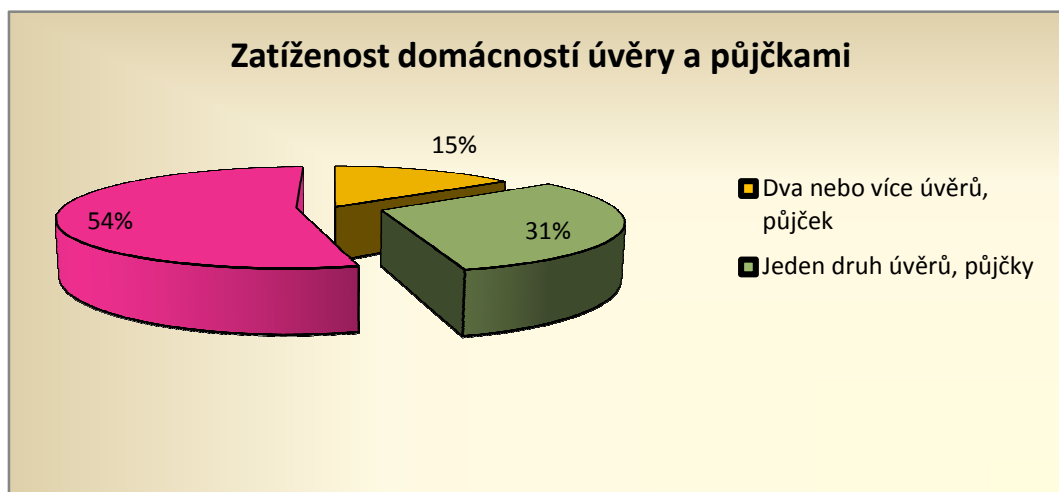
Pokud se podíváme na strukturu půjček, tak v roce 2008 byl podíl půjček na bydlení 65 %, 20 % činily bankovní spotřebitelské úvěry a zbylých 15% nebankovní úvěry. Ve stejnou dobu (konec roku 2009) dlužil segment domácnosti-obyvateľstvo bankám 185,5 mld. korun v půjčkách na spotřebu. Strukturu těchto spotřebních úvěrů tvořily debetní zůstatky na běžných a žirových účtech, pohledávky bank z karet, účelové

⁴³ Zdroj. STEM Trendy 10/2010, tisková informace z výzkumu vydáno dne 4. 11. 2010 <http://www.stem.cz/clanek/2035>, 12. 1. 2011

spotřebitelské úvěry na zboží a služby a neúčelové spotřebitelské úvěry. Právě neúčelové spotřebitelské úvěry tvořily z uvedené částky největší část úvěrů obyvatelstva na spotřebu (150,4 mld. korun)

Nejvýznamnější podíl na objemu dluhů domácností u bank mají úvěry na bydlení. Ty činily ke konci roku 2009 684 miliard korun. Jednalo se převážně o úvěry hypoteční a úvěry ze stavebního spoření. Nebankovní instituce se na nich podílely 1,4 miliardy korun. V závěru roku 2009 tvořily půjčky na bydlení 76,2 % z celkového objemu půjček domácnostem. Roční nárůst půjček oproti roku 2008 byl 11,2 %.⁴⁴

Z dalšího průzkumu agentury STEM vyplývá, že: téměř polovina domácností musí něco splácet. Tyto výsledky byly získány v průzkumu, ve kterém odpovídalo 1244 obyvatel České republiky starších 18 let, proběhl 1. - 9. 10. 2010. Celkem 46 % českých domácností něco splácí, ať už jde o některou z forem úvěru, leasingu nebo půjčky. Jeden druh úvěru splácí podle průzkumu 31 % domácností, 15 % dokonce dva nebo více úvěrů zároveň. Více úvěrů si berou domácnosti vícečlenné, tudíž zpravidla finančně silnější, zátěž úvěry však na druhé straně souvisí s tím, jak jsou domácnosti materiálně či finančně zajištěny. I mezi „špatně finančně zajištěnými“ domácnostmi je pětina těch, které mají splácet více úvěrů.⁴⁵

Graf 7 Zatíženost domácností dluhy

Pramen: STEM

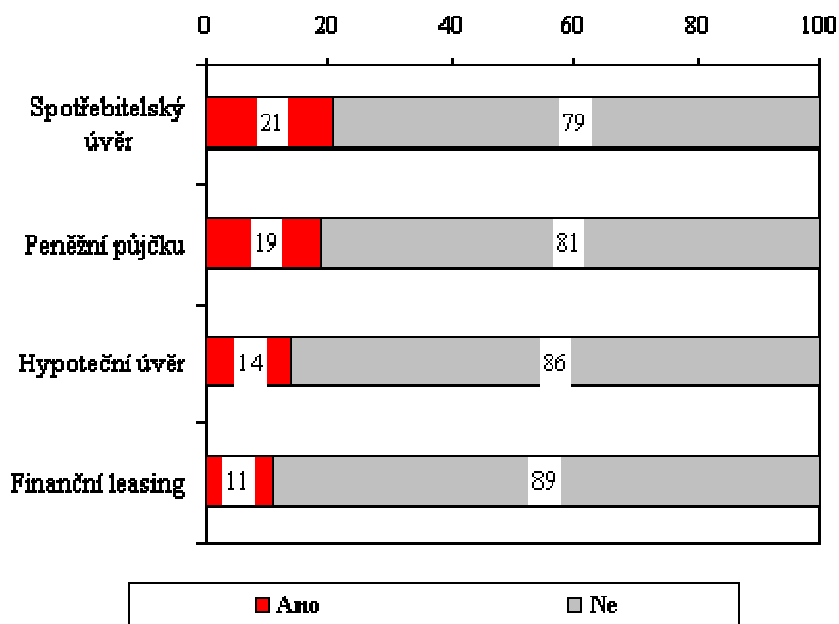
⁴⁴ Srov. ČNB, http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/financni_stabilita/zpravy_fs/fs_2008-2009/FS_2008-2009_kap_2_3.xls, 23. 10. 2010

⁴⁵ Zdroj. Novinky.cz, <http://www.novinky.cz/ekonomika/215740-skoro-polovina-ceskych-domacnosti-musi-neco-splacet.html>, 2. 11. 2010

Další z výzkumů agentury STEM se zabývá zatížením domácností dluhy z pohledu rozložení dle typu financování. „Některou z forem úvěru, leasingu nebo půjčky splácí téměř polovina (46 %) domácností. Průzkum ukazuje, že úvěry sloužící k rozsáhlejším investicím (hypotéky, finanční leasing) využívají především dobře finančně zajištěné domácnosti, lidé z domácností hůře situovaných uzavírají častěji spotřebitelské úvěry nebo si berou půjčky, které slouží hlavně ke splácení běžných potřeb nebo vybavení domácností.“

Výzkum byl opět prováděn na reprezentativním vzorku 1244 respondentů obyvatel České republiky starších 18 let. Uskutečnil se 1. - 9. 10. 2010.⁴⁶

“Splácí v současnosti Vaše domácnost hypoteční úvěr, spotřebitelský úvěr, peněžní půjčku anebo finanční leasing?” (údaje v %)

Graf 8 Struktura dluhů

Pramen: STEM, Trendy 10/2010, 1244 respondentů

⁴⁶ Zdroj: STEM s.r.o., <http://www.novinky.cz/ekonomika/215740-skoro-polovina-ceskych-domacnosti-musi-neco-splacet.html>, 5. 11. 2010

1.4. Předpoklad vývoje

Předvídat vývoj v delším časovém horizontu je obtížné. Jasně nám to ukazuje nedávná historie – světová finanční krize. Před krizí si nikdo nepřipouštěl, že by mohlo dojít k takovému propadu ekonomiky.

Pokud bych měl predikovat vývoj, je nutné se podívat do minulosti, jak lidé cítili a viděli vývoj v krizovém roce 2009. Výzkum byl prováděn na reprezentativním souboru 1297 respondentů obyvatel České republiky starších 18 let. Uskutečnil se 1. - 9. 10. 2010. Respondenti byli vybráni metodou kvótového výběru. Tento výzkum společnosti STEM prokázal, že: „Pocity lidí z roku 2009 se znatelně liší od těch z roku předchozího. Častěji se objevuje pocit strachu, nejistoty a bezmoci. Takovéto a další pocity zklamání z předchozího roku deklaruje celkem 47 % lidí. Podíl lidí, kteří popisují uplynulý rok slovy vyjadřujícími zklamání, je navíc nejvyšší od roku 1998. Spokojenost nad uplynulým rokem vyjádřilo 30 % Čechů, únavu zmiňuje necelá čtvrtina (23 %) občanů.“⁴⁷ Čísla ukazují, že roste nejistota lidí nad vývojem situace ve společnosti a porostou obavy ze zadlužování.

Příčinou je zřejmě nestabilita domácí politické scény v tomto roce a ekonomická krize, jejíž důsledky v minulém roce pocítili i občané ČR.⁴⁸

Tak lze hodnotit ještě nedávnou situaci. Ke konci listopadu 2010 činily dluhy domácností 1,05 bilionu korun. Predikce vývoje ekonomiky na rok 2011 je taková, že by se situace měla stabilizovat a mzdy i nezaměstnanost by měly stagnovat nebo mírně růst (nezaměstnanost lehce klesat). V roce 2012 je předpoklad růstu mezd a poklesu nezaměstnanosti. Trend vývoje zadlužování z konce roku 2010 naznačuje, že tempo zadlužování bude pokračovat. Hlavně úvěry na bydlení a výstavbu v návaznosti na připravované výrazné zvyšování daní v roce 2012 pravděpodobně výrazně vzrostou. Lidé budou chtít zbudovat, postavit nemovitosti ještě s nižší daní. Pozitivně na vývoj trhu s nemovitostmi může působit současná nízká cena nemovitostí, kterou způsobila ekonomická krize.⁴⁹

Spotřeba v roce 2012 pravděpodobně také poklesne z důvodu již zmíněného zvýšení daně. Nárůst daňové zátěže ovlivní náklady na domácnost a tím v rodinách,

⁴⁷ Zdroj. STEM s.r.o., <http://www.stem.cz/clanek/1913>, 5. 11. 2010

⁴⁸ Tamtéž, <http://www.stem.cz/clanek/1913>, 5. 11. 2010

⁴⁹ Srov. Holub, T. *Ekonomika letos přibrzdí*, ČNB Ekonom 10. 2. 2011, str. 60, rubrika Peníze a burzy http://www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/clanky_rozhovory/media_2011/cl_11_110210.html, 5. 3. 2011

kteří mají dluhy a nemají již žádnou rezervu, pravděpodobně způsobí nemožnost plnit své závazky. V souvislosti s tím můžeme předpokládat, že naroste počet exekucí a osobních bankrotů. Ty ovšem již značně narůstaly v posledních krizových letech, přesto můžeme předpokládat jejich další zvýšený nárůst.

Jak je uvedeno výše, v souvislosti s ekonomickou krizí, klesá počet lidí, kteří se chtějí zadlužit. Lidé se začali více obávat budoucnosti a více o ní přemýšlejí.

Banky sice v období krize zpřísnily požadavky na úvěry, aby si pohlídaly rizika, ale v roce 2010 již začalo jejich postupné zmírňování v návaznosti na zlepšování ekonomické situace a konkurenční boj. Podstatnou složkou dalšího vývoje zadlužování je vývoj úrokových sazeb. Vzhledem k tomu, že v současnosti jsou úrokové sazby na historickém minimu, je téměř jasné, že vývoj z pohledu klientů bank bude negativní, to znamená, že úrokové sazby porostou. A opět se to dotkne hlavně nízkopříjmových domácností, které se tím mohou dostat do potíží se splácením.

V budoucnu bude stále přibývat lidí, kteří si nebudou hlídat své závazky a dostanou se do registrů neplatičů. Budou nuceni v případě potřeby brát úvěry s mnohem větším úrokem u nebankovních institucí. Tím naroste i riziko jejich pozdějšího nesplácení závazků nebo předlužení.

Stále větší význam bude kladen na společnosti zabývající se hlídáním, vymáháním a likvidací nesplácených úvěrů. Je pravděpodobné, že budou legislativou jasněji upravena pravidla pro tyto společnosti, aby nedocházelo k neoprávněným exekucím nebo až lichvě či k porušování práv dlužníků.

Vzhledem k tomu, že život na dluh s sebou nese značná rizika, která si spousta lidí neuvědomuje. Můžeme očekávat, že bude stále více přibývat společností zabývajících se prevencí zadlužování. O to se budou starat jak poradenská centra, tak banky v čele s ČNB. Zde je také prostor pro sociální pedagogy.

1.5. Dílčí závěr

Přestože půjčky se prolínají téměř celou historií lidstva, zadlužování rodin je významným celosvětovým fenoménem od poloviny minulého století. Pro Českou republiku pak hlavně posledních dvacet let. Spotřeba rodin je významným tahounem

ekonomiky, z toho důvodu ji podporují jak politici, tak i banky. Navíc trend dnešní doby není šetřit, abychom si pak mohli něco koupit, ale koupit si to hned a užívat si, nebo využívat produkt okamžitě. Ale jak toho dosáhnout, pokud nemáme dostatek prostředků? Nejjednodušší je si na to půjčit, vždyť možností na trhu je velká řada. Pokud se jedná o rodinu s vyššími příjmy, která má stále velké rezervy, tak by se nemuselo nic dít. Jedná-li se však o rodinu s nízkým příjmem, je velká pravděpodobnost, zvlášť pokud si půjčuje od nebankovní společnosti, že se může dostat do problémů s plněním svých závazků.

2. Rizika a důsledky zadlužování

Tato část práce se zaměřuje na rizika a důsledky zadlužování. Jsou zde uvedena rizika, které jsou spojena s životem zadlužených domácností. Představuji některé legislativní předpisy související s rizikem zadlužování. Zmiňuji se o pojištění a konsolidaci úvěrů z pohledu prevence rizik zadlužování a předlužení. A dále se věnuji sociálnímu dopadu na rodiny. Závěr kapitoly představuje některé instituce zabezpečující pomoc rodinám v krizových situacích.

2.1. „Život na dluh“ a rizika s ním spojená

Spousta lidí si již v dnešní době nedokáže život bez dluhů představit. To s sebou přináší spoustu úskalí a nástrah, která si dotyční buď neuvědomují, nebo je berou na lehkou váhu. Jak pravil klasik: „Dluh, stejně jako oheň, může být dobrý sluha, ale zlý pán“.

Situace, kdy racionálně vybraná půjčka může být dobrým sluhou. Mám zde na mysli třeba:

- rozumnou investici do nemovitosti,
- kreditní kartu při dodržení bezúročného období,
- debet (kontokorent), který využívám jen pro nenadálé situace.

Případy, kdy se dluhy mohou stát zlým pánem. Jde zejména o:

- řešení špatné finanční situace úvěrem,
- půjčování na splátky stávajících úvěrů,
- půjčka pro někoho jiného (přízeň), kterou si vezmu na sebe apod.

Jednoduchost, s jakou je dnes možné úvěr získat, snižuje obezřetnost lidí při braní úvěrů a odnaučuje je ekonomickému myšlení. Tím se zvyšuje pravděpodobnost nesplácení. Tento trend se projevuje u kreditních karet a spotřebitelských úvěrů. Lepší situace s nesplácením je u hypotečních úvěrů (zajištění nemovitosti, délka zpracování úvěru).

Hypoteční úvěry – v posledních letech zaznamenal bankovní trh jejich nárůst. V roce 2009 činil jejich podíl na všech úvěrech obyvatelstvu 76,2 %.⁵⁰ Signalizuje to, že lidé z dlouhodobých úvěrů nemají strach, přestože se mnohdy jedná o zatížení domácností na desítky let. Mnoho zejména mladých rodin si za vidinou vlastního bydlení neuvědomuje rizika, která jsou s takovým úvěrem spojena. Těmto lidem by měl poradit bankovní nebo finanční poradce. Skutečný poradce dokáže analyzovat všechna rizika a bez svých osobních zájmů na ně upozorní. Jsou však i tací, co pomocí triků na hranici zákona dokáží s vidinou svého výdělku zajistit úvěr i například méně bonitním klientům.⁵¹ Zajímavý je výsledek výzkumu uvedeného na webovém portálu „Měsíc“, který říká, že jen 19 % domácností využívá pojištění schopnosti splácet finanční závazek.⁵² Zjištěný výsledek ukazuje na skutečnost, že lidé si nepřipouští možnost problémů se splácením. Přitom délka a výše úvěru si o nějakou „pojistku“ přímo říkají.

Hypoteční úvěr je ze zákona zajištěn zástavním právem k nemovitosti. V případě, že klient přestane splácet a nedohodne se s bankou na nějakém přijatelném řešení, banka prodá nemovitost v nucené dražbě a klient dostane rozdíl mezi nesplacenou jistinou a čistým výnosem dražby. Je dobré si uvědomit, že banka neprodává nemovitost za účelem maximálního výnosu, ale pouze s úmyslem co nejrychleji uspokojit své pohledávky, tedy i pod cenou. Pokud klient k bance navíc zaujal postoj „mrtvého brouka“, může banka uplatnit i smluvní pokuty a z dražby pro něho nemusí zůstat vůbec nic. Rovněž představa, že prodej nemovitosti je pro banku operací složitou, je naprosto naivní.⁵³

Jak již bylo zmíněno, hypoteční úvěr se zajišťuje nemovitostí. Banka vyžaduje pojištění pro případ jejího znehodnocení či poškození. Pojištění nemovitosti musí být minimálně na cenu, za kterou by ji majitel byl schopný znovu postavit. Pokud by došlo k pojistné události a pojistné plnění pojišťovnou by bylo nedostatečné, nebo dokonce žádné (v případě neplacení pojistného), musel by závazek bance doplatit dlužník.

Může také dojít k situaci, kdy vznikne povinnost dlužníka uhradit úvěr předčasně. Ta nastane, pokud poruší smluvní podmínky, případně pokud banka zjistí,

⁵⁰ Srov. Antoš, O. *Zadlužujeme se bez pojištění*, 29. 3. 2006, <http://www.mesec.cz/clanky/zadluzujeme-se-bez-pojisteni>, Měsíc.cz, 20. 11. 2010

⁵¹ Srov. Šafránek, P. *Hypotéka? Dvakrát měř jednou řež!*, Peníze.cz, 23. 10. 2003, <http://www.penize.cz/bydleni/16176-hypoteka-dvakrat-mer-jednou-rez/>, 20. 11. 2010

⁵² Srov. Antoš, O. *Zadlužujeme se bez pojištění*, 29. 3. 2006, <http://www.mesec.cz/clanky/zadluzujeme-se-bez-pojisteni>, Měsíc.cz, 20. 11. 2010

⁵³ Srov. Šafránek, P. *Hypotéka? Dvakrát měř jednou řež!*, Peníze.cz, 23. 10. 2003, <http://www.penize.cz/bydleni/16176-hypoteka-dvakrat-mer-jednou-rez/>, 20. 11. 2010

že v žádosti uvedl úmyslně nepravdivé nebo hrubě zkreslené údaje. Dalším důvodem předčasného splacení může být vyhlášení konkurzu na banku.

Při ověřování bonity žadatele banky vycházejí se životního minima stanoveného státem. Je dobré si uvědomit, že ve skutečnosti se za něj žít prakticky nedá, a stanovit si své reálné možnosti, abych byl schopný dostát svým závazkům.

Ideální je také myslet na to, že u hypotečního úvěru je úroková sazba garantovaná na určitou dobu a po jejím uplynutí se může významně navýšit. U úvěru ze stavebního spoření je úroková sazba po celou dobu stejná.

Je dobré mít na paměti, že při rozvodu manželů, kteří si nemovitost pořizovali společně, se dělí nejen podíl na nemovitosti, ale i závazky vůči bance.⁵⁴

Spotřebitelské úvěry a kreditní karty – některá rizika se prolínají s hypotečním úvěrem, a proto již zde nebudou uvedena. Jak již bylo zmíněno v úvodu této kapitoly, jedním z nejvýznamnějších rizik těchto produktů je jednoduchost jejich získání. Banky a splátkové společnosti je doslova rozdávají na počkání nebo dokonce kreditní karty zasílají domů. Kreditní karty vzhledem k poměrně nízkým úvěrovým limitům patří k nejsnáze dosažitelným úvěrům, a proto na ně dosáhnou i klienti s nižšími příjmy nebo bez úvěrové historie. Jenže o co jednodušší je částku dostat a vyčerpat, o to náročnější je pak veškeré závazky splácet. Proto je na místě si uvědomit, zda budu schopný svůj nový závazek řádně plnit.

U kreditní karty je vhodné si dobře spočítat její cenu. Mimo měsíční poplatek za její vedení se může přidat poplatek za vydání, řádově ve stokorunách. Také některé služby, které jsou podle reklamy uváděny v ceně karty, mohou poplatek navýšit. Například „Chytrá karta“ České spořitelny má až deset výhod. Cena se všemi výhodami se však vyšplhá z 19,- Kč na 89,- měsíčně. Objevují se i skryté poplatky. Citibank si účtuje 450,- Kč za možnost sledovat útratu na kartě „Výhodný nákup“ na internetu. Česká spořitelna pak 29,- Kč za automatické strhávání celé dlužné částky v době splatnosti (pro dosažení nulové úrokové sazby u „Chytré karty“). Nákladné jsou i výběry kreditní kartou z bankomatu. Kreditní karty slouží především k bezhotovostním platbám. Pokud si klient vybere z bankomatu, zaplatí obvykle víc než s debetní platební kartou. ČSOB například účtuje 6,- Kč + 1,5 % z vybírané částky. Navíc se u většiny bank na hotově vybrané peníze nevztahuje bezúročné období. I když

⁵⁴ Tamtéž <http://www.penize.cz/bydleni/16176-hypoteka-dvakrat-mer-jednou-rez!>, 20. 11. 2010

klient nemá na splátku kreditní karty, musí každý měsíc poslat alespoň část půjčených peněz. Bývá to kolem 5 % půjčené částky. U některých bank je to až 10 %. Příkladem je kreditní karta MaterCard od Komerční banky. Dá se předpokládat, že banky „hrají“ na to, že klient nedodrží bezúročné období a o to budou jejich výnosy větší. Cena za nedodržení tohoto bezúročného období je 1,6 až 2,2 % měsíčně z vyčerpané částky. Je to víc než 20 % ročně, což je podstatně víc jak u spotřebitelských úvěrů. Některé banky (např. Komerční banka) vyžadují souběžně s vedením kreditní karty i běžný účet, ten generuje další náklady klienta. Je dobré počítat s tím, že kreditní karta s vysokým limitem může žadateli o nový úvěr při posuzování jeho bonity přitížit, nebo zablokovat možnost jeho poskytnutí.⁵⁵

U spotřebitelských úvěrů stejně jako u ostatních úvěrových produktů je velmi důležité řádně si přečíst smlouvu společně s podmínkami a dostatečně se informovat o produktu před podpisem smlouvy. Mělo by být samozřejmostí zjištění a porovnání RPSN (prezentuje celkové náklady produktu) s konkurenční nabídkou. Spotřebitelský úvěr je zpravidla dobře dostupný a bez zajištění. Z tohoto důvodu je dobré myslet i na to, že oproti hypotečnímu úvěru jsou náklady (RPSN) podstatně vyšší a na financování investic do nemovitosti využívat levnější hypoteční úvěr.

Prvotním rizikem dlužníka u všech úvěrů je **ztráta příjmu**. Tu mohou způsobit různé životní situace:

- Ztráta zaměstnání nebo krach vlastní firmy – toto riziko nelze nikdy vyloučit. Úměrně narůstá v případě závislosti splácení na jednom příjmu. Současně se zvyšuje závislost na zaměstnavateli.

- Ztráta či omezení schopnosti výdělku v důsledku nemoci nebo úrazu- toto nebezpečí lze eliminovat rizikovým pojištěním. Bohužel banky tento typ pojištění nevyžadují, a tak je spousta lidí považuje za zbytečné vyhazování peněz. Zvláště ti nejrizikovější, kterým vychází bonita „na doraz“, nechtějí „vyhazovat“ a o dalších výdajích ani slyšet.

- Ztráta příjmů v důsledku úmrtí – tato událost je pro rodinu nejtragičtější. Pokud je však dlužník pojištěn, je tato událost z hlediska eliminace rizika paradoxně nejjednodušší. Pro klienta není pojištění finančně moc nákladné. Některé banky

⁵⁵ <http://tn.nova.cz/zpravy/ekonomika/nabidka-kreditnich-karet-sili-na-co-si-dat-pozor-rizika.html>, 23. 11. 2010

pojištění pro případ smrti přímo vyžadují. Lidé si však neuvědomují, že toto pojištění je zcela nedostatečné, neboť kryje skutečně jen smrt.⁵⁶

Půjčky jsou jistým rizikem v mnoha směrech, protože s jejím podpisem se v domácnosti mnoho věcí změní. Většinou nějaká věc přibude a tím se zvýší životní standard domácnosti, ale zároveň se zmenší objem volných prostředků. Po podpisu smlouvy je nezbytné dodržovat povinnosti, protože při dalších krocích věřitele vůči dlužníkovi při nesplácení dluh narůstá také o položky, jakými jsou např. soudní výlohy, správní poplatky, náklady na exekuční řízení apod. Pravdou je, že o exekuci se dlužník dozví až jako poslední, a to ve chvíli, kdy je na něj uvalena.

Celkově platí, že v případě půjček musí klient dávat pozor, od koho, kolik, na jak dlouho, s jakou úrokovou sazbou, s jakými sankcemi při nedodržení podmínek smlouvy a s jakou měsíční splátkou si půjčuje. Pozornost je vhodné věnovat dalším bodům smlouvy, jako jsou podmínky fixace, odklady splátek, flexibilita úvěru, rozhodčí doložka, úroky z prodlení. Roli v rozpočtu domácnosti hraje mimo výši příjmu, který pokryje zejména nutné hlavní a vedlejší výdaje i šetření. Domácnost či jednotlivce zatížený půjčkami na určitou dobu zpravidla musí omezit své výdaje a šetřit, jak nejlépe to jde. Jak ukazují případy evidované v občanských poradnách, lidé často kombinují půjčky i navzdory vědomí, že nebudou schopni svým závazkům dostát.⁵⁷

Život na dluh s sebou přináší i jiné nebezpečí, **zdravotní riziko**. Až osm z deseti lidí majících dluhy tvrdí, že jejich finanční potíže se podepisují na jejich zdraví, vztazích a schopnosti pracovat. Vyplývá to z britského průzkumu společnosti CCCS, který zveřejnil list The Guardian na svých internetových stránkách. Průzkum například říká, že finanční problémy se výrazně odrážejí ve vztazích v partnerském životě. Z 372 lidí to uvedlo 37 %, dalších 22 % lidí se potýkalo se špatnými vztahy se svými dětmi. Společnost si tyto mezilidské problémy vysvětluje tím, že lidé se bojí o finančních potížích hovořit. Pouze 34 % dotázaných se s problémy svěřilo svým partnerům či partnerkám, 20 % kamarádům, 16 % rodičům. 10 % lidí to neřeklo nikomu, protože se stydí za svou finanční situaci a cítí, že jako dospělí by měli být schopni své finanční záležitosti zvládat. Nicméně kromě horších vztahů se dluhy často promítnou na

⁵⁶ <http://www.penize.cz/bydleni/16176-hypoteka-dvakrat-mer-jednou-rez/>, 20. 11. 2011

⁵⁷ Plzáková, K. *Rizika půjček*, 18.10.2010 Asociace občanských poraden, <http://dluhy.obcanskeporadny.cz/index.php/clanky/34-clanky/77-rizika-pjek>, 20. 11. 2010

zdraví lidí. Ti v polovině případů uvedli, že na sobě zpozorovali větší nervozitu, vypadávání vlasů či nepravdělnou menstruaci. Pouze 6 % lidí uvedlo, že nemělo žádné zdravotní potíže. Z průzkumu také vyplynulo, že dvě třetiny lidí ve finanční tísní má horší schopnost věnovat se naplno své práci.⁵⁸

Uvedený průzkum ukázal, že zadlužování ovlivňuje psychiku člověka. Ta pak může narušovat osobní vztahy dlužníka a jeho pracovní koncentraci. Psychické problémy často přecházejí i do potíží somatických.

Jako psychické a individuální následky zadlužování jsou uváděny:

- bezmocnost, závislost frustrace, apatie, marnost a beznaděj,
- snížený důraz na hodnoty sociálního systému většinové společnosti (u etnik),
- rizikový životní styl - zhoršené zdraví (nekvalitní bytové podmínky a hygiena),
 - únikové cesty – hazardní hry a závislosti,
 - hromadění agrese – touha se pomstít,
- negativní postoj ke vzdělávání dětí – potřeba rychlého příjmu hned po základní škole (většinou etnika).

Individuální zadlužování však má i sociální/systémové následky. V těchto souvislostech je řeč o:

- nelegální práci (finanční úniky státu),
- rozšiřování patologických jevů ve snaze zvýšení příjmů,⁵⁹
- bezdomovectví,
- chudobě.

Jedním z rizikových faktorů zadlužování je i takzvané „předlužení“.

Předlužení jednotlivců a domácností jako další z rizikových faktorů zadlužování je vnímáno jako stále rostoucí problém zejména proto, že předlužení je v mnoha případech příčinou sociální exkluze (vyloučení) rodin, vede k sociálním a zdravotním problémům a může ohrozit základní potřeby dětí. Předlužení lze chápat jako situaci, ve které domácnost dlouhodobě, tedy více než tři měsíce, není schopna

⁵⁸ Srov. Novinky.cz, *Dluhy se podepisují na zdraví i vztazích většiny lidí*, 22. 7. 2010, <http://www.novinky.cz/ekonomika/206609-dluhy-se-podepisuji-na-zdravi-i-vztazich-vetsiny-lidi.html>, 21. 11. 2011

⁵⁹ Lovriš, V. *Dluhy a předlužení*, IQ Roma servis o.s., http://iqrs.cz/storage/1232455589_sb_zprvaiqrsdluhyapedluen.pdf, 7. 11. 2011

splácet podstatnou část svých závazků.⁶⁰ Předlužené domácnosti mají pak už velmi blízko k exekuci. Ve fázi, kdy dlužníci přestávají být schopni své závazky splácet, a takových případů geometrickou řadou přibývá, stává se půjčování peněz rizikovým společenským jevem.

2.1.1. Legislativa týkající se dlužníků

Exekuce

Nadměrné zadlužování u bank i nebankovních společností zapříčinilo to, že po určité době některé domácnosti z různých důvodů nebyly schopny splácet své závazky. Dostaly se do posplatnosti, situace, která může skončit exekucí.

Exekuce neboli **vykonávací řízení** je nucený výkon *exekučního titulu*. Tím je např. vykonatelné rozhodnutí soudu (rozhodnutí o vynutitelnosti, především státní mocí), vykonatelný rozhodčí nálezn, notářský zápis se svolením k vykonatelnosti, exekutorský zápis, vykonatelné rozhodnutí orgánu státní správy a územní samosprávy nebo jiná vykonatelná rozhodnutí a schválené smíry a listiny, jejichž výkon připouští zákon.⁶¹ Z pohledu legislativy se exekucí zabývá Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád. Jeho úvodní ustanovení (§ 103) zní takto:

- (1) Podle ustanovení této hlavy se postupuje, pokud ten, jemuž byla exekučním titulem uložena povinnost peněžitého nebo nepeněžitého plnění (dále jen "povinný"), v určené lhůtě tuto povinnost dobrovolně nesplní.
- (2) Exekučním správním orgánem je správní orgán, který je podle tohoto nebo zvláštního zákona oprávněn k exekuci.⁶²

Obecně můžeme říci, že exekuce je vymožení peněžité částky (může se jednat i o nepeněžité plnění) od dlužníka pro věřitele v případě, že nedošlo k jeho dobrovolnému plnění.

⁶⁰ Tříměsíční prodlení s placením nájmu naplňuje, zákonný výpovědní důvod pro výpověď z nájmu bytu, který je jinak chráněn, od bydlení se pak odvíjí celý život rodiny, nejen kvalita života, ale vůbec existence rodiny jako celku (při ztrátě bydlení např. hrozí odebrání dětí do ústavní výchovy).

⁶¹ <http://cs.wikipedia.org/wiki/Exekuce>, 5. 12. 2010

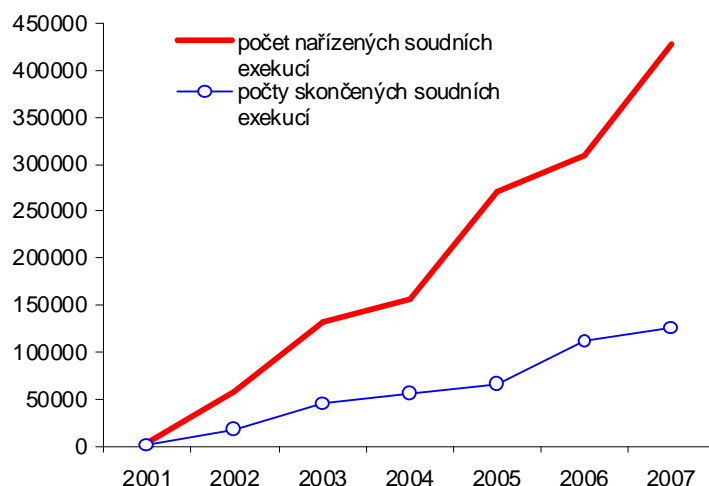
⁶² Srov. Zákon č. 500/2004 Sb., správní řád, Část druhá, Obecná ustanovení o správním řízení, Hlava XI: Exekuce, Díl 1: Úvodní ustanovení, http://business.center.cz/business/pravo/zakony/spravni_rad/cast2h11.aspx, 5. 12. 2010

Dalším právním předpisem, jímž se řídí exekuční řízení, je Zákon 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a soudní činnosti (exekuční řád). Zabývá se činností exekutorů. V § 1 uvedeného zákona je definováno: kdo je exekutor a jaký je jeho úkol:

1) Soudní exekutor (dále jen "exekutor") je fyzická osoba splňující předpoklady podle tohoto zákona, kterou stát pověřil exekutorským úřadem.

2) V rámci pověření exekutorským úřadem exekutor provádí nucený výkon exekučních titulů (dále jen "exekuční činnost") a další činnost podle tohoto zákona.⁶³

Exekuce je jednou z velkých hrozeb dlužníků. Podle Exekutorské komory bylo v roce 2009 nařízeno 718 tis. exekucí a kromě toho více než 300 tis. soudních výkonů exekucí, což jsou „exekuce“ prováděné soudem. Od roku 2001 bylo provedeno více jak 2,5 mil. exekucí.⁶⁴ Tato čísla jsou alarmující a ukazují na to, že lidé si stále neuvědomují vážnost možných následků nesplácení. V níže uvedeném grafu vidíme vývoj exekucí od jejich zavedení v roce 2001 a jejich nárůst. Zvlášť markantní je pak prudký vzestup v roce 2007, kdy příčinou nárůstu se staly nesplácené úvěry u bankovních a nebankovních institucí, z čehož tři čtvrtiny se vážou na fyzické osoby. Do té doby se jednalo převážně o malé pohledávky dopravních podniků, zdravotních pojišťoven, telekomunikačních operátorů apod.

Graf 9 Vývoj počtu soudních exekucí

⁶³ Srov. Zákon 120/2001 Sb., o soudních exekutorech a soudní činnosti (exekuční řád), http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411/_s.155/701?PC_8411_number1=120/2001&PC_8411_l=120/2001&PC_8411_ps=10#10821, 5.12.2010

⁶⁴ Srov. Tvrdíková, J. *Alarmující statistika exekucí*, Exekutorská komora ČR, <http://www.ekcr.cz/1/aktuality-pro-media/252-alarmujici-statistika-exekuci?w=media>, 7. 12. 2010

Exekuce jsou „strašákem“ pro každého dlužníka. Ze své praxe vím, že v mnoha případech se dlužníci, pokud začnou mít problém, staví do pozice „mrtvého brouka“. Ze začátku nekomunikují s bankou a následně se nezajímají ani o stav pohledávky po jejím prodeji. Nekomunikativnost se vždy obrátí proti dlužníkovi. Exekutor má právo získávat informace o dlužníkovi a jeho majetku od všech institucí včetně soudu. Může obestavit mzdu, vyznačit záznam na nemovitosti v katastru nemovitostí, vyhledat a odtáhnout auto. Může zabavit téměř všechny věci, o nichž má důvod domnívat se, že patří povinnému. Tady mnohdy narážíme na to, že exekutor zabaví i věci, které mu nepatří. Stává se to například v případě, kdy dlužník bydlí u příbuzného nebo kamaráda. Pak může být obtížné dokazovat, že majetek není dlužníka. A tento důkaz musí podat postižený. „K vrácení své zabavené věci od exekutora musí podat tzv. vylučovací žalobu. Ta ovšem směřuje nikoli proti exekutorovi, ale proti tzv. oprávněnému – to znamená věřiteli...“. Paradoxní na tom je to, že na soudní záchranu majetku před dražbou doplatí ten, který nic nedluží nebo věřitel. Jak na soudních poplatcích, nebo úhradu advokáta.⁶⁵ Exekutorů, přestože udělali chybu, se to nijak nedotkne a dále oponují, že nejsou povinni a není v jejich silách ověřovat věci, které zabavují.

O nařízení exekuce se dlužník dozví vždy se zpožděním. Exekutor, soud ani věřitel ho nebudou hned informovat. Usnesení o nařízení exekuce mu bude doručeno jako poslednímu účastníku řízení až společně s exekučními příkazy postihujícími jeho majetek nebo mzdu. Při následné návštěvě exekutora a jeho vstupem do bytu dlužníka je vhodné vyžadovat listiny týkající se exekuce a služební průkaz. Exekutor by měl předložit soudní usnesení o nařízení exekuce a exekuční příkaz s kulatým razítkem a podpisem. Exekutor může vstoupit do bytu i bez přítomnosti majitele, za přítomnosti zámečníka a policie. Může oblepit majetek, nebo ho může rovnou zabavit a odvézt.

Můžou nastat následující případy. V případě odebrání věcí následuje dražba, z jejíhož výtěžku se vyrovnají pohledávky a náklady exekuce. Exekuce se týká nejen povinného, ale i jeho rodiny. Trvá do doby vymožení celého závazku, dokud ji nezruší soud, povinný neskončí v konkurzním řízení nebo nezemře. V případě nevhodného chování exekutora nebo jeho zaměstnanců je možné obrátit se na exekutorskou komoru a podat stížnost nebo trestní oznámení. Povinný má právo požádat o odklad exekuce

⁶⁵ Srov. Winter, J. *Lidé se bouří proti exekucím majetku těch, kteří nic nedluží*, Novinky.cz, 20. 1. 2011, <http://www.novinky.cz/finance/222844-lide-se-bouri-proti-exekucim-majetku-tech-kteri-nic-nedluzi.html>, 15. 1. 2011

podle § 266 odst. 1 Občanského soudního řádu v případě, že by na něj nebo na příslušníky jeho rodiny měl úkon zvláště nepříznivé následky.

Dlužníci by se také měli mít na pozoru v případě, že již dlužnou částku zaplatili, ale exekutor ji po nich stále vymáhá. Nutné je bohužel v tomto případě částku zaplatit a následně ji po exekutorovi vymáhat. Zde vidím jedno z míst, které by bylo vhodné legislativně upravit. Aby nedocházelo k tomu, že člověk, který má své závazky vyrovnány, se musí soudně domáhat svého majetku.

Další z případů, které jsou k zamyšlení, ale hlavně k řešení, je vzdálenost sídla exekutora od místa povinného. Sám jsem se při svém výzkumu setkal s tím, že exekutor z Prahy řešil případ na jihu vyškovského okresu.

Insolvenční zákon

V určitých krajních případech může dojít u dlužníka k tak velkému zadlužení, že není schopen **splácet svoje půjčky**. Pokud již dlužník není schopen řešit svoji finanční situaci další půjčkou, konsolidací půjček, případně hradit splátky půjček pomocí pojištění schopnosti splácet, má od roku 2008 zákonnou možnost vyhlásit tzv. osobní bankrot. Oddlužení v případě osobního bankrotu povoluje **insolvenční soud** na základě dodaných podkladů. Formu oddlužení prostřednictvím **osobního bankrotu** nelze použít na oddlužení zajištěných závazků. Mezi nejčastější závazky tohoto typu patří hypoteční úvěry a různé formy leasingu. V případě těchto typů půjček dlužník za své závazky ručí nemovitostí, automobilem nebo nějakou věcí movitou, která se zpeněží a z výtěžku se hradí pohledávka.

Legislativně je „osobní bankrot upraven Zákonem č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon) v § 1 vymezuje insolvenční jako:

a) „řešení úpadku a hrozícího úpadku dlužníka soudním řízením některým ze stanovených způsobů tak, aby došlo k uspořádání majetkových vztahů k osobám dotčeným dlužníkovým úpadkem nebo hrozícím úpadkem a k co nejvyššímu a zásadně poměrnému uspokojení dlužníkových věřitelů,

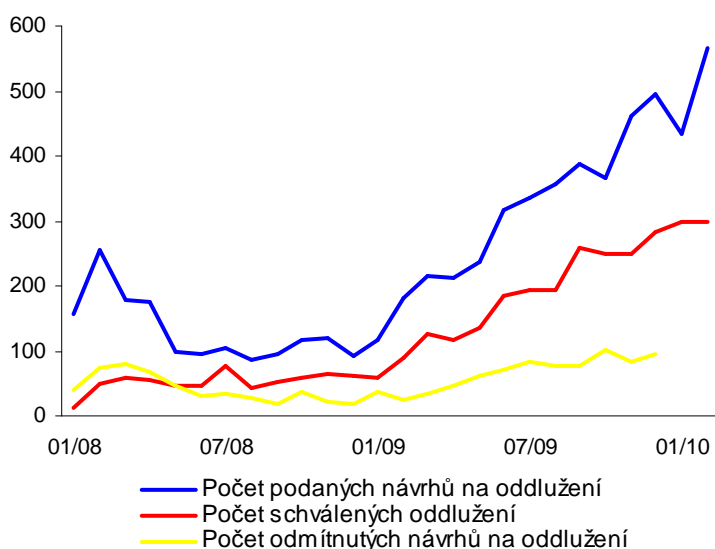
b) oddlužení dlužníka.“⁶⁶

Oddlužení spočívá v zákonné normě insolvenčního zákona uvedené v § 389 - § 418. Uvedený zákon umožňuje splácení dluhů po dobu pěti let formou pravidelných

⁶⁶ Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení, <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/insolvenzni/cast1h1.aspx>, 5. 1. 2011

měsíčních splátek. Dlužník se musí zavázat, že vše, co po dobu pěti let vydělá nad hranici životního minima, bude hradit věřiteli. Povinností je uhradit min. 30 % z celkové výše všech aktuálních dluhů. V případě oddlužení je možné ušetřit až 70 % z dlužných částek. Oddlužení je příznak tohoto, že věřitel chce svůj dluh řešit. O schválení osobního bankrotu, jak jsme si již uvedli, může rozhodnout pouze soud. Soudu je tedy nutné podat návrh na zahájení insolvenčního řízení. K tomu je také třeba splnit několik podmínek. Nejdůležitější podmínkou je dohoda s věřiteli. Ti musí k osobnímu bankrotu svolit. Je to pro věřitele možnost, jak dostat alespoň část svých pohledávek. Oddlužení je možné využít pouze jednou.

Hlavním smyslem oddlužení – osobního bankrotu je dát předluženým lidem šanci vrátit se do normálního života. K tomu však musí přispět především dlužník svou snahou a ochotou věc řešit. Pokud řešení dlužník využije, zbaví se doživotní nejistoty exekucí a současně se po pěti krušných letech může aktivně zapojit do běžného života bez jakýchkoliv finančních závazků.

Graf 10 Oddlužení fyzických osob nepodnikatelů (měsíční data)

Pramen: Creditreform s.r.o., výpočty ČNB

Jak je patrné z uvedeného grafu, v roce 2009 začali předlužení lidé oddlužení využívat ve větší míře. V prvním roce platnosti zákona (2008) se pohybovaly počty kolem stovky měsíčně, ale už v dubnu 2009 počet případů přesahoval 200 měsíčně podaných návrhů a podobným tempem pokračoval dál. Z toho můžeme usuzovat,

že zájem o oddlužení prudce stoupá. Může tak pomoci předluženým lidem dostat se z dluhové pasti a být pro ně začátkem nového života.

2.1.2. Předcházení rizikům zadlužování

Insolvenčnímu řízení je ovšem možné předejít. V následující kapitole se zmíním o dvou způsobech, jak lze snížit rizika způsobená zadlužováním. Jedná se o pojištění úvěru v případě neschopnosti splácet a konsolidaci půjček.

Pojištění

Důvody nesplácení úvěrů bývají různé. K těm nejčastějším patří pokles příjmů, dlouhodobá nemoc nebo ztráta zaměstnání. Pokud jim chceme předejít, je dobré se pojistit. Pojištění úvěrů poskytují převážně banky. Základní složkou tohoto pojištění bývá pojištění proti neschopnosti splácet. Dnes ho poskytuje každá renomovaná banka ke spotřebitelským úvěrům a kreditním kartám. U spotřebitelských úvěrů a kreditních karet bývá pojištění součástí úvěru a je již zakalkulováno v ceně úvěru. K hypotečním úvěrům je pak poskytováno rizikové životní pojištění, které zahrnuje tři varianty. První je smrt a invalidita, druhá je smrt a invalidita a pracovní neschopnost, třetí je smrt, invalidita, pracovní neschopnost a ztráta zaměstnání. Každá banka má podmínky trochu odlišné.

Rozhodně je však vhodné se pojistit, předejdeme tak možným budoucím potížím.

Konsolidace půjček

Bohužel může nastat situace, že i velmi svědomitý dlužník se někdy dostane do finančních problémů a není schopen včas splácet svoje půjčky. Pro takové případy je možné využít konsolidaci půjček, která spočívá ve sloučení několika stávajících půjček a úvěrů do jednoho jediného úvěru. Novým úvěrem jsou jednorázově uhrazeny všechny stávající půjčky dlužníka a v budoucnu je splácena již jen jedna jediná půjčka. Takto se náklady na provoz úvěru sníží. V některých případech se celkové splátky dají prodloužit na delší období. Tím se zamezí předlužení.

2.2. Sociální dopad zadlužování na rodiny

Rodina je prostorem, ve kterém dochází k formování osobnosti člověka, prostorem tvorby lidského kapitálu, výchovy a růstu budoucích generací. Jako taková je bezesporu základní a nejvýznamnější jednotkou naší společnosti. Na její prosperitě závisí udržitelný rozvoj naší společnosti, rozvoj kulturní, sociální i ekonomický. Dnešní složitá doba však rodině nedává nic zadarmo. Čeká na ni spousta nelehkých překážek. Jednou z nich je vliv zdlužování. Nejohroženější jsou mladé rodiny a nízkopříjmové domácnosti.

Uvedu jeden příklad, kdy mladá rodina s dítětem, kterému byl jeden rok, si vzala úvěr na auto. Jednalo se o manžele, kteří žili v nájemním bytě. Zaměstnaný byl pouze manžel (manželka byla s dítětem doma). Manžel měl dobře placenou práci, takže jim neděla žádný problém úvěr splácet. Manželka pobírala rodičovský příspěvek. Problém nastal, když manžel přišel o práci v souvislosti s ekonomickou krizí. Z počátku pobíral podporu v nezaměstnanosti, posléze pak sociální podporu. Manželé neměli téměř na základní potraviny a stěží platili jen část splátek. Nabízí se otázka, proč neprodali auto? Ještě v době, kdy se jim dařilo úvěr sice stěží, ale splácet, se manžel naboural a vozidlo bylo v takovém stavu, že nezbylo nic jiného než ho odepsat. Došlo to až do stádia, že je pravidelně navštěvovali exekutoři. Manželé nakonec zvolili variantu oddlužení. Byla to jejich jediná možnost jak začít „znovu.“

Lze říci, že jakékoliv zadlužení rodiny se jí bezprostředně dotýká. Bezesporu záleží i na jejím finančním zajištění a nemůžeme srovnávat rodinu, kde je příjem 100 000,-Kč a druhou, kde je příjem 20 000,-Kč. Každá má beze sporu jiné podmínky.

Pokud se podíváme na domácnost s uvedeným větším příjmem, dá se předpokládat, že by neměla mít problém se splácením jakékoliv půjčky. Ve většině případů to tak opravdu je. Není to však pravidlo. A jak jistě víme, čím větší příjem, tím i větší náklady a spotřeba (dovolená na Kubě, pravidelné večírky pro známé, nákladné vozidlo apod.). To samozřejmě také výrazně odebírá prostor pro běžné disponibilní prostředky. V těchto objemech by člověk řekl, že se nemusí hlídat výdaje, ale i zde je dobré mít příjmy a výdaje pod kontrolou. Proto i v této příjmové skupině může docházet k tomu, že se v určitých chvílích prostředky nedostávají. A v případě, že má úvěr, i tato skupina se může dostat do problémů. Velké riziko však hrozí v případě prudkého poklesu příjmů. Rodina je zvyklá na určitý standard, kterému se

špatně odvyká, a stále jede v zaběhlých výdajových kolejích. A ve spojení s úvěrem se také lehce může dostat do velkých potíží.

Nicméně daleko pravděpodobnější je, že se dostane do těžkostí uvedená nižší příjmová skupina. S narůstajícími výdaji se snižují disponibilní prostředky na provoz domácnosti, a čím vyšší výdaje na půjčky, tím víc klesá životní úroveň. S klesající životní úrovní naopak může růst napětí v rodině. Členové se musí držet zkrátka a přibývají spory, co koupit dříve a co později, co je důležité a co méně. Může to přerůst až k rozchodu manželů.

Jeden z nejdůležitějších dopadů má zadlužování na sociálně vyloučené rodiny. Tito lidé převážně nestojí jen před jedním problémem, ale před komplexem problémů. Přičemž i jeden z nich by dokázal ohrozit normální fungování člověka nebo rodiny ve společnosti. Sociální vyloučení je typicky spojeno s materiální chudobou (obtížná dostupnost či nedostupnost legálního zdroje příjmů, odkázanost na sociální dávky), se sníženou sociokulturní kompetencí (nezkušenost v nakládání se záležitostmi mimo prostředí sociálního vyloučení, neznalost byť jen právního minima, ekonomická a finanční negramotnost), do značné míry s uzavřeným ekonomickým systémem (kde typickými jevy jsou mj. lichva, „rychlé půjčky“, zastavování movitého majetku jako zdroje peněz) a se specifickým tokem informací (omezený přístup k běžným zdrojům informací, nekompetentnost s nakládáním s nimi, snadný vznik a šíření mýtů). To vše se pak odráží ve finanční a ekonomické situaci rodin. Převážně se jedná o romské etnikum, ale není to rozhodně pravidlo.

Zadlužování sociálně nejslabších rodin je příčinou vzniku a eskalace dalších problémů – ztráta bydlení v případě neschopnosti splácet nájem, umístování nezletilých dětí z rodin do ústavní výchovy z důvodu nezvládnuté finanční a bytové situace rodiny, bariéra pro vstup na legální trh práce (z důvodu následného postižení většiny příjmu z pracovní činnosti exekucí).⁶⁷

⁶⁷ Zvůle práva, http://www.zvuleprava.cz/?page_id=388, 15. 1. 2011

2. 3. Instituce zabezpečující pomoc rodinám v krizových situacích

Přestože většina lidí, kteří se dostanou do dluhové pasti, neví, na koho se v takové situaci obrátit, existuje mnoho organizací zabývajících se dluhovou problematikou. Krátce se zmíním o některých z nich. Nejdříve se však zastavím u ochrany spotřebitele (v tomto případě rodin) před zadlužením a předlužením z hlediska legislativního. I každý, kdo si půjčuje, je totiž ze zákona chráněn jako spotřebitel.

Legislativní rámec

Ochrana spotřebitele je v tomto směru podložena legislativou, konkrétně zákonem č. 36/2008 Sb., kterým se mění některé zákony v oblasti ochrany spotřebitele. Tento zákon novelizoval mimo jiné zákon č. 6/1993 Sb., o České národní bance, zákon č. 634/1992 Sb. O ochraně spotřebitele, a svěřil České národní bance nové pravomoci v oblasti ochrany spotřebitele. V rámci těchto pravomocí ČNB přijímá podněty, stížnosti a upozornění.⁶⁸

Česká národní banka z tohoto titulu vykonává dohled nad dodržováním zákazu používání nekalých praktik, diskriminaci spotřebitele, dodržování povinností a pravidel pro informování o ceně služeb a jejich stanovení. Dohlíží také na dodržování povinností stanovených občanským zákoníkem pro uzavírání smluv o finančních službách uzavíraných na dálku. Jsou to smlouvy uzavírané prostřednictvím telefonu, internetu apod. ČNB však může provádět dohled pouze u těch subjektů, kde je tato povinnost stanovena zákonem o ČNB. Jedná se převážně o banky, pojišťovny, penzijní fondy, investiční fondy, pojišťovací zprostředkovatele, zajišťovny apod. ČNB má povinnost přijímat a prošetřovat stížnosti spotřebitelů, dohlížet na dodržování povinností stanovených zákony, zabránit ohrožení majetku spotřebitele a ukládat opatření a sankce. ČNB se však nemůže zabývat ochranou spotřebitele u institucí, které nepodléhají doзору ČNB, ale na finančním trhu působí. Jedná se hlavně o leasingové společnosti,

⁶⁸ Srov. ČNB, *Ochrana spotřebitele*, http://www.cnb.cz/cs/spotrebitel/ochrana_spotrebitel/indexhtml, 15. 1. 2011

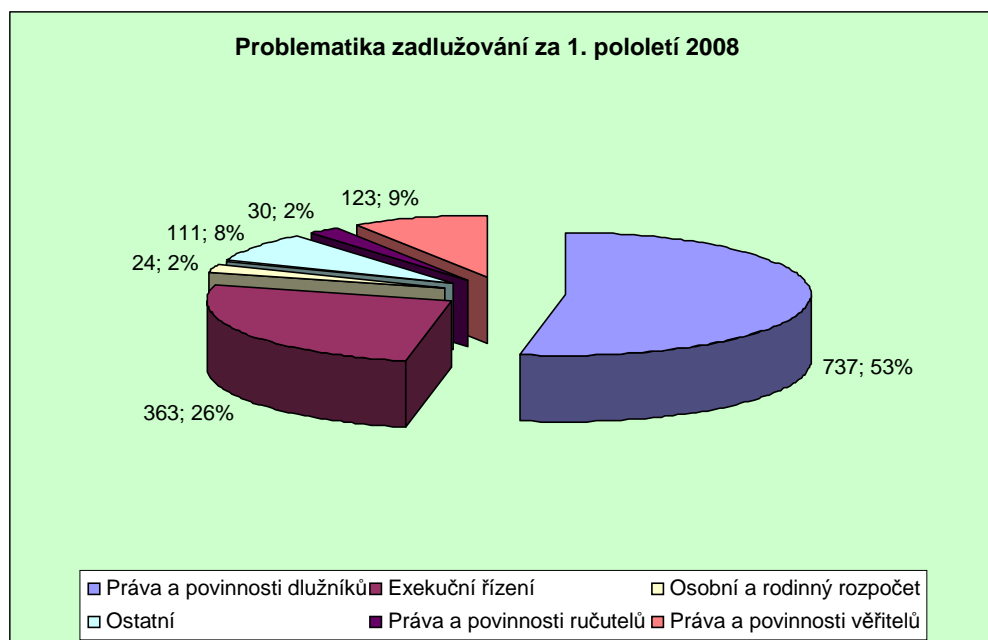
nebankovní poskytovatele spotřebitelských úvěrů, finanční poradce atd. Uvedené subjekty spadají pod dohled České obchodní inspekce.

Mezi hlavní činnosti **České obchodní inspekce** patří kontrola a dozor právnických a fyzických osob prodávajících nebo dodávajících výrobky a zboží na vnitřní trh, poskytujících služby nebo vyvíjejících jinou podobnou činnost na vnitřním trhu, poskytujících spotřebitelský úvěr nebo provozujících tržiště (tržnice), pokud podle zvláštních právních předpisů nevykonává dozor jiný správní úřad.⁶⁹ Zastoupení ČOI je v každém krajském městě v podobě inspektorátů. Na nich pracovníci poskytují v pracovní dny pro občany informační a poradenskou činnost. Zde lze také podávat stížnosti. K tomuto účelu je také možné využít e-podatelnu. Dále ČOI nabízí webové stránky, kde je spousta užitečných informací včetně toho, jak postupovat před zřízením spotřebitelského úvěru. Česká obchodní inspekce kontroluje mimo jiné dodržování dohodnutých nebo stanovených podmínek a kvalitu poskytovaných služeb, zda nedochází ke klamání spotřebitele nebo zda osoby poskytující spotřebitelský úvěr dodržují podmínky stanovené právními předpisy.

Tutéž informační funkci jako ČOI poskytují neziskové organizace. K nejvýznamnějším z nich patří **Asociace občanských poraden (AOP)**. Ke konci roku 2010 sdružovala 42 členských občanských poraden na 66 místech České republiky. Ty se kromě poskytování odborného sociálního poradenství zabývají monitorováním sociálně právních problémů, zejména dluhové problematiky. Občanské poradny poskytují bezplatné, nezávislé, odborné poradenství a upozorňují příslušné místní i státní orgány na neřešené problémy občanů a nedostatky v legislativě. Cílovou skupinou poraden jsou občané v obtížné životní situaci. Pomáhají zranitelnějším skupinám populace, nízko příjmovým skupinám jako jsou nezaměstnaní, Romové, samoživitelé, osamělí senioři, lidé žijící na hranici existenčního minima. Poradny se snaží nejen bezprostředně pomoci svým klientům, ale snaží se zvyšovat jejich znalosti, aby každý byl schopen řešit své problémy sám.⁷⁰

⁶⁹ Srov. Česká obchodní inspekce, <http://www.coi.cz/cs/ocoi/kdo-jsme-kompetence.html>, 16. 1. 2011

⁷⁰ Srov. Asociace občanských poraden, <http://www.obcanskeporadny.cz/> 7. 2. 2011

Graf 11 Nejčastější dotazy klientů AOP na problematiku zadlužování

O tom, co klienty AOP nejvíce zajímá, svědčí výše uvedený graf uvedený v Informačním bulletinu AOP číslo 1/únor 2009.

Dluhovou problematikou se též zabývá humanitární a obecně prospěšná společnost **Člověk v tísni**. Ta pomocí svých terénních pracovníků vede lidi k přijetí odpovědnosti za placení závazků, nájemného, služeb apod. Vyjednává se samosprávami a vlastníky bytů nejvhodnější přístupy k dlužníkům, iniciuje využití například institutu zvláštního příjemce dávky (znamená to, že příjemcem dávky je majitel bytu, což zamezuje dalšímu nárůstu dluhu) nebo splátkových kalendářů.

SPES je občanské sdružení založené na pomoc lidem v tíživé majetkové situaci, do které se dostali předlužením. Má dva hlavní směry činnosti. První je poradenská činnost, a to buď osobní, nebo internetová. Druhou linií je činnost vzdělávací, která se zaměřuje na studenty středních škol a také připravuje semináře pro sociální pracovníky. Sdružení má bezplatnou poradnu v Olomouci. V této poradně klienti naleznou podporu, poradenství a pomoc, aby byli schopni překonat svou tíživou finanční situaci, ve které se momentálně nacházejí. Práce s klienty spočívá v sestavení plánů na hospodaření s penězi a přípravě možných návrhů jak jednat s věřiteli

o případném odkladu splátek dlužné částky nebo případných úpravách splátkového kalendáře.⁷¹

Sdružení obrany spotřebitelů je společnost zabývající se obhajobou spotřebitelských práv. Jeho hlavní prioritou je spotřebitelské vzdělávání, hromadění, zpracování a propagace informací souvisejících s ochranou spotřebitele. Do jeho služeb patří osobní nebo telefonní poradenská činnost. Sdružení má informační centra ve všech krajích České republiky.

Poradna při finanční tísni, o. p. s. je obecně prospěšná společnost poskytující bezplatné poradenství spotřebitelům hlavně v situaci, kdy nemohou řádně platit své dluhy. Činnost provádí pomocí svých poradců, kteří odpovídají na telefonické, elektronické nebo osobní dotazy. Má čtyři poradny, a to v Praze, Ústí nad Labem, Ostravě a jednu výjezdní v Litvínově. Svou činnost zaměřuje hlavně na lidi, kteří se hodlají zadlužit, jimž hrozí platební neschopnost a na ty, kteří se již do platební neschopnosti dostali. Provádějí také přednášky a školení a konzultace konkrétních případů zaměstnancům organizací zabývajících se sociálními službami.⁷²

Sdružení pro probaci a mediaci v justici, o. s. byla založena s cílem přispět k rozvoji alternativních trestů a opatření. Od roku 2009 provozuje poradny pro širokou veřejnost. Podněcuje a rozvíjí metody prevence kriminality a řešení následků trestné činnosti, které zohledňují zájmy a potřeby oběti, pachatele, příp. jejich sociálního prostředí. Zabývá se také právními konzultacemi v oblasti dluhů a správy financí. Od roku 2007 se věnuje také problému předlužení, nejprve v souvislosti s projektem „Sanace dluhů“ – ten je určen pro osoby po výkonu trestu odnětí svobody. Poradny působí v Praze a Ústí nad Labem. Z toho důvodu je však omezena pro klienty z Prahy, Středočeského a Ústeckého kraje. Konzultace jsou na objednání a zdarma.

Charita sv. Anežky Otrokovice – „jejím základním posláním je“, jak prezentuje jako organizace, „milosrdná pomoc potřebným lidem, jejich podpora a doprovázení. Potřebností se rozumí zejména situace nebo stav ohrožení, tísně, krize, nouze, závislosti nebo jiného oslabení či vyloučení člověka z běžného života a předcházení těmto stavům a situacím.“⁷³ V dalším textu se pokusím o bližší přiblížení činnosti organizace.⁷⁴

⁷¹ <http://www.mesec.cz/aktuality/otevrena-poradna-pro-predluzene-domacnosti/>, 18. 2. 2011

⁷² <http://www.financnitisen.cz/> 8. 1. 2011

⁷³ Srov. Charita sv. Anežky Otrokovice, <http://www.otrokovice.caritas.cz>, 5. 11. 2011

⁷⁴ Srov. Charita sv. Anežky Otrokovice, <http://www.otrokovice.caritas.cz>, 5. 11. 2011

Organizace má sídlo v Otrokovicích a její činnost je velmi široká. Zabývá se například pečovatelskou službou, terénní službou, odlehčovací službou, spravuje azylový dům, domov pro seniory apod. Jeden z jejích programů je „Dluhové poradenství Samaritán.“

Posláním služby Dluhové poradenství Samaritán je poskytnout pomoc a podporu lidem v tíživé sociální situaci způsobené dluhovým zatížením. Součástí pomoci a podpory je spolupráce při řešení dluhového zatížení klienta - orientace v pohledávkách od věřitelů, zprostředkování kontaktu s věřiteli, stabilizace sociální situace klienta a nasměrování k jeho oddlužení a zodpovědnému hospodaření s finančními prostředky.

Cílem poskytované služby vzhledem ke klientům je orientace uživatele v jeho dluhové situaci, uplatnění osobních práv. Získání kompetencí a odpovědnosti při nakládání s finančními prostředky. Získání schopností a dovedností k oddlužení.

Principy poskytované služby Dluhové poradenství Samaritán:

- *Odbornost* – personál zabezpečující chod služby je dostatečně kvalifikován a průběžně se vzdělává. Na základě získaných poznatků se snaží o zkvalitňování služeb poskytovaných klientům.
- *Profesionalita* – je kladen důraz na profesionální poskytování služeb a jejich širokou nabídku.
- *Respekt* - k individualitě, minulosti, pohledu na vlastní budoucnost klienta.
- *Interakce pracovníka s klientem* – snahou je společné hledání cesty, která povede k řešení situace klienta.
- *Respektování potřeb klienta* – při práci s uživatelem jsou respektována jeho základní lidská práva, ochrana osobní svobody, soukromí, osobní údaje a další potřeby.
- *Diskrétnost* při práci s informacemi poskytnutými klientem.
- *Nestrannost* – všichni uživatelé služby jsou vnímáni nestranně a rovnoprávně.
- *Individuální přístup ke klientům* – služba je flexibilně přizpůsobována individuálním potřebám klienta.

Cílovou skupinou uživatelů služby Dluhové poradenství Samaritán jsou osoby v krizi. Patří mezi ně muži, ženy i rodiny mající problémy s dluhovým zatížením a potřebující systematickou podporu k řešení této obtížné sociální situace.

Dluhové poradenství Samaritán zahrnuje práci s předluženými domácnostmi či jednotlivci. Služba poskytuje systémy podpory v situacích zadlužení, nebezpečí exekuce či více exekucí, hrozby ztráty či zásadní destabilizace životního zázemí. Cílem

je poskytnutí poradenství a zajištění komunikace s věřiteli, úřady nebo exekutory při řešení dluhové problematiky uživatele, případně rodiny. Jde o systematickou a dlouhodobou podporu či jednorázové poradenství přímo v přirozených podmínkách uživatele této služby dle dohody, která předchází setkání. Pravidelné konzultační hodiny ve Zlíně jsou na adrese: třída Tomáše Bati 3792, Zlín vždy ve středu od 8.00 do 12.00 ve vestibulu u vchodu. Zde probíhá jednání se zájemci o službu. Jinak si uživatelé sjednávají schůzku s pracovníky služby telefonicky nebo elektronicky, případně při posledním setkání. Uživatelé jsou na službu odkazováni odbory sociálních věcí měst Otrokovice, Napajedla a Zlín a informačním letákem informujícím o této službě.⁷⁵ Služba je poskytována v ORP Otrokovice, Zlín a Napajedla. Uživatel služby má možnost využít odbornou pomoc sociálního pracovníka a právníka.

Samaritán poskytuje 720 intervencí za rok – tři intervence za den. Dle informace přímo od pracovníka organizace je to maximální možný počet schůzek, které jsou schopni z personálních důvodů zvládnout. Důvody jsou finanční – vzhledem k tomu, že organizace je nezisková a je závislá na dotačních titulech. Služba je poskytována zdarma, terénní formou.

Bližší specifikace systému podpory služby Dluhové poradenství Samaritán

- Zjištění stavu dluhů:

Klientům je nabízena pomoc při zjišťování stavu jejich dluhů. Lidé, kteří se zadlužují, mnohdy rezignují na svou situaci a neevidují počet a výši svých pohledávek u věřitelů. Pracovník služby pomáhá s kontaktováním věřitelů a s evidencí souhrnné výše pohledávek jako podkladu pro další řešení předlužení uživatele služby.

- Konzultace prioritních splátek u jednotlivců či rodin zatížených více pohledávkami:

Na základě zjištění stavu dluhů je sestaven s uživatelem seznam splátek a určeno pořadí potřeby splátek. Primárně se přihlíží k pohledávkám, které nejsou zatíženy exekucemi.

- Sestavení rozpočtu, zjišťování možností lepšího hospodaření s financemi:

Pracovník služby pomáhá uživateli hledat možnosti lepšího hospodaření s finančními prostředky. Základní metodou je sestavování tzv. „rodinného rozpočtu“

⁷⁵ Srov. Charita sv. Anežky Otrokovice, <http://www.otrokovice.caritas.cz>, 5. 11. 2011

a hledání variant, jak ušetřit a následně z volných finančních prostředků umořovat pohledávky vůči věřitelům.

- *Konzultace a doporučení možností zvýšení příjmu:*

Pracovník služby pomáhá uživateli s hledáním variant možností zvýšení příjmu, např. zaměstnání na částečný úvazek, zvýšení úvazku, pokud uživatel pracuje na kratší úvazek. Tyto prostředky následně slouží k umořování pohledávek věřitelů.

- *Zpracování splátkového kalendáře:*

Klientům je nabízena pomoc při zpracování a domlouvání splátkového kalendáře u věřitele jako prostředku pro kontrolované splácení pohledávek.

- *Kontakt s věřiteli, úřady, exekutory:*

Pracovník služby pomáhá uživateli získávat kontakty na věřitele, úřady, exekutory a společně hledají komunikační nástroje pro vyjednávání splátek pohledávek. Neboť klienti služby nemají mnohdy přístup ke komunikačním a informačním médiím, případně neví, jak správně komunikovat s věřiteli.

- *Pomoc uživateli s orientací v legislativě potřebné při exekučních řízeních a následném oddlužování:*

Pracovník služby nabízí uživateli podporu při orientaci v legislativě, která souvisí s oddlužováním uživatele. Jedná se především o zákony spojené s exekučním řízením, insolvenčním řízením, spotřebitelskými vztahy a nároky na dávky vyplácenými subjekty státní správy.

- *Pomoc při sepsání Návrhu na povolení oddlužení a vyřízení záležitostí při tzv. „Osobním bankrotu“:*

Klientům je nabízena pomoc při sepsání Návrhu na povolení oddlužení a podpora při insolvenčním řízení jako jedné z možností oddlužení. Uživatelům jsou sdělovány informace o náležitostech tzv. „Osobního bankrotu“ a spojených rizicích s tímto způsobem oddlužení.

- *Řešení celkové sociální situace uživatele služby s akcentem na dluhovou problematiku a spolupráci s navazujícími institucemi:*

Tíživá dluhová situace uživatele služby je mnohdy propojena s celkovou špatnou sociální situací. Pracovníci služby nabízejí odbornou pomoc při řešení celkové tíživé sociální situace uživatele, především v oblasti nároků na dávky, které jsou dalším ze zdrojů financování, potřebných k oddlužení uživatele. Jedná se především o dávky jako je podpora v nezaměstnanosti, dávky sociálního zabezpečení a další.

Proces přijímání zájemce o službu Dluhové poradenství Samaritán

Zájemci o službu jsou odkazováni na službu pracovníky odborů sociálních věcí Otrokovice a Zlín, případně dalších. Zájemce o službu může dále kontaktovat pracovníka telefonicky nebo osobně, písemně, případně e-mailem, který je uveden v informačním letáku o službě.

S uživatelem je uzavírána písemná smlouva. Podpisu předchází monitoring situace uživatele a stanovení zakázky jako základního podkladu pro řešení tíživé dluhové situace uživatele služby. Smlouvu podepisuje zástupce poskytovatele služby – sociální pracovník a zájemce o službu. Základní přílohou smlouvy o poskytování služby je Smlouva o zpracování osobních údajů.

Důvody odmítnutí zájemce o službu:

- V případě, že se neposkytuje služba, o kterou zájemce žádá.
- Kapacita služby je naplněna, je překročena absorpční kapacita pracovníků realizujících službu.

Ukončení poskytování služby:

Služba je ukončena z těchto důvodů:

- Je splněna zakázka uživatele.
- Vyjádření nesouhlasu uživatele k další spolupráci.
- Uživatel služby nespolupracuje se zařízením po dobu více jak tři měsíce.

V případě opětovného zájmu o spolupráci uživatele se službou je znovu uzavírána Smlouva o poskytování služby.

- Nastane situace, kdy poskytovatel na základě nově vzniklých událostí není schopen zajistit uživateli odpovídající podmínky, pomoc a podporu.

Většina organizací poskytujících dluhové poradenství zpravidla pomáhá svým klientům bezplatnou radou a ukazuje cestu, jaká opatření je nutno provést. Konkrétní kroky ale musí klient provést sám. Svou činností přispívají k vyšší stabilizaci sociálních poměrů v české společnosti.

Organizace se shodují v tom, že jejich **typický klient** má základní nebo nižší vzdělání. Bývají to nízkopříjmové skupiny, národnostní menšiny, samoživitelé, nezaměstnaní, lidé žijící na hranici životního minima. Hlavní skupinu tvoří lidé mezi 30-40 lety. Dle informace Poradny při finanční tísni, o. p. s. je rozdělení mezi pohlavím 50:50. Závazky těchto klientů se v průměru pohybují mezi 500 000 – 600 000 Kč.

Typické pro tyto lidi bývá zadlužení celé rodiny. Většina těchto lidí má jako základního věřitele banku, kde má svůj osobní účet, dalšími věřiteli jsou nebankovní instituce. Organizace zabývající se dluhovou politikou uvádějí, že klienty nezajímá serióznost poskytovatelů úvěrů, chtějí peníze a je jim jedno, zda je společnost seriózní nebo ne. Hynek Kalvoda, člen výboru AOP, při své prezentaci na semináři v Senátu ČR dne 29. 11. 2010 uvedl: „Zajímavým zjištěním je, že nebankovní instituce se právě cíleně zaměřují na skupiny lidí s nízkými příjmy. Velký problém v systémovém přístupu je nedostatečná regulace nebankovních firem, které nabízejí lidem často velmi drahé produkty za stresujících a nejasných podmínek. Rizikem pro splácení dluhů jsou takzvané vymahačské firmy, na jejichž účty dlužník splácí své dluhy, avšak s těchto účtů se pohledávka k věřitelům často již nedostane.“⁷⁶

⁷⁶ Srov. Kalvoda, H, *Projekt dluhové poradenství v rámci evropského roku chudoby (realizovaný AOP), představení některých jeho výstupů, průběžný monitoring dluhové problematiky z pohledu AOP, Zápis ze semináře „Jak ovlivňuje nezdravé zadlužování občana ČR“ konané dne 29. 11. 2010 v Senátu ČR., s. 8*

3. Zvyšování „ekonomické gramotnosti“ jako jeden z úkolů sociální pedagogiky

Jako úvod ke kapitole, která se zabývá finanční gramotností stávající populace, lze uvést konstatování Stanislava Skalického, ředitele Asociace občanských poraden. Jeho slova naprosto jasně vystihují současnou situaci: „Finanční gramotnost obyvatel ČR, jak dokazují průzkumy, ale především praxe, je velmi nízká. Přestože se v oblasti osvěty provedlo již mnoho pozitivního, je třeba výrazněji podpořit vzdělávání. Jak dokazují zkušenosti, nejpostiženější skupinou z hlediska nezdravého zadlužování jsou lidé s nízkým stupněm vzdělání ve věku 30-50 let. Je tedy nutné podpořit vzdělávání nejen mladší generace na školách, ale oslovit také lidi středního věku. Pravidelně by měli být proškolení zaměstnanci institucí, kteří jsou nejčastěji v kontaktu s lidmi postiženými předlužením, tedy především pracovníci sociálních odborů, úřadů práce a dalších podobných institucí.“⁷⁷

Realitu zadlužování přiblížím v jedné ze zpráv, která se objevila v médiích, a to zprávou, z 31. 10. 2008. ČTK uvedla, že více jak třetina Čechů považuje život na dluh za normální. Přes 80 % občanů ČR však také uvádí, že jim školní docházka nedala žádné znalosti z oblasti financí.⁷⁸ Podobnou informaci přinesly i internetové zprávy Novinky.cz dne 17. 5. 2010. Uvádějí, že většina Čechů je finančně negramotná a snadno končí v pasti lichvářů. Většina národa si bez rozmyslu půjčuje a vůbec netuší, kolik za to výsledně zaplatí a jaké to pro ně může mít důsledky. Dle Práva se na tom shodují finanční poradci, které oslovilo. Podle uvedeného zdroje lidé zapomínají na kupecké počty a selský rozum, který dobře ví, že žádný úvěr není zadarmo. Třeba jeden půjčený milion může při delším splátkovém období navýšit o další milion.

Drtivá většina lidí nerozumí půjčkám. Slyší na rychlé nebo diamantové půjčky, ale netuší, na kolik je to přijde. Nejprve jdou do banky, pak jdou do standardní úvěrové společnosti na spotřebitelské půjčky. Když zjistí, že některý s členů rodiny má najednou menší příjem nebo přijde o práci, tak si půjčují u neseriózních, tzv. soukromých investorů a nakonec končí u lichvářů, potvrdil Právu dlouholetý nezávislý finanční

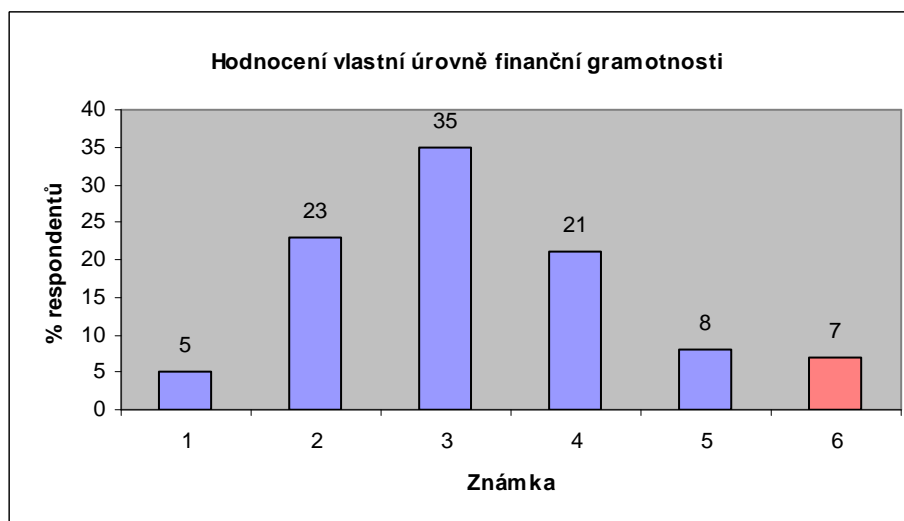
⁷⁷ Srov. Skalický, S. AOP, <http://www.obcanskeporadny.cz/tiskove-zpravy/obcanske-poradny-bilancuji/>, 15. 1. 2011

⁷⁸ Srov. COFET, a.s., Konference v rámci projektu, *Pomoc dlouhodobě nezaměstnaným na Mostecku a Ostravsku - Prevence předlužení a jak z předlužení*, <http://www.dostdobrasance.cz/cs/financni-gramotnost/konference.php>, 16. 1. 2011

poradce Vít Pokorný. Uvedl také, že: „Polovině ze sta lidí, kteří za mnou přijdou, už není pomoci. A z těch nadějných padesáti se před exekucí a lichváři podaří zachránit tak dvacet. Lidé začínají řešit své dluhy, až když se pohybují kolem milionu korun. Do té doby vytloukají klín klínem.“ Tentýž poradce dodává, že se snaží úvěry konsolidovat hlavně bankovními úvěry, převážně však zástavou nemovitosti. Po nějakém čase některým otrne, nechají se zlákat na ulici a vezmou si úvěrovou kartu, která prý tzv. šetří, ale ve skutečnosti člověka motivuje k větším nákupům, ale vzrostou jim měsíční splátky o další tři tisíce. „Je to ale hrozné, když pak zadlužená rodina, která najednou nemůže utáhnout půjčku nad půl miliónu, uprosí babičku, aby dala za ně do zástavy svůj domeček na vesnici. Ta to roztřesenou rukou podepisuje se slovy, že je poprvé v životě dlužníkem,“ říká z praxe Pokorný. Málokdo si také uvědomuje, že banky si u půjček a úvěrů na jejich počátku účtují větší díl úroků. Největší podíl jistiny se platí na konci úvěru. Někteří se snaží vyhrabat z propasti sázením, ve výsledku se však propadnou ještě hlouběji.⁷⁹

Z výše uvedeného textu je patrné, že znalost finančních produktů a práce s nimi je pro mnoho lidí značně obtížná. V mnoha případech je orientace ve finanční problematice nedostatečná, nebo žádná.

Ministerstvo financí zadalo v roce 2007 agentuře STEM/MARK úkol provést průzkum úrovně finanční gramotnosti. Výsledky je vidět na níže uvedeném grafu.

Graf 12 Hodnocení úrovně finanční gramotnosti

⁷⁹ Srov. Ginterová M., Winter, J. *Většina Čechů je finančně negramotná, snadno končí v pasti lichvářů*, Novinky.cz, 17. 5. 2010, <http://www.novinky.cz/finance/200440-vetsina-cechu-je-financne-negramotna-snadno-skonci-v-pasti-lichvaru.html>, 18. 11. 2010.

Výzkum byl proveden v červenci 2007 na vzorku 811 respondentů. Graf znázorňuje procentuální vyjádření respondentů, jakou známkou (od 1- výborná znalost do 5 – úplná neznalost) by ohodnotili svou úroveň finanční gramotnosti. Výsledek znázorňuje, že pouze 28 % má relativně dostatečné znalosti a z toho pouze 5 % má ve finančních otázkách výborné znalosti. Známkou 3 se ohodnotilo největší procento respondentů (35 %) a minimální nebo žádné znalosti mělo 29 % respondentů. Číslo 6 na ose znázorňuje skupinu (7 %), která se nedokázala ohodnotit.⁸⁰ Z uvedených čísel je jasně patrné, že prostor na zlepšování úrovně gramotnosti je značný, a proto je nezbytné v tomto směru provést další kroky, které by situaci postupně zlepšily.

Další průzkum zadáný Ministerstvem financí a ČNB, který proběhl od května do září 2010, a byl prezentován na tiskové konferenci ČNB a MF 13. 12. 2010. Sběr dat pro uvedený sociologický výzkum proběhl v září 2010. Výstup sloužil pro vyhodnocení situace a následné zacílení na nejpalčivější problémy, přípravu osnov pro školy a nalezení slabých míst u dospělých. Vzhledem k tomu, že data průzkumu jsou obsáhlá a není z toho jeden výstup, uvedu jen několik vybraných údajů. Obecně byl výsledek dle MF a ČNB hodnocen jako velmi špatný. Téměř dvě třetiny lidí nečtou smlouvy, které podepisují, a zavazují se k dluhovým platbám, 43 % lidí tvrdilo, že některým pasážím vůbec nerozumí. Z respondentů, kteří uvedli, že smlouvě nerozumí, přesto celá polovina pak smlouvu podepsala. Jen 16 % respondentů vědělo, co je p. m. (měsíční úroková sazba) a p. a. (roční úroková sazba). A takové byly výsledky spousty dalších otázek.⁸¹ Ke zlepšení uvedené situace je nezbytné pracovat na ekonomické gramotnosti občanů.

Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně

⁸⁰ Zdroj. Hradil, D. *Měření úrovně finanční gramotnosti občanů České republiky*, Ministerstvo financí ČR, 30. 8. 2010, http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/verejnost/pro_media/tiskove_zpravy_cnb/2010/download/20100831_hradil_mf_tk_mereni_fin_gram.pdf, s. 2, 15. 11. 2010

⁸¹ Srov. Ministerstvo financí, *Finanční vzdělanost dospělých překvapivě nízká*, konference Ministerstva financí a České národní banky ze dne 13. 12. 2010, http://www.mfcr.cz/cps/rde/xchg/mfcr/xsl/tiskove_zpravy_ministerstva_59015.html

spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace.“⁸²

V tomto směru by měla působit nejprve rodina, která jako hlavní pilíř výchovy by měla být iniciátorem a vést své potomky od mládí k řádnému hospodaření jak výchovou, tak hlavně příkladem. Rodiče současných teenagerů nicméně historicky nemají dostatek zkušeností s tržní ekonomikou. Mnohdy sami mají problém se ve financích a hospodaření orientovat. Proto je velký tlak na vzdělávací organizace, aby převzaly hlavní roli ve zvýšení finanční a ekonomické gramotnosti mladé populace. Zde však byla situace donedávna podobná jako v rodinách. Školy nebyly připraveny na přípravu svých žáků a studentů. Chyběly tradice, kvalitní a systematické pomůcky a dostatek odborně připravených pedagogů.

3.1. Strategie zvyšování ekonomické gramotnosti

V roce 2008 se Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ve spolupráci s ČNB rozhodlo posílit oblast finančního a ekonomického vzdělávání a ochranu spotřebitele. V souvislosti s touto aktivitou byla připravena a rozeslána na základní školy a víceletá gymnázia dvojice sešitů s názvem „Finanční a ekonomická gramotnost pro základní školy a víceletá gymnázia“.⁸³ Tyto publikace se snaží studentům ukázat, jak nakládat s penězi, snaží se přiblížit základní pojmy jako je např. inflace a prezentují základní práva spotřebitelů. Doplňkem těchto publikací je i manuál pro učitele. Sešity jsou velmi zdařile zpracovány vzhledem k tomu, že se v nich spojil pohled jak odborný, tak edukativní. Obsahují odborné texty, příklady nebo podrobná vysvětlení.

Uvedené publikace se v jednotlivých kapitolách zabývají tématy od vlastnictví, služeb, spotřeby, až po kompletní práci s penězi a veřejné rozpočty.⁸⁴

Další školní publikací je publikace pro střední školy a druhý stupeň základních škol: „Nápady pro výuku – soubor metodických materiálů“. Autorka uvádí, že „cílem je vybavit studenty znalostmi a dovednostmi, které uplatní v každodenním životě v roli

⁸² Srov. Ministerstvo financí, *Národní strategie finančního vzdělávání*, http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Narodni_strategie_Financniho_vzdelavani_MF2010.pdf, s. 11, 12. 1. 2011

⁸³ Srov. ČNB, *Finanční gramotnost*, http://www.cnb.cz/cs/spotrebiteel/financni_gramotnost/index.html, 16. 2. 2011

⁸⁴ Skořepa M., Skořepová, E. *Finanční a ekonomická gramotnost pro ZŠ a víceletá gymnázia – pracovní sešit*, s. 5

spotřebitele, ať již v oblasti řízení osobních financí, spotřebitelských práv, nebo zvládání rizik, která život v moderní společnosti přináší.⁸⁵

Velkým počinem v oblasti finanční gramotnosti bylo Usnesení vlády České republiky č. 338 ze dne 10. května 2010, kterým byla schválena „Národní strategie finančního vzdělávání.“ Jejím cílem je vytvoření systému finančního vzdělávání pro zvyšování úrovně finanční gramotnosti v ČR. Tato strategie vychází z doporučení mezinárodních organizací OECD a EU. Strategie ukládá jednotlivým ministerstvům činit opatření v oblasti finanční gramotnosti a určuje role klíčovými subjektům – veřejné správě, profesním sdružením, sociálním partnerům, médiím a dalším subjektům. Gestory strategie je ČNB, MŠMT, MF.⁸⁶

Strategie je uceleným systematickým přístupem k posílení finanční gramotnosti občanů České republiky. Strategie vymezuje hlavní problémy a navazující prioritní úkoly v této oblasti, včetně specifických úloh klíčových aktérů s důrazem na roli subjektů veřejné správy. Tato strategie na národní úrovni konkretizuje koncepční přístup MF, v rámci kterého je finanční vzdělávání jedním z bodů ochrany spotřebitele na finančním trhu. Vzhledem k zásadním rozdílům v přístupu ke vzdělávání žáků a dospělých je již touto strategií vymezena dvoupilířová struktura finančního vzdělávání, vymezující vzdělávání počáteční a další. Proces finančního vzdělávání v České republice by měl díky tomu zasáhnout celou populaci. Součástí strategie je i akční plán, který pokrývá celý systém finančního vzdělávání v ČR, avšak zahrnuje pouze aktivity subjektů veřejné správy. U každého úkolu, resp. aktivity je uveden očekávaný termín realizace (případně uvedena informace o splnění) a subjekt odpovědný za realizaci.⁸⁷

Jistě každý uzná, že poskytnuté výsledky průzkumů, které jsem uvedl v předchozí kapitole, bijí na poplach a že je nutné s touto vážnou situací něco dělat. Je velmi užitečné, že státní orgány věnují pozornost finanční gramotnosti obyvatel a hlavně ji chtějí zvyšovat. Příkladem je již zmíněná Národní strategie finančního vzdělávání. Ta je zajímavá svým obsahem a koncepcí. Překvapující je ale fakt, jak malý prostor je dán roli médií. Stát by se měl zaměřit hlavně na veřejnoprávní televizi

⁸⁵ Jakubiček, J., *Nápady pro výuku*, s. 3

⁸⁶ Srov. Ministerstvo financí, *Národní strategie finančního vzdělávání*, http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Narodni_strategie_Financniho_vzdelavani_MF2010.pdf, s. 11, 12. 1. 2011

⁸⁷ Srov. Ministerstvo financí, *Národní strategie finančního vzdělávání*, http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/Narodni_strategie_Financniho_vzdelavani_MF2010.pdf, s. 11, 12. 1. 2011

s konkrétní a ucelenou koncepcí a zacílit nejen na školáky a studenty, ale i na dospělé obyvatelstvo, kterému bohužel již žádné nové školní osnovy nepomohou. Koncepce na dospělé pamatuje, převážně ve spojitosti s finančními institucemi, univerzitou třetího věku, různými školícími semináři apod. Není zaměřena plošně, ale pouze na omezené skupiny obyvatel.

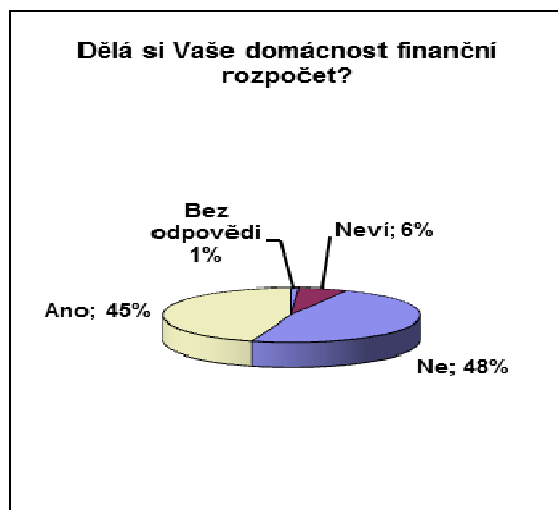
3.2. Jak pracovat s rodinnými financemi

Jak již bylo uvedeno v předchozích kapitolách, hospodaření rodin s penězi v našem státě není zrovna uspokojivé. Vede k tomu spousta různých okolností, které již zde byly popsány. Co ale udělat proto, aby to fungovalo správně? Odpověď můžeme najít také v úvodu našeho textu. Již naše babičky si dělali rodinné rozpočty. Proč to nezkusit také?

Pro nastínění práce s rodinnými financemi, je vhodné podívat se na to, jak se k rodinnému rozpočtu stavěly rodiny v roce 2007 a následně v roce 2010. Průzkum byl prováděn společností STEM/MARK v červnu 2007 na 811 respondentech a stejnou společností v září 2010 na 1005 respondentech. Každá z otázek byla trochu jinak podána, ale v globále se jednalo o zjištění, zda si rodina respondenta stanovuje (dělá) finanční rozpočet.⁸⁸ To zobrazují následující grafy.

Graf 13 Finanční rozpočet 2007

Graf 14 Finanční rozpočet 2010

⁸⁸ Zdroj, STEM/MARK, a.s., *Kvantitativní výzkum – Finanční gramotnost obyvatel ČR*, http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/EXT_-_PPT_zaverecna_zprava_mereni_FG_-_plne_zneni.pdf, 15. 12. 2010

Je paradoxní, že za tři roky, které uběhly mezi průzkumy, se počet těch, kdo si rozpočet nedělají, zvýšil o 14 %. V roce 2007 si finanční rozpočet nedělalo 34 % respondentů a v roce 2010 dokonce 48 % respondentů. Souhlasné stanovisko (že dělá rozpočet) dalo v roce 2007 66 % respondentů, ale s tím, že 40 % z nich plánuje jen větší výdaje. V roce 2010 pak oslovení uvedli, že si dělá finanční rozpočet 45 % z nich. Je otázkou, zda byl dotaz správně pochopen. Nebo zda byl vzorek respondentů totožný nebo alespoň vzhledem k tak výrazné změně v relativně krátké době typově podobný. Tyto informace však nemáme, proto lze předpokládat, že vzorek byl podobný a údaje se dají porovnávat. Podstatné je však to, že jen menší polovina (45 %) domácností si tvoří rozpočet. Z toho můžeme usuzovat, že větší část populace ČR rozpočet nedělá.

Rozpočet je alfou a omegou celé ekonomiky, a to nejen rodinné. Před samotnou přípravou rodinného rozpočtu je důležité se zamyslet, kam se chceme v životě posunout, jaké máme plány v následujících měsících a letech, jakým způsobem chceme řešit bydlení, svůj životní standard, významnější investice, podporu dětí (studium, eventuální start do života), své zajištění v penzi apod. Na prioritách by se měli účastníci plánování (např. manželé) shodnout. Pokud budeme mít v hlavních prioritách jasno, můžeme se pustit do stanovování rozpočtu. Způsobů, jakým si rozpočet vést, je celá řada. Od prostého hrubého vyčíslení příjmů a výdajů až po složité vyčíslení položkové. Vždy je však lepší mít podrobnější rozpis, který je více vypovídající. V příloze této práce je uvedený vzor, jak vést rodinný rozpočet. Usnadní práci tím, že jen doplníme potřebná data. Ještě lepší je vést si rozpočet v elektronické podobě, která nám usnadní práci i s výpočty.

Při plánování rozpočtu a jeho vedení je vhodné se držet některých důležitých zásad:

- rodinný rozpočet by měl být zcela průhledný a naprosto jednoduchý, plně srozumitelný,
- měl by být naprosto konkrétní, v tom musí vycházet ze zkušenosti rodiny s vlastními výdaji,
- rozpočet rodiny musí obsahovat rozumné rezervy pro nenadálé případy tak, aby každá jednotlivá událost neznamerala potřebu sahat na investice a dlouhodobá aktiva,
- rezerva rodinného rozpočtu má mít svůj dohodnutý účel či lépe řečeno typ událostí či nenadálých výdajů, na které může být použita, utracení rezerv na cokoliv jiného

je znak klasické rozpočtové nezodpovědnosti. Rozpočet rodiny má být natolik komplexní, aby naprosto pokryl veškeré provozní náklady a předpokládal investice, ať již rozložené v čase (například nákup na leasing), nebo jednorázové,

- rozpočet má být logický i v náběhu výdajů, to znamená, že provozní výdaje rodiny by měly být v principu lineární. Je však třeba akceptovat, že existují časově určené výdaje, například spojené se školní docházkou dětí, s dovolenou a podobně,
- rozpočet by měl být přesný.⁸⁹

Pokud jsou dodržena tato pravidla, s velkou pravděpodobností by nikoho neměla žádná nenadálá situace překvapit.

Nestačí však brát v úvahu jen rozpočet, ale i taková půjčka, která je brána s rozmyslem je na místě. Zde je na místě dodržovat některé zásady.

3. 3. Zásady odpovědného půjčování

Při půjčování peněz nebo braní si zboží na splátky je vhodné se držet základních zásad, jak je uvádějí internetové stránky Českomoravské stavební spořitelny, a. s. (některé body jsou upravené):⁹⁰

- *Půjčuji si jen na potřebné věci.*

Vždy si nejdříve rozmyslím, zda to, co si hodlám s pomocí úvěru pořídit, v současné době skutečně potřebuji. Je tedy krajně nerozumné půjčovat si na vánoční dárky a pak je dva roky splácet, nebo si za půjčené peníze pořizovat věci, které si nemůžu dovolit a nedokázal bych na ně našetřit.

- *Zvažuji životnost.*

Na úvěr si pořizuji pouze předmět, který budu splácet kratší dobu, než jej budu reálně užívat. Například smysluplné je splácet patnáct let koupí pořízený byt či rekonstruované jádro bytu.

- *Jsem uvážlivý.*

Úvěr si vybírám pečlivě a porovnávám různé podmínky. Nenechávám výběr úvěru na poslední chvíli. Neberu bez přemýšlení první nabídku, kterou dostanu. Zeptám se

⁸⁹ Smrčka, L. *Rodinný rozpočet a společnost spotřeby*, s. 111

⁹⁰ Srov. ČMSS, a.s. http://www.burinka.cz/file/cms/cs/uvery/desatero_zadluzovani.pdf, 17. 12. 2010

na více místech a porovnám si více nabídek. Nejdříve zajdu do své banky, kam mi chodí výplata, tam dostanu velmi pravděpodobně dobré podmínky.

- *Důvěřuji, ale prověřuji.*

Pečlivě si prověřím toho, kdo mi úvěr nabízí. Vždy myslím na to, že ne každý, kdo mi půjčuje, chce mi i pomoci. Úvěr si беру pouze u obecně známých institucí, v žádném případě ne u pochybných a neověřených firem.

- *Neriskuji.*

Propočítám si, kolik Kč měsíčně si mohu vzhledem ke své situaci dovolit splácet. Vždy myslím i na zadní vrátka v podobě finanční rezervy na horší časy (rezerva by měla být alespoň na šest měsíců). V případě potřeby se pojistím pro případ neschopnosti splácet v budoucnu. Ideální a nejsmysluplnější půjčka je taková, když mi půjčené peníze nebo věci, které za ně nakoupím, poslouží k vydělání peněz na její splacení a následný zisk.

- *Zajímám se, kolik skutečně zaplatím.*

Vždy si zjistím, kolik mě bude úvěr reálně stát včetně všech poplatků za správu úvěru, uzavření smlouvy a dalších. Neporovnávám úrokové sazby, ale sazby RPSN.

- *Podpisuji jen to, čemu rozumím.*

Vždy se podrobně seznámím se smlouvou a úvěrovými podmínkami včetně případných sankcí či pokut. Nebojím se zeptat na to, čemu nerozumím. Nepodepisuji nic, co jsem si nepřečetl a co mi není jasné.⁹¹

- *Nezatloukám.*

Pokud nemůžu splácet, informuji o tom svoji banku.

- *Svěřuji se.*

Řeknu o své půjčce manželovi/manželce!

- *Myslím do budoucna.*

Své závazky splácím řádně a včas a tím si buduji pozitivní úvěrovou historii do budoucna. Snáz a levněji si tak příště znovu půjčím. Pokud nebudu správně splácet, dostanu se do registru dlužníků a také se mi může dluh navýšit o poplatky z prodlení.

- *Nepůjčuji si na půjčku.*

Pokud nejsem schopný úvěr splácet, nepůjčuji si další peníze na vyrovnání dluhu. Problémy se splácením neodkládám. Ihned se snažím nalézt řešení přímo s věřitelem.

- *Neztrácím naději.*

⁹¹ Kolmanová, H. *Cesta k finanční prosperitě* s. 155

Posuzováním úvěru banka nechrání jen sebe, ale i mě. Pokud jsem bankou se žádostí o úvěr odmítnut, raději požádám o nižší úvěr, než abych to zkoušel jinde za horších podmínek.

S podobnými zásadami a převážně jen s menšími obměnami či lehce odlišnou interpretací se lze setkat v bankách, poradnách apod., ale podstatné je se jimi řídit. Žadatel o úvěr i dlužník se tím vyvarují chyb, které je mohou dovést do finančních problémů. Jak již bylo výše uvedeno, není to v současné konzumně nastavené společnosti jednoduché. Ale jedině důsledným dodržováním těchto a podobných zásad je možné se vyhnout budoucím problémům.

Případným zájemcům o úvěr může být pomůckou i speciální kalkulačka vytvořená Poštovní spořitelnou, pomocí které si lze jednoduše vypočítat míru zadlužení a včas tak předejít případným problémům.⁹²

3.4. Dílčí závěr

Jak dokazují výsledky průzkumů, ekonomická gramotnost v ČR a znalost finančních produktů je na velmi nízké úrovni. Lidé mnohdy neznají základní otázky týkající se finančnictví a nakládání s penězi. Alarmující je i to, že nečtou smlouvy, které podepisují. Pozitivní je, že vláda ČR má zájem situaci řešit a začala pro zvýšení gramotnosti dělat konkrétní kroky. Jasným příkladem je Národní strategie finančního vzdělávání. V této kapitole byla prezentována důležitost vést rodinný rozpočet. Ten může rodinám pomoci řídit finance a předejít možnému předlužení nebo problémům v nenadálých životních situacích. V závěru jsou uvedené zásady, kterých je vhodné se držet při zodpovědném půjčování peněz.

⁹² Kalkulačku lze najít na: <http://www.rozumnezadluzeni.cz/>

4. Průzkum přístupu rodin k přijímání půjček

Ve svém průzkumu jsem se zaměřil na dvě skupiny klientů jedné nejmenované banky. Jedna skupina byli klienti, kteří se dostali do problémů s nesplácením půjčky. Jako vzorek jsem vybral sedm respondentů.

Druhou skupinu průzkumu tvořili lidé, kteří si úvěr zřídit chtěli nebo si ho nedávno zřídili. Uvedenou skupinu tvořilo šest respondentů.

Záměrem průzkumu bylo zjistit, zda dlužníci věnují dostatečnou pozornost prevenci při braní půjček a zda k nim přistupují zodpovědně.

Průzkum jsem provedl kvalitativní formou pomocí řízeného rozhovoru. Přestože jsem měl předem připraven sled otázek, v případě, že se respondenti rozhovořili, nechal jsem volný průběh jejich výkladu a emocím a nechal jsem respondenty hovořit. To vysvětluje, proč není struktura rozhovorů jednotná. Pokud na některou z otázek spontánně v průběhu monologu neodpověděli, následně jsem ji položil. Rozhovory jsem zaznamenával na diktafon a po menší úpravě je popsal. S každou z uvedených osob jsem sepsal a nechal si podepsat souhlas s využitím informací pro mou práci s tím, že nebudu uvádět její jméno.

4.1. Předlužené domácnosti

První skupinou respondentů, o které jsem se zajímal ve svém výzkumu byli lidé, kteří se dostali do dluhové pasti, nebo jim dluhy nějakým způsobem poznamenaly život. Jednalo se převážně o osoby, které mají závazky jak u bankovních, tak i u nebankovních institucí.

1/1 Jako první jsem hovořil s paní K., která měla úvěr na 30 tis. Kč. Úvěr si brala proto, protože chtěla pomoci v nouzi své vnučce, která se dostala do nesnázi z důvodu neplacení elektřiny a telefonních poplatků svých rodičů. Vnučka, které v té době bylo kolem třiceti let, se na babičku obrátila, když instituce začaly hrozit exekucemi. Rodina dcery mající nesnáze žila pouze z penze vnučky a penze otce.

Vnučka ji pobírala z důvodu své mentální zaostalosti. Otec byl po těžkém úrazu, matka byla nezaměstnaná a dle informace babičky (její matky) práci ani aktivně nehledala. Babička má celkem přehled o finančních institucích, a proto se obrátila s půjčkou na renovovanou banku, údajně by nikdy nešla do nebankovního ústavu. Riziko je stále v tom, že matka si může někde vzít další půjčku.

Rodina neměla žádné finanční rezervy. Rodina žije na vesnici v ne moc udržovaném domku. Vnučka přesto, že je zaostalejší, v současné době řídí ekonomiku rodiny (ví, co má kdy zaplatit a hlídá si to). Dokonce otci vzhledem k tomu, že kouří, přiděluje cigarety, aby nevykouřil víc, než si mohou dovolit. Snaží si navíc přivydělat roznášením novin apod.

Matka si již v minulosti nezodpovědně půjčila od nebankovní společnosti a nesplácela. Po několika upomínkách se to dozvěděla postižená dcera a té se to za pomoci babičky a přísného držení financí podařilo splatit.

1/2 Druhou osobou, na kterou jsem se obrátil s žádostí o rozhovor, byla paní S. Jednalo se o paní ve středním věku, žila s manželem a čtrnáctiletou dcerou v domku na vesnici. Původně bydleli v bytě. Chtěli však bydlet v domku, a proto se rozhodli, že společně s bratrem paní S. a s jeho rodinou koupí domek. Sourozenci si dobře rozuměli, ale jejich protějšky už tak moc ne. Z toho vyplynulo, že se rodina S. po roce odstěhovala.

A zde byl počátek jejich problémů. Vzhledem k tomu, že to byla akce velmi rychlá, bezmyšlenkovitě si půjčili od rodiny peníze na dům, kde v současnosti bydlí. O půjčce od banky nebo hypotečním úvěru vůbec neuvažovali, vůbec je to nenapadlo. Půjčka od rodiny se jim zdála jednodušší. Jenže následně někteří chtěli peníze vrátit, a tak si začali brát jednu půjčku za druhou. Snažili se splácet půjčkami peníze půjčené od rodiny podle toho, jak na to kdo spěchal. Přitom bratr paní S. vyplácel společně pořízený dům jen po 1 500,-Kč, což nebylo pro rodinu S. optimální a moc jim to nepomohlo s jejich závazky. Navíc si chtěli v tu dobu pomoci s příjmy u společnosti Skyline International, kde nakonec přišli o 75 tis. Kč, které si pro tento účel také půjčili.

Od té doby u nich vládla neutěšená situace a spláceli jednu půjčku druhou. Tato situace trvá již patnáct let. Například manžel si vzal z důvodu, že nebyl schopný splatit závazek, tři kreditní karty a půjčku od Home Credit. Na otázku, proč si nevzali půjčku bankovní, mi bylo sděleno, že měli kreditní kartu od Komerční banky a půjčku

od České spořitelny. A vzhledem k tomu, že manžel v minulosti přišel o práci a tři měsíce nesplácel. Přestože dle paní S. po těch třech měsících manžel splátku uhradil a byl ujistěn pracovníky České spořitelny, že je vše v pořádku, po dvou letech jim byl úvěr sesplatněn a předán vymahatelské společnosti. To vedlo k tomu, že si na vymáhanou částku museli vzít další půjčku. V současnosti má manžel půjčku GE Money Bank. Dále mají půjčku od společnosti Triangl, mají současně zastavený dům, mají stoprocentní navýšení a úvěr na patnáct let. Tím se dostali do situace, že nejsou po splatnosti, ale také nejsou schopni umořovat jistinu, de facto vydělávají jen na úroky. U bankovní instituce však nedostanou půjčku z důvodu záznamu v registrech. Celá výplata rodiny jde tak do půjček. Rodiče obou manželů nebyli zvyklí si půjčovat peníze. O financích rozhodují manželé společně. V současnosti se snaží vyhnout nebankovní půjčce, ale pokud by byla možnost sjednotit (optimalizovat) úvěry, tak by si vzali i nebankovní půjčku. Aktuálně mají šest kreditních karet a tři úvěry. Od přízně již nemají žádnou půjčku.

Manželé mají střední vzdělání bez maturity – jsou vyučení a oba pracují. Manžel je zaměstnán jako zahradník a paní S. v drůbežářském závodě. Jejich měsíční příjem je 24 tis., z toho náklady včetně půjček činí 23 tis. Od samého začátku neměli a netvoří si žádné finanční rezervy. Z paní vyzařovala beznaděj, nevidí řešení. Prostor na útratu není, musí počítat každou korunu a přemýšlet při nákupu o každém rohlíku. Již zkoušeli půjčku na přefinancování, ale byli oklamáni. Nabídla jim ji společnost AMV Group s.r.o., ta jim zřídila pojištění na dva roky jako podmínku úvěru (který zatím nedostali). Pokud by chtěli půjčku vypovědět, zaplatili by pokutu 15 000,- Kč. Doposud společnost hledá investora, který by poskytl peníze na uvedenou půjčku. Další nabídka byla od EURO FUTURE, kdy by museli zaplatit 4 800,- Kč, i když k obchodu nedojde. Jedna společnost zase nabízela informace a úvěr po telefonu. Manžel měl hodinový telefonát. Podle zjištění na výpisu k faktuře za telefon byla cena telefonátu 6 500,-Kč. V současnosti je částka ke splácení přibližně 600 tis. Kč. Paní nemá žádné povědomí o poradnách pro lidi ve finanční tísní.

1/3 Pan K. je další, kterého potkala podobná situace. Je ženatý a má dvě děti ve věku osm a deset let. Bydlí s rodinou v rodinném domku na vesnici. Vzdělání má pan K. střední – je vyučen zedníkem, manželka má gymnázium a státní zkoušku z angličtiny. Je to podnikatel, který se dostal do nesnází před Vánocemi roku 2008.

Začalo to tím, že měl zakázku za 2 mil. a z toho 350 tis. z celkové částky mu zákazník nezaplatil. Na firmu, která situaci zavinila, bylo vypsáno insolvenční řízení. Pan K. neměl v tu dobu žádnou naspořenou částku jako rezervu. Komerční banka mu poskytla kontokorent na účtu 200 tis., Citibank mu dala 180 tis. Kč. Každému ze svých zaměstnanců, vzhledem k tomu, že to bylo před Vánoci, vyplatil 40 tis. V tu chvíli začaly problémy se splácením. Navíc se v jeho oboru (stavebnictví) začala významně projevovat ekonomická krize. V roce 2009 se nechal zaměstnat, ale jeho výdělky nebyly takové, aby byl schopen splácet své závazky. V mezidobí mezi podnikáním (2009- 7/2010) pan K. pracoval, ale příjmy byly „sotva“ na přežití, takže nemohl splácet. Původně zabezpečoval kompletní zakázky, následně pracoval již jen manuálně. Mimo to si ještě podnikatelsky přivydělával. Bohužel platby od zákazníků se stále více zpožďovaly a situace se zhoršovala. Musel prodat i techniku – vrátky, lešení a další věci, které potřeboval ke své práci.

Poslední dobou pan K. s bankou nekomunikuje. V současné době činí dlužná částka 280 tis. u KB, a. s., u Raiffeisen banky a Citibank je jednou splátkou po splatnosti. Dva měsíce už znovu naplno podniká a podle jeho tvrzení se to „pomalu rozjíždí“. Uvažuje o částečném umoření závazku. Rodiče pana K. se nikdy nezadlužovali. Rodiče manželky pana K. také ne, ale v současnosti mají rovněž problémy vzhledem k tomu, že si vzali půjčku na svého syna, který se dostal také do finančních problémů. Navíc pan K. půjčil 200 tis. tchyni.

V zimě 2009/10 nebyla práce, a proto musel pan K. i na Úřad práce. Na jaře začal podnikat opět „ve velkém“. Ale vzhledem k množství lidí, kteří byli na více místech, nestíhal všechny hlídat a objíždět, takže se mu to nevyplatilo. Z toho důvodu si nakonec nechal jen čtyři lidi, o ně se stará a ekonomika mu vychází podstatně lépe. Má čas se plně věnovat práci a její efektivitě.

Nikdy neuvažoval o půjčkách z mimobankovního sektoru. Vždy se snaží obracet na renomované velké banky. Nabídky od některých bank měl, ale raději by přivítal přeřinancování všech závazků, aby je měl v jednom celku. Z důvodu záznamu v registrech mu to však banka neumožnila. Na otázku, zda by dělal něco jinak, řekl: „Asi ne, svým lidem by stejně zaplatil a peníze by si půjčil zase“. Bez provozních prostředků nemůže dnes existovat i v návaznosti na dlouhé splatnosti faktur. Zakázky v současnosti má a na příští rok má nasmlouvanou práci v Praze. Chtěl by se vyvarovat dlouhých splatností faktur, ale situace na trhu je taková, že buď člověk vezme práci, jaká je, nebo nedostane nic. A pokud chce člověk pracovat, musí se přizpůsobit

a podstupovat riziko. Snaží se brát větší zálohy a práci si nechává platit po částech. Stále mu však hrozí riziko, že někdo nezaplatí.

Chtěl by, aby vznikla nějaké organizace, která v případě, že někdo nezaplatí, by si dlužníka ověřila a mohla by mu odebrat živnost nebo by zvolila jiné restriktce. Hlavně zdůrazňoval, aby se tím někdo zabýval. A upozorňoval na to, že „tunelování firem“ je stále častá praxe. Pan K. si půjčoval i u rodiny. Bratr ze Slovenska mu půjčil 1000 EUR, kamarád 1 200 EUR, které využil na provoz domácnosti. Uvedené částky stále dluží, výhodou bylo to, že dotyční na peníze nespěchali. Co se týká povědomí o poradnách při finanční tísní, žádné nemá. Přesto se však obrátil na poradenskou společnost Broker Consulting, a. s., která rodině připravila finanční plán (co a kdy by se mělo platit). Přesto jim z důvodu aktuálně nízkých příjmů nedokázala pomoci. Navíc všechny instituce i při splatnosti si účtují poplatky i úroky a poplatky z prodlení, které musí uhradit. Manželka měla ještě půjčku od Home Creditu. V nejhorší době se splátky vyšplhaly až na 50 tis. měsíčně. Manželé měli ještě hypoteční úvěr na 500 tis. u ČS, a. s. V současné době je mimo KB, a. s. maximálně jednu splátku po splatnosti. V době průzkumu již dva měsíce pracoval a během následujícího týdne mu měly přijít peníze.

1/4 Dalším z respondentů byla paní E. Jednalo se o paní, která byla v případě jako vedlejší účastník. Měla přítele, se kterým má dítě. Když jsme vedli rozhovor, byl přítel ve vězení za výrobu a distribuci drog. V době rozhovoru žila s druhým přítelem, který byl zedník, o jeho finančních problémech se dozvěděla až po čase.

Paní E. pochází ze spořádané rodiny, kde si peníze nepůjčovali. Problém současného přítele vznikl již ve vztahu s předešlou přítelkyní, kdy si půjčil od Home Creditu určitou částku na televizi a ledničku. Po rozchodu s přítelkyní přestal splácet, začal si „užívat“. Tak se začaly navyšovat neuhrazené splátky, až se dostal případ do exekuce. V tu dobu začal podnikat, ale neplatil sociální a zdravotní pojištění, z čehož mu vznikl nedoplatek ve výši asi 80 tisíc. Následně si vzal u Provident Financial půjčku 60 tis. Kč, kterou použil na koupi vozidla. Tu opět nesplácel, spadla také do exekuce. Tím se mu dlužná částka navýšila na 120 tis. Mimo to vznikla pohledávka za telekomunikační služby ve výši 6 tis. Kč. Předešlé přítelkyni ještě platil výživné 2 500,- Kč. Navíc měl další exekuci na účtu ve výši 6 tis., což při svém příjmu zhruba 12 000,- Kč není schopen splácet. Na otázku, proč si půjčoval peníze u nebankovní

společnosti, mi bylo sděleno, že to chtěl rychle, myslel si, že by to u bankovních institucí trvalo dlouho a stejně by tam peníze nedostal. Jeho rodiče za něj již zaplatili 140 tis. Kč.

V době rozhovoru vzrostla celková částka k úhradě zhruba na 300 tis. Kč. Aktuálně žili u rodičů paní E. z jejích sociálních. Přítel si přivydělával po práci a o víkendech. Všechny půjčky si bral sám bez dalšího vědomí jiných. Jeho pohled na půjčky se změnil, pro stabilizaci rodiny by chtěl vše přefinancovat. Vzhledem k závazkům to však není možné. Velké banky se odvolávají na záznam v Bankovním registru a nechtějí závazky přefinancovat. Přítelovi rodiče si nikdy nepůjčovali. Rodiče pan E. občas měli malé částky půjčené, ale vždy vše bez problému uhradili. Paní E. se způsob nesplácení závazků přičil a nelíbil a chtěla příteli pomoci dostat se z problémů. Bohužel neměla žádné úspory, které by na to využila.

Paní mi sdělila: „Pokud by přítel situaci nezvládl, tak ho pošle k vodě.“ Je s ním pouze proto, že ho má ráda, ale přesto platí, co řekla. Navíc byla zvyklá na větší komfort – výnosy z pervitinu. V době rozhovoru musela počítat každou korunu a čekat, zda jim rodiče dají najíst či ne. Vzít si půjčku na sebe nechtěla, aby se kvůli příteli nedostala taky do problému. Nechtěla jít do nebankovních půjček, jediné pokud by příteli vše konsolidovali a nebyl by velký přeplatek. O poradnách při finanční tísně nic nevěděla. Říkala, že za vše může doba, vše je drahé a není práce. A pokud je, byla málo placená. Paní nemohla sehnat práci hlavně z důvodu, že byla po ní vyžadována trestní bezúhonnost. Vyučená je prodavačkou.

1/5 Pátým respondentem byl pan P., lépe řečeno manželé P. Byla to čtyřčlenná rodina. Mají dvě děti. Pan P. je vyučený jako instalatér a paní P. má střední školu s maturitou. Jejich problém vznikl v návaznosti na ukončení podnikání. Podnikání pan P. skončil z důvodu náročnosti práce, kterou nebyl schopný sám zvládnout. Další důvod byl dle komunikace manželů v neserióznosti firmy, která jim připravovala projekt a měla uskutečnit výstavbu rodinného domu. Firmě, která dostala zakázku, uhradili 200 tis. Kč, ale ta jim neprovedla nasmlouvané práce v daných termínech a rozsahu. Z toho důvodu došlo k odstoupení od smlouvy a následnému soudnímu sporu, který dlouho trval. Jen za právníka zaplatili 60 tis. Kč.

Rodiče paní P. si nikdy nepůjčovali, naopak výrazně spořili. U rodičů pana P. bylo zvykem peníze si půjčovat. Matka si půjčovala i pár korun nebo komodity

od přízně, pokud s penězi nevyšla. Pan P. uvedl: „Matka si také raději koupila cigarety, než aby koupila něco dětem“.

Rodiče paní P. rodině významně pomáhali. Bez nich by na tom byli údajně podstatně hůř a určitě by to nezvládli. Co se týče závazků, v době rozhovoru měli asi 2 mil. hypotečního úvěru u Komerční banky. Následně si u té samé instituce pořídili spotřebitelský úvěr na 100 tis. Kč a kreditní kartu na 20 tis. Kč. Vzali si leasing na auto a úvěr ze stavebního spoření. Pokud to zesumarizuji, závazky činily: 2 mil. Kč hypoteční úvěr a zhruba 375 tisíc Kč tvořily ostatní půjčky včetně půjček od známých a přízně. Příjem domácnosti byl asi 36 tis. Kč měsíčně. Náklady na půjčky včetně vedení domácnosti a energií byly 23 tis. Kč a dalších asi 15 tis. Kč měsíčně měli splácet rodině a přátelům. Navíc díky pokutám od finančních institucí jim částka stále narůstala. Paní P. měla jasnou představu o splácení a vždy při braní půjček preferovala bankovní instituce. Přesto ji situace dohnala k tomu, že již vyzkoušela i nebankovní společnost. V Bankovních registrech byli vedeni se záznamem a banky jim nechtěly půjčit další peníze.

Paní P. chtěla přeúvěrovat všechny úvěry mimo hypoteční úvěr. Firma MYERSON s. r. o. jí přislíbila, že jim to přeúvěruje, přestože je paní P upozorňovala na to, že jsou v registrech. Zaplatili 4 tis. Kč a po týdnu jim došly podklady na vyplnění. Po týdnu od zaslání podkladů jim došlo vyrozumění, že to nepůjde provést. Navíc jim bylo sděleno, že pokud by si stěžovali, bude na ně podána žaloba za dodání špatných informací. Od té doby jsou „vyučení“ a dávají si dobrý pozor. Aby toho nebylo málo, pan P. byl půl roku před naším rozhovorem tři měsíce bez práce. Přesto se snažil chodit pracovat k lidem neoficiálně. Situace byla taková, že se pokoušel všechno „lepit“, jak se dá. Jediné řešení viděl v přefinancování a tím snížení měsíčního zatížení. Perspektiva byla u paní P., která přestoupila na novou pozici. Vyzvedávala opět pomoc rodičů. Situace přinášela pro rodinu stres a paní P. nespávala. Co se týká poradny ve finanční tísní, neměli ponětí, že něco takového existuje. Paní P. doporučovala mladým, pokud chtějí udělat nějaký závažný krok, aby se poradili s právníkem nebo si řádně pročetli podmínky, řádně si zjistili informace a možnosti jiných společností. Je třeba obracet se na renomované firmy a vše si řádně ověřovat. S tím, že neznalost nikoho neomlouvá, se osobně setkala.

1/6 Paní Š. je další osobou, která se dostala do nesnází z důvodu zadluženosti. Má tři děti z prvního manželství, které byly v době rozhovoru již samostatné. Se současným manželem děti neměli. Paní Š. má základní vzdělání. Pochází z rozvrácené rodiny a za to, že nevystudovala, přikládá vinu právě problémům v rodině. Do šesté třídy měla údajně vyznamenání. Pak však nastaly potíže a rozvrat v rodině. Začala mít problémy a dokonce propadat a už se to s ní údajně „vezlo“.

V souvislosti se zadlužením sdělila: „Já bych se do toho nedostala, pokud bych nebyla naivní“. Před pár lety měli s manželem (stávajícím) malou pekárnu. Ta již fungovala před jejich sňatkem, byla to manželova firma. Veškeré doklady firmy vedla tchyně a předávala je účetní. Starala se o úhrady firmy apod. Manžel nicméně byl nedůsledný a slepě matce důvěřoval. Ta dávala vždy část prostředků z podnikání místo do banky jeho bratrovi na zaplacení dluhů. Bratr hrál automaty, ale v tu dobu také stavěl dům a potřeboval peníze na materiál. Pokud došel manžel za tchyní a chtěl nějaké peníze, tak se vždy vymluvila, že platí sociální a zdravotní pojištění, zboží apod. Ve skutečnosti však sociální a zdravotní pojištění neplatila vůbec.

Po nějakém čase začaly chodit doporučené dopisy, tchyně je ale schovávala, aby se k synovi nedostaly. Za nějakou dobu začaly chodit doporučené dopisy i paní Š. Ta nemohla pochopit, jak je možné, že dluží poplatky na sociální a zdravotní pojištění, když mělo být vše zapláceno. Šla na úřad s tím, že nic nedluží. Tam jí bylo ale sděleno, že nedluží jen ona, ale i její manžel.

Manželé Š. neměli žádné úspory, kterými by částku umožnili. Manžel chtěl, aby tchyně dala vše do pořádku, ta to přislíbila. Jenže slib nesplnila a původních 15 tis. Kč začalo narůstat, až se věc dostala k exekutorovi. Paní Š. chtěla uhradit závazky za svoji osobu, ale úřady po ní vyžadovaly zaplatit i závazky manžela. Následně bylo zjištěno, že nebyla zaplácena domovní daň, elektřina a začalo se to vše „sypat“.

Manžel rezignoval na vše, přestal podnikat a od té doby nepracoval. Paní začala pracovat. Její příjem byl 11 tis. Kč, ale 4 tis. Kč jí strhávali na exekuci. Vzala si auto na leasing, ale po čase jí ho zabavili a ona, přestože již auto při našem rozhovoru neměla, musela splácet leasing dál včetně pojištění automobilu. Protože jí prostředky na provoz rodiny nestačily, začala si ještě půjčovat od rodin - od sestry, kamarádky apod.

Vzhledem k tomu, že by chtěla vrátit peníze hlavně rodině, chtěla odjet za prací do zahraničí. Rodina pro ni moc znamená. Věřila si, že je schopná to zvládnout. Již měla něco dohodnuto, ale nechtěla se o tom zmiňovat. Za veškeré dluhy se údajně

strašně styděla. V návaznosti na uvedené události se rozhodla odejít z práce, protože v tom neviděla budoucnost a uvažovala, jak se již zmínila, o odchodu za výdělkem do zahraničí. Manžel však pro řešení situace nechtěl dělat nic, dokonce nešel ani na úřad práce. Nechtěl jít do práce vzhledem k tomu, že by jen splácel. Manželka s ním částečně souhlasila. Paní Š. si myslela, že je to všechno nekonečné, že si věřitelé budou pohledávky stále navyšovat. Chtěla všechny dluhy sloučit do jednoho a splácet třeba půjčku s tím, že jim to již nikdo nenavýší. Ale nevěřila, že by to mohlo fungovat, také. Vzhledem ke zkušenostem z minulosti, kdy po nich exekutoři chtěli stále další částky.

Přiznává, že je to problém a hlavně jejich hloupost, že se do takové situace dostali. Manžel však problém již nechtěl řešit. Paní, přestože měla manžela velmi ráda, uvažovala o rozvodu. Dokonce musela navštívit psychiatra, již několikrát zkolabovala. V návaznosti na to brala dlouho léky. V poslední době se je však snažila nebrat, protože zjišťovala, že jí začalo být také všechno jedno a byla apatická. Manžel by údajně oželel i ji, než aby něco udělal pro řešení problému. Problém se vlekl již 10 let, manžel hledal cestu v alkoholu. Jejich velký dům se snažili již pět let pod cenou prodat. Stále se to však nedařilo. Manžel dlužil 650 tis. Kč (zdravotní a sociální pojištění, Finanční úřad) a 750 tis. Kč (dotace státu na pekárnu), paní dlužila 200 tis. Kč úřadům, 150 tis. Kč rodině a 18 tis. Kč za kreditní kartu. Údajně byla velmi nenáročná a dokázala by se uskromnit, jen pokud by viděla nějakou cestu. Co se týká poradny při finanční tísní, neměla o ní žádné povědomí, ani o jiné instituci. Maximálně znala instituce, které chtějí každou informaci zaplatit. Paní se vyjádřila, že by bylo dobré, aby si stát pohlídal exekutory, aby neožebračovali lidi, kteří již tak jsou v problémech.

1/7 Poslední rozhovor této skupiny byl s paní Ž. Paní je vdova v předdůchodovém věku. Žila v domě se svou tchýní, dcerou a zetěm a jejich dvěma dětmi. Půjčování v rodině paní a jeho manžela (jejich rodičů) nebylo zvykem. Vzděláním manžela byla JAMU (hudebník), paní byla vyučená jako soustružnice. Děti mají dvě – syna a dceru, oba jsou dospělí (syn 39 let, dcera 35 let).

Začalo to již před deseti lety. Manžel paní Ž. dostal za úraz větší částku peněz a tu zainventoval do garáže, kterou měli u domu a přebudoval ji na bar. Byl to jeho dlouholetý sen. Vzhledem k tomu, že jim částka nestačila a úspory neměli, půjčili si od Komerční banky částku 120 tis. na dodělaní přestavby. Po jejím ukončení bar

otevřeli a začali řádně fungovat i splácet. Zpočátku se jim dařilo. Pořádali mimo jiné různé akce jako oslavy narozenin apod. Vše dobře fungovalo, měli i živou hudbu - manžel byl muzikant a s kamarády v baru hrával. Jenže po čase manžel vážně onemocněl. V návaznosti na to se již nemohli tolik věnovat podnikání, protože na to již nestačili. Odříkali akce z důvodu, že by to nezvládali, a tak klesly jejich tržby a vznikl problém s včasným splácením. Ze začátku se jen zpožďovali se splátkami, časem se to ale začalo více a více opožďovat a nesplacené částky narůstaly. Situaci se snažili řešit s bankou a posunovali si splátky. Posléze začali splácet nepravidelně podle toho, zda měli prostředky.

Po nějakém čase manžel zůstal na lůžku a paní musela s podnikáním úplně skončit a bar zavřít. Vzhledem k tomu, že se starala o manžela, nechodila do práce a tři roky byla v evidenci pracovního úřadu. Posléze již pobírala jen sociální dávky, tím se jejich příjem snížil na minimum. Manžel ležel a měl 4000,- Kč penzi, paní měla 2400,- Kč, po přidání pak 2700,- Kč. Jak řekla: „Bylo to na nouzové živobytí“. Navíc manžel potřeboval léky, které museli platit. Po nějakém čase se stav manžela výrazně zhoršil a musel být převezen do nemocnice, kde však do druhého dne zemřel.

Po smrti manžela zůstala paní stále doma bez práce a pobírala jen 2 700,- Kč. Z toho důvodu také přestala chodit k doktorům, protože neměla na doplatky za léky. Na sociálním úřadu dostala potvrzení o hmotné nouzi, takže mohla chodit k lékaři zadarmo, ale pokud šlo o doplatek za léky, ten si musela uhradit sama, potvrzení se na to nevztahovalo.

V tu dobu paní Ž. nebyla schopna nic splácet. Nabídla se jí nějaká paní s tím, že jí bude radit a že jí situaci pomůže vyřešit. Několikrát napsaly do banky, že prosí o odložení a snížení splátek, a předložily důvody, proč nemůže platit. Banka však chtěla, aby dál platila. Paní se snažila alespoň něco platit. Půjčovala si od tchyně nebo od dcery, takže nepravidelně nějaké částky hradila, ale na uhrazení celé dlužné částky neměla. Nakonec to dopadlo tak, že jí volali do práce, kde začala pracovat jako uklízečka, z exekučního úřadu z Prahy, že dojedou, udělají soupis věcí a odvezou je.

Před touto událostí se údajně s paní v bance nikdo nechtěl bavit, chtěli vše písemně. Při návštěvě exekutorů bylo oblepeno vše i nové věci dcery – lednička, pračka, které si pořídila na splátky. „Vyrukovali“ na paní s tím, aby během čtyř hodin sehnala padesát tisíc korun, jinak že všechno hned odvezou. Současně telefonovali mobilním telefonem údajně stěhovákům, zda mají volné auto pro případ, že by paní nesehnala uvedenou částku v daném čase. Paní z toho byla údajně špatná, doslova:

„na mrtvici“. Řekla pánům, že uvedenou částku není schopná sehnat. Tak pánové začali „licitovat“- aby sehnala alespoň dvacet nebo třicet tisíc. Nevěděla, co si počít. Údajně si vzpomněla, že existuje nějaký „Provident“, dělá ho nějaká paní X. V minulosti již prý od nich něco měli, ale vzhledem k podmínkám již neměla v úmyslu jejich služby využívat. Pod nátlakem exekutorů nakonec zavolala a paní X. jí dovezla patnáct tisíc korun. Paní dala exekutorům nakonec patnáct tisíc korun. Ti odjeli s tím, že jim každý měsíc paní Ž. něco uhradí. Paní Ž. byla v této fázi rozhovoru při vzpomínce na exekutory velmi rozrušená. Příští měsíc poslala dva tisíce, pak tisíc pět set korun.

Tři měsíce platila a myslela si, že pokud bude platit, nechají ji v klidu. Jenže za tři měsíce po poslední návštěvě přijeli exekutoři znovu a chtěli dalších třicet tisíc korun. Vzhledem k tomu, že paní Ž. opět neměla zmíněnou částku, půjčila si od Providentu dalších dvacet tisíc korun. Nátlak a vyhrožování bylo tak velké, že údajně neměla jinou možnost. Nakonec si i s přízní půjčili od zmíněné společnosti kolem padesáti tisíc pro platby exekutorům. A za to, co si půjčili, zaplatili stejnou částku na úrocích.

Exekutoři přijeli ještě jednou a chtěli, aby si paní půjčila alespoň patnáct tisíc třeba od sousedů. Pokaždé to byli údajně jiní exekutoři. Když přijeli, bylo to údajně proto, že si chtěli zkontrolovat, zda je soupis oblepených věcí v pořádku, zda je neprodali, nebo nezničili. A vždy paní Ž. odvolali z práce (pracovala ve městě 12 km daleko). Jak přijela domů, pokračovalo vše obdobně i při těch patnácti tisících – telefonát, stěhovák... Psychické působení velmi fungovalo podle jejího vyjádření. Měla strach, aby exekutoři nevzali věci dceři, zeťovi a jejich dětem. Při jednom z posledních telefonátů exekutorů, když jí opět volali do práce, jim sdělila, že během dvouhodinového ultimáta stejně víc jak dva tisíce nesežene, že už je na dně, aby si všechny věci odvezli. Pánové za ní přijeli, vzali dva tisíce a odjeli bez věcí. V době našeho rozhovoru údajně chodila domů bez výplaty, která činila sedm tisíc korun (splátka měsíční jen pro banku (exekutory) byla pět tisíc korun).

Tchyně paní Ž. pomáhala splácet bance (exekutorům) čtyřmi tisíci korun z důchodu a dcera pomáhala platit Provident. Bohužel neměla přehled, kolik již zaplatila. Původně bylo 75 tis. Kč pro banku, ale částka se údajně navýšila, exekutoři požadovali 270 tis. Kč. Paní Ž. věděla, jaké úroky Provident má, údajně by si zde nikdy nepůjčovala, ale dohnali ji k tomu exekutoři. Nechtěla riskovat, že by dcera po příchodu z práce měla prázdný byt. Při zřizování prvního úvěru šli rovnou do renomované banky, o malé a nebankovní společnosti neměli zájem. V rozhovoru mi sdělila obavu,

že žádná velká banka by jí nepůjčila a o ostatních společnostech má jen velmi malý přehled. Měla strach z podvodníků, přesto se obracela na inzeráty, aby přeúvěrovala Provident, kde měla půjčeno cca 60 000,- Kč a splácela 2 400,- Kč/týdně. Příjem měla 8 500,- Kč ze zaměstnání a 3 300,- Kč vdovský důchod. Zaměstnavatel jí strhával 2 200,- Kč pro Finanční úřad, na nedoplatky z podnikání měla již jen zbylou částku (asi 7 000,- Kč), 5 000,- exekutoři (banka). Od známých si nepůjčovala, pouze od tchyně, dcery a syna.

Možnost někomu pronajmout bar zavrhla z důvodu nutnosti oprav a měla strach, vzhledem k tomu, že před časem se nedaleko otevřela nová restaurace, že by bar nebyl ziskový. Také zamítla nabídku místních Romů k pronájmu. Měla obavu, že by popudila sousedy v případě možného hluku.

Neměla představu, jak dál uvedenou situaci řešit, byla podle jejích slov „bezradná“. Neviděla žádné řešení. Jako největší problém viděla to, že si vzala půjčky od Providentu, do kterých byla dotlačena. Uvedená situace výrazně ovlivnila život rodiny. Navíc nechtěla stále spoléhat na tchyni. Nemohla si dovolit zajít s kamarádkou na kafe, a to ji psychicky deptalo. Došla z práce a byla jen doma. Uvedla, že nechodila ani k holiči. Stříhala se sama. Po finanční stránce se cítila jako „bezdomovec“. Nemohla si dovolit zajet ani za tatínkem, který bydlel 25 km daleko, přestože by ráda jela. Navíc se za posledních pět let výrazně zhoršil její zdravotní stav, neléčené astma. Velice jí pomohlo, že začala před dvěma roky pracovat. Přesto, že měla jít za pár měsíců do penze, chtěla pracovat dál. Byla ráda, že mohla být mezi lidmi a že si mohla trochu pomoci se splácením závazků. Mimo jiné měla strach, aby nepřišla o dům. Poradna při finanční tísní paní Ž. nic neříkala, proto si myslela, že by jí nebyli schopni pomoci. Myslela si, že z uvedené situace není východisko, protože nemá peníze. Myslela si také, že měla s bankou v prvopočátku více komunikovat, ale vzhledem k manželově nemoci to údajně nešlo. Z toho důvodu komunikovala pouze písemně. Nechtěla více zatěžovat děti. Paní měla špatný přehled o stavu splátek a složení dlužných částek.

4.2. Zkušenosti lidí, kteří mají zájem o půjčku nebo ji před nedávnem získali

Další skupinou, kterou se zabýval můj výzkum, byly lidé, kteří si o půjčku aktuálně žádali nebo ji právě získali. Hlavní otázkou bylo, zda se zajímali o bankovní či nebankovní trh půjček a co je vedlo ke kroku vzít si půjčku. Vzorek byl vybrán z náhodných klientů jedné tuzemské bankovní instituce a obsahuje šest respondentů.

2/1 Pan K. byl středoškolsky vzdělaný třicetiletý muž (s maturitou), který žil se svou přítelkyní a půlročním dítětem v dvoupokojovém bytě a měl stabilní příjem. Měl rozestavěný dům, který do té doby financoval z vlastních našetřených zdrojů a průběžně z výplat. Dostavět nemovitost chtěl za pomoci některé z bank. Zhruba čtyři měsíce zkoušel (vzhledem k tomu, že zatím nespěchal) oslovovat velké banky regionálního trhu. Podle jeho informací se zajímal hlavně o náklady na půjčku. To znamená o úrokovou sazbu a hlavně o celkovou splátku včetně všech poplatků. Zajímala ho také možnost způsobu čerpání úvěru vzhledem k tomu, že staví svépomocí, aby nemusel předkládat faktury pro čerpání. Aktuálně v době rozhovoru byl již rozhodnut pro konkrétní banku – tu, kde byly nejnižší náklady a která mu dovoľovala neúčelové čerpání. Podle něho byly ostatní podmínky méně podstatné. Zajímala ho také životní pojistka, v návaznosti na svého koníčka (motorová letadla) chtěl být pojištěný i na riziko, které každá pojistka nemá. Dle jeho informace v případě, že by se dostal do problémů se splácením, předpokládal, že by mu banka pomohla s odložením splátek nebo jiným způsobem, ale neměl žádnou konkrétní informaci od banky a doposud se o ni nezajímal. Přesto uznal, že z důvodu ručení nemovitostí by měl zájem situaci řešit. Uvedl také, že pokud by byl zdravý, měl by ještě boční příjem a ten by údajně dostatečně pokryl splátky úvěru i náklady rodiny. Navíc počítal, že po mateřské mu pomůže svými příjmy manželka.

2/2 Paní X. se zajímala v bance o nějaký úvěr, který by jí pomohl dokončit rekonstrukci rodinného domu. Paní byla rozvedená a měla jedno dítě již samostatně výdělečně činné. Byla vyučená v oboru a měla stabilní práci, její příjem byl 15 tis. Kč.

Po rozvodu s bývalým manželem si koupila dům, na který si půjčila u banky. Jednalo se o neúčelovou půjčku. Vzhledem k tomu, že se jednalo o nemovitost ve špatném technickém stavu, byla „nucena“ si vzít od nebankovních institucí ještě další dvě menší neúčelové půjčky a kreditní kartu od banky. Při návštěvě banky se však dozvěděla, že s jejími příjmy již na žádnou půjčku nedosáhne. Bylo jí nabídnuto přeúvěrování půjček do nemovitosti, ale po zjištění, že se jedná jen o neúčelové půjčky, bylo jednání ukončeno. Bankovní poradce jí údajně nabídl možnost úvěru na syna, ale to odmítla s tím, že ho nechce zavazovat z důvodu, pokud by potřeboval něco on sám. Při dotazu, jak by postupovala v případě nemožnosti splácet, se vyjádřila, že neví a že předpokládá, že by jí banky povolily odložení splátek. Při otázce na poradny sdělila, že o podobných institucích jen někdy něco okrajově zaslechla, ale nemyslí si, že by jí dokázaly pomoci. Zatím chce pokračovat v rekonstrukci průběžně dle možností příjmu. Rozhodně by však přivítala, pokud by mohla půjčky sloučit a nějakou část prostředků přidat pro dokončení rekonstrukce nemovitosti.

2/3 Slečna Y. byla dva roky po vyučení. Pracovala jako barmanka v restauraci, kde měla stabilní příjem a něco navíc od zákazníků. Bydlela stále u rodičů. Před rokem si půjčila u banky 150 tis. Kč na vozidlo, které potřebovala na dopravu do zaměstnání. Aktuálně měla zájem o další úvěr nebo přeúvěrování stávajícího a jeho navýšení a obrátila se na svou banku. U jiných bank možnosti nezjišťovala a do nebankovních společností by údajně nešla. Chtěla pomoci příteli, který měl problém s rodiči, kteří měli exekuci na nemovitosti. Jejich situace byla v takovém stádiu, že by mohli o dům přijít. U banky však neuspěla vzhledem k tomu, že pracovník po ní chtěl z důvodu vyššího objemu úvěru již nějaké ručení, které nebyla schopna zajistit. Na dotaz, jak by řešila situaci, kdyby měla problém se splácením, uvedla, že by jí pomohl přítel. O poradnách při finanční tísní slyšela poprvé při dotazu na ně, ale nedokáže si představit, jak by jí mohly pomoci.

2/4 Dalším osloveným byl mladý muž tři roky po škole. Bydlel u rodičů a měl stálý příjem. Bral si spotřebitelský úvěr 150 tis. Kč u banky, kde měl již nějaký čas vedený osobní účet. Na otázku, zda si zjišťoval další možné nabídky bank, uvedl, že předpokládal, že mu jeho banka dala jistě lepší podmínky než ostatní banky,

ale neověřoval si to, zda by to tak opravdu bylo. Úvěr si bral na vozidlo. Na otázku, zda ho potřeboval, když bydlí u rodičů, sdělil, že chce být nezávislý. V případě, že by se dostal do problémů se splácením, měl údajně oporu v rodičích. Poradny o finanční tísní mu nic neříkaly.

2/5 Nejmladší z dotazovaných byla slečna čerstvě po střední škole s maturitou, která byla ještě ve zkušební době. Bydlela u rodičů a začala pracovat jako pokladní v jedné z velkých dopravních společností. Měla zájem o 100 tis. Kč, za které chtěla pokrýt závazek vůči otci a za zbytek si chtěla koupit vozidlo. Bohužel u banky neuspěla vzhledem k tomu, že byla ještě ve zkušební době. Na peníze velmi spěchala, aby mohla otci závazek uhradit. Uvažovala, že se pokusí sehnat úvěr u nebankovní instituce, ale údajně jí to známí rozmlouvali. V případě, že by nebyla schopna z jakéhokoli důvodu splácet, předpokládala, že by jí banka nabídla nějaké řešení a pomohla by jí. O poradnách při finanční tísní nikdy nic neslyšela a nevěděla, jak by jí mohly pomoci.

2/6 Posledním ze skupiny osob žádajících o úvěr je rozvedený padesátitýřletý vysokoškolsky vzdělaný muž. Má stabilní práci, je jednatelem vlastní společnosti, mimo to pracuje i jako fyzická osoba - podnikatel. Má zájem o hypoteční úvěr a žádal o něj u banky, která vede jeho osobní účet. Nabídky jiných bank zatím nezkoušel. V současnosti má rozestavěnou nemovitost (jedno patro), ale potřeboval by prostředky na dostavění. Dost již na to spěchá (zaplacení faktur). Při komunikaci s bankovním poradcem své banky však zjistil, že má velmi vážný záznam v mezibankovních registrech. Dle informace se jednalo o čtyři léta starou záležitost, kdy měl vyčerpanou kreditní kartu a zhruba devět měsíců nereagoval na výzvy. Dle jeho slov to nepovažoval za důležité. V současnosti mu však došla exekuce, která situaci ještě více zhoršila. Údajně v návaznosti na aktivity kolem stavění zapomněl na úhradu platby ČSSZ. Pracovník banky aktuálně zjišťoval, zda bude možné za eventuelně „nestandardních podmínek“ úvěr poskytnout. Při otázce, jak bude řešit situaci v případě, že nedostane úvěr, sdělil, že bude muset hledat jinou variantu a zatím stavět z výplat. V případě, že by se v budoucnu dostal do problémů s nesplácením, řekl, že si chce úvěr pojistit rizikovou pojistkou pro případ nesplácení. O institucích zabývajících se poradenstvím již několikrát slyšel, ale nedokáže říci, zda by mu mohly adekvátně pomoci.

4.3. Dílčí závěr

Praktická část této práce se skládá ze dvou částí. Nejdříve jsem uvedl závěry výsledků první části, která byla zaměřila na respondenty předlužených domácností.

Vzhledem k tomu, že respondenti nebyli vybíráni podle žádného klíče, byl každý případ jiný. Je otázkou, zda je to dobré či špatné. Z mého pohledu je to zajímavější, protože si lze udělat komplexnější obrázek o předlužených rodinách. Jsem si také vědom toho, že vzhledem k velikosti vzorku a jeho výběru jen z jednoho regionu nemohu výsledky zevšeobecňovat.

V provedeném průzkumu se převážně jednalo o skupinu lidí s nižším vzděláním. Lze tedy usuzovat, že převážná většina respondentů pochází z rodin, kde nebylo ve zvyku se zadlužovat. Znamenalo to, že pro většinu z nich to byla věc nová, se kterou neměli zkušenost. Částečně to lze přisuzovat i v změnám tržních podmínek které proběhly v devadesátých letech minulého století, ale také finanční ngramotnosti a neschopnosti si stanovit reálný rozpočet domácnosti.

Většina respondentů měla svůj první úvěr od banky. Zpravidla dávali přednost bankám, které je ale z důvodu záznamů v registrech odmítaly. Pokud u nich nastaly problémy se splácením, byli nuceni brát si nevýhodné půjčky od nebankovních institucí. Vzhledem k tomu, že byly půjčky malé, tak si jich postupně nabrali větší počet. Příkladem, kde jsem viděl velký problém, bylo například šest kreditních karet paní S., nebo časté braní si úvěrů od společnosti Provident Financial paní Ž.

Ve třech případech záznam v rejstříku dlužníků přivedl respondenty do nebankovní instituce. V některých případech uváděli, že již nemají jasný přehled o množství splátek, což opět ukazovalo na to, že tyto skupiny lidí si nevedly záznamy o svých výdajích. V jednom případě se dlužník obrátil na nebankovní společnosti. Vedla ho k tomu obava, že v bance úvěr nedostane, a údajná jednoduchost a rychlost nebankovní půjčky.

Velmi důležitým poznatkem je, že ve všech případech si vzali větší či menší půjčku od rodiny. Dlužníkům se snažili pomoci rodiče, děti, prarodiče, sourozenci, ale i kamarádi. Téměř v polovině případů se dostávali do ještě větších problémů z důvodu, že chtěli půjčku rodině splatit včas, nebo že chtěli, nebo dalším důvodem rychlého splacení bylo, aby se příbuzných problémy se zadlužením co nejméně nedotkly.

Bez pomoci rodiny a příbuzných by se velká část z nich dostala do ještě větších nesnází. Žádný z respondentů neměl připravenou finanční rezervu pro případ, že by se dostal do problémů.

V pěti případech zadlužení vzniklo v souvislosti s podnikáním. V těchto zmíněných případech byl odlišný důvod zadlužení. V jednom případě se jednalo o důvod druhotné platební neschopnosti, ve druhém se jednalo o nezodpovědnost, která souvisela s riziky podnikání, v dalším případě to byla bezmezná důvěra podnikatele v matku, která mu vedla účetnictví, a v poslední řadě to byly zdravotní komplikace. To svědčilo také o skutečnosti, že lidé podceňovali možnost životního pojištění, což prezentoval příklad manželů Ž. V případě, že by byl manžel paní Ž. pojištěn, tak by se jistě nedostala do tak závažných problémů.

Ve více jak polovině případů se objevovala různá míra bezmoci, až rezignace. Lidé nacházející se v předlužení neviděli východisko ze své tíživé situace a nevěřili, že by jim mohl někdo pomoci. To vedlo k tomu, že se v mnoha případech znovu ze zoufalství obraceli na nebankovní instituce s žádostí o půjčku, v krajním případě již rezignovali (jako u pana Š.).

V případě dvou respondentek byla situace tak vážná, že se u nich dostavily zdravotní potíže, které byly hlavně psychické. Při našem rozhovoru, v obou případech, již zmínka o exekutorech je značně rozrušila. O příčinách tohoto stavu se dá jen spekulovat, ale je dost pravděpodobné, že tomuto stavu napomohly negativní zkušenosti z dětství, tak špatná podpora blízkých osob a v neposlední řadě nátlakové metody exekutorů.

Velký problém spatřuji v tom, že dlužníci, kteří se dostali do potíží, vůbec nebo nedostatečně komunikovali s finančními institucemi. Následně se pohledávka dostala k exekutorům, kteří si z toho udělali výnosný obchod (viz. příklad navýšení, vzdálenost úřadu, apod.). Velmi mne také překvapilo, jakým způsobem uvedení úředníci vymáhali dlužné částky, a do jakých situací se mohli lidé v důsledku předlužení dostat. Jde o stav respondentů po psychickém nátlaku, ale také následné „nucené“ extrémní předlužení. Zde lze nalézt prostor k možným legislativním úpravám.

O možném využití pomoci finančních poraden respondenti buď nevěděli vůbec, nebo o nich jen zběžně slyšeli, ale nevěřili, že by jim mohly v jejich situaci pomoci. Proto je důležité zvyšovat finanční gramotnost obyvatel, aby lidé získali všeobecný přehled o finančních produktech a řešení situací, které mohou s uvedenou problematikou nastat. Z toho jasně vyplývá důležitost finančního vzdělávání obyvatel.

Druhá část výzkumu nebyla tak obsáhlá vzhledem k množství informací, které jsem zjišťoval. Z výsledků vyplývá, že většina respondentů se nezajímala o podmínky úvěrů. To však nemusí být pravidlem vzhledem k tomu, že polovina respondentů byla mladšího věku. Lze tedy říci obecně, že mladá generace přistupuje k riziku s menší zodpovědností. Také tento závěr se nedá z průzkumu jasně vyvozovat vzhledem k tomu, že i dva starší respondenti měli problém buď s registrem dlužníků, nebo s předlužením. Jeden z nich byl vysokoškolsky vzdělaný. Z toho je patrné, že se zadlužováním mají problémy hlavně lidé s nižším vzděláním (jak bylo uvedeno v první části průzkumu), výjimkou by nemusely být i osoby s vyšším vzděláním. Většina respondentů si nejprve žádala o úvěr v bance. Mladí lidé si často brali půjčky za účelem zakoupení automobilu. Pouze jeden z respondentů byl podnikatel. Z rozhovoru nevyplývalo, jak se mu dařilo v podnikání, ale osobní finance zjevně neměl dostatečně pod kontrolou. Mým poznatkem z uvedeného průzkumu je, že většina žadatelů o úvěr se dostatečně nezajímala o parametry úvěrových produktů bank.

Závěr

Ve své diplomové práci jsem se zaměřil na nový fenomén, který se objevil v české společnosti v průběhu devadesátých let – na problém zadlužování. Ze své bankovní praxe vím, že je těžké pro klienta najít ucelenou informaci o možnostech, jak si půjčit peníze a na co si dát při uzavírání úvěrových smluv pozor. Pokud se osoba dostane do problémů se splácením, také ve většině případů neví, na koho se obrátit se žádostí o radu a jak dále postupovat. Rozhodl jsem se zabývat právě tímto tématem, z tohoto důvodu, abych spojil jednotlivé základní informace do ucelenější formy. Významnou měrou mi v tom pomohl internet, odkud jsem čerpal zveřejněné informace ČNB, ČSÚ, MF a STEM. Další důležité informace jsem našel v odborné literatuře a v novinových článcích. Dále jsem zde uplatnil mé dlouholeté profesní znalosti v bankovním oboru.

Půjčování peněz není doménou posledních desetiletí, ale je staré jako lidstvo samo. Dochované prameny sahají až do starověké Mezopotámie a s předlužením v minulosti měli problémy i někteří významní panovníci. Za zmínku stojí i přístup k nakládání s penězi lidí za první Československé republiky, kdy jim šly příkladem byly naše významné osobnosti, jako např. Baťa, Rašín apod.

Zjistil jsem, že chování českých domácností se významně změnilo v souvislosti s přechodem na tržní hospodářství na přelomu osmdesátých a devadesátých let minulého století. Bylo to zapříčiněno změnou životního stylu, vlivem médií, reklamy a touhou přiblížit se stylu života vyspělých ekonomik. Na trhu se objevila spousta bankovních institucí, které se předhánějí v získávání svých klientů. Mimo banky vstoupily na trh i nebankovní instituce, které požadují vysoké náklady spojené s poskytováním úvěrů, a proto je poskytují bez dokládání příjmů a kontroly klienta. Jen pro zajímavost zopakují: V roce 2007 činil dluh obyvatelstva 808 mld. Kč, v roce 2009 to bylo již 897 mld. Kč. Od roku 2000 do roku 2009 se zadluženost obyvatelstva zvýšila osmkrát. I přes tento prudký růst měly české domácnosti zadluženost v roce 2009 téměř o polovinu nižší než v eurozóně.

S nárůstem zadluženosti také souvisí větší počet exekucí. V roce 2009 bylo nařízeno 718 tis. exekucí a více než 300 tis. soudních výkonů exekucí. Od roku 2001 bylo provedeno 2,5 mil. exekucí, z toho plyne, že počet exekucí prudce roste v návaznosti na poskytované úvěry. Tím přibývá obyvatel, kteří se dostávají do existenčních problémů. V této situaci jim může pomoci osobní bankrot, nebo-li

oddlužení, které na základě podaného návrhu povoluje insolvenční soud. Oddlužení má stanovená svá pravidla vyplývající z právního předpisu, která je nezbytné dodržet.

Nejohroženější skupinou mezi zadluženými jsou osoby ohrožené sociálním vyloučením. Často se také jedná i o rodiny, jejichž členové mají nízké příjmy, základní nebo nižší vzdělání, neúplné rodiny, rodiny s dětmi a etnické skupiny. Splátky těmto osobám ubírají významný díl z příjmů. V případě problémů se splácením dochází u nich k narušení chodu domácnosti a někdy to vede až k rozpadu rodinných vztahů.

V případě, kdy se dlužník dostane do problémů se splácením, je ideální ihned oslovit instituci poskytující úvěr. Pokud se mu nedostane adekvátní odpovědi nebo situaci nevyřeší, je vhodné se obrátit na některou z občanských poraden zabývajících se dluhovou problematikou. Tyto organizace mají ve svých řadách právníky a poradce, kteří se orientují v bankovních a nebankovních produktech; poradny své služby poskytují bezplatně.

Významnou roli v otázce zadlužování hraje ekonomická gramotnost. Z výzkumu agentury STEM pro MF vyplynulo, že pouze 28 % respondentů o sobě tvrdilo, že má dostatečnou finanční gramotnost. Další z průzkumů ČNB a MF uvádí, že dvě třetiny lidí smlouvy, které podepisují vůbec nečte. Tyto výsledky jsou alarmující, a proto je třeba ocenit, že ČNB a MF připravily pro zvýšení ekonomické gramotnosti některé programy pro základní a střední školy a další se plánují. Vláda ČR pak připravila komplexní koncepci finančního vzdělávání v podobě Národní strategie finančního vzdělávání. Je však otázkou, jak se v praxi jednotlivé instituce zhostí svých úkolů.

S finanční gramotností úzce souvisí schopnost plánování příjmů a výdajů rodiny, k tomu ji může dopomoci sestavení vyrovnaného rodinného rozpočtu. Finanční rozpočet rodiny však není samospasitelný, pokud se rodina nedohodne na jeho jasném a důsledném dodržování.

Tyto závěry potvrdila i empirická část práce, která byla zaměřena na kvalitativní šetření předlužených domácností, s cílem zjistit, v čem se jednotlivé případy shodují a zda se dlužníci dostatečně věnovali prevenci. Vzorek dotazovaných se skládal ze sedmi předlužených respondentů. S dotazy jsem se obrátil i na šest respondentů, kteří o úvěr žádali.

Zjistil jsem, že většina respondentů si jde pro první půjčku do banky. Pokud u nich vznikl problém se splácením, většina dotazovaných nereagovala na vzniklé problémy včas nebo nereagovala vůbec. Domnívali se, že jim banka nebude schopna

pomoci nebo se na ni obrátili, až když měli záznam v registru dlužníků; následně se začali obracet na nebankovní společnosti. Otázkou je, zda by jim banka pomohla v případě, kdyby se na ni obrátili. Ze své bankovní praxe je mi známo, že v minulosti to bylo velmi obtížné. V současné době možnosti pomoci jsou, ale jsou omezené například výší příjmu, přestože jsou banky benevolentnější.

Jedinou cestu, jak předejít předlužení vidím v tom, že je důležité držet se zásad prevence a zadlužovat se s rozmyslem. Obracet se vždy, pokud možno jen na jednu (svou) banku; ta mě zná a nebude mi poskytovat půjčky, na které nebudu mít dostatečné příjmy. V případě, že se dostanu do problémů, může mi banka půjčky konsolidovat, nebo jinak ošetřit. Pakliže budu mít půjčky i u jiných společností a nebudu splňovat standardní požadavky, bude značně obtížnější nastalou situaci řešit a pravděpodobněji neuspěji. I tyto předložené skutečnosti by měly být součástí finanční gramotnosti, kterou by měla zahrnovat ekonomická výchova a výchova k zodpovědnosti.

Resumé

Diplomová práce na téma „Příčiny zadlužování rodin, jeho rizika a možné důsledky“ se zabývá fenoménem dnešní doby, zadlužováním. Snaží se definovat zadluženost a kategorizovat základní rozdělení půjček v ČR.

Práce poukazuje na to, že zadlužování není novodobá záležitost, ale že se prolíná celou historií lidstva. Největší boom však zaznamenává v posledních padesáti letech, v ČR pak v posledních dvaceti letech.

Text definuje základní pojmy spjaté se zadlužováním: zadluženost, dluh, věřitel, dlužník, úvěr apod. Přibližuje aktuální pohled na zadlužování, na jeho příčiny a důsledky. Vybranými grafy přibližuje problematiku zadlužování. Seznamuje s riziky zadlužování a v této souvislosti prezentuje legislativou týkající se dlužníků – exekuce, osobní bankrot. Uvádí některé možné sociální dopady na rodiny.

Dále prezentují některé společnosti zabývající se pomocí lidem, kteří se dostali do dluhové pasti nebo do problémů se zadlužením.

Práce posuzuje současný stav finanční gramotnosti v ČR a přikládá hlavní úlohu prevenci. Předkládá strategii pro zvýšení finanční gramotnosti mládeže i dospělých.

Podává návod, jak se vyhnout předlužení. Prezentuje hospodaření rodin s penězi a předkládá vodítko, jak vést rodinný rozpočet.

Empirická část je zaměřena na kvalitativní průzkum předlužených domácností s cílem zjistit, v čem se jednotlivé případy shodují a zda se dlužníci dostatečně věnovali prevenci.

Anotace

Diplomová práce na téma „Příčiny zadlužování rodin, jeho rizika a možné důsledky“ se zmiňuje o některých etapách z historie zadlužování. Seznamuje se základními bankovními a nebankovními institucemi, typy úvěrů, pojednává o dlužích a představuje možná rizika pro rodiny. Uvádí a analyzuje příčiny zadlužování českých domácností a snaží se zhodnotit možné sociální důsledky zadlužování domácností. Představuje soudobé trendy zadlužování a instituce zabezpečující pomoc v krizových situacích. Zabývá se možnostmi řešení problému zadlužování a prezentuje zásady

zodpovědného zadlužování. Upozorňuje na nutnost finančního a ekonomického vzdělávání jako jednoho z úkolů dnešní doby. Poukazuje na důležitost odpovědného vedení rodinných financí. Na závěr prezentuje výsledky drobného sociologického šetření klientů finančních institucí, kteří se dostali do problémů se zadlužením.

Klíčová slova

zadlužování, finanční gramotnost, rodinný rozpočet, exekuce, riziko, úvěr, dlužník, věřitel, dluh, rodinný rozpočet

Anotation

Diploma work on „The causes of indebtedness of families, its risks and possible consequences“ refers to some stages of the history of borrowing. It introduces basic banking and non-banking institutions, types of loans, debts and deals with a potential risk for families. Presents and analyzes the causes of indebtedness of Czech households and seeks to assess the possible social consequences of household debt. It represents the current trends of indebtedness and institutions providing assistance in crisis situations. Explores the possibility of solving the problem of indebtedness, and presents the principles of responsible borrowing. Highlights the need for economic and financial education as one of the tasks of today. It points to the importance of responsible management of family finances. At the conclusion presents the results of survey customers of financial institutions that got into trouble with debt.

Keywords

debt, financial literacy, family budget, execution risk, credit, debtor, creditor, debt, family budget

Seznam použité literatury

1. Smrčka, L. *Rodinný rozpočet a společnost spotřeby* 1. vydání. Příbram: PB tisk Příbram, 2008, 313 s. ISBN 978-80-86946-78-8
2. Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, *Sbírka zákonů ČR*
3. Zákon č. 182/2006 Sb., o úpadku a způsobech jeho řešení (insolvenční zákon), *Sbírka zákonů ČR*, č. 62/2006, ISBN: 1211-1244
4. *Dluhová problematika – informační brožura. Člověk v tísní - společnost při České televizi*, o. p. s., 2007, 69 s. ISBN: 978-80-86961-28-6
5. Skořepa M., Skořepová, E. *Finanční a ekonomická gramotnost pro ZŠ a víceletá gymnázia - Manuál pro učitele*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství SCIENTIA, spol. s r. o., 2008, 200 s. ISBN: 978-80-86960-40-1
6. Skořepa M., Skořepová, E. *Finanční a ekonomická gramotnost pro ZŠ a víceletá gymnázia – pracovní sešit 2*. 1. vydání. Praha: Nakladatelství SCIENTIA, spol. s r. o., 2008, 60 s. ISBN: 978-80-86960-42-5
7. Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon, *Sbírka zákonů ČR*, č. 65/1961, s. 0465
8. Kipielová, I. Slovník základních pojmů z bankovníctví. 89 s. ISBN 80-7044-458-4
9. Kolmanová, H. *Cesta k finanční prosperitě*. 1. vyd. Praha: Profess Consulting s. r. o., 2005, 104 s. ISBN: 978-80-7259-023-0
10. Králová, L. *Krotitelé dluhů Průvodce vaším rodinným rozpočtem*. 1. vyd. Praha: PLOT, 2009, 167 s. ISBN 978-80-7428-017-7
11. Peschke, K.- H. *Křesťanská etika*. 1, vyd. Praha: Vyšehrad, 1999, 695 s. ISBN 80-7021-331-0
12. Škvára, M. *Finanční gramotnost*. 1. vyd. Praha: Ing. Miroslav Škvára, 2011, 219 s. ISBN 978-80-904823-0-2
13. Jakubiček, P. a kol. *Nápady pro výuku – soubor metodických materiálů*. 1. vyd. Praha: Generation Europe, o.s., 2009, 152 s. ISBN 978-80-254-6431-1
14. Zápis ze semináře „Jak ovlivňuje nezdravé zadlužování občana ČR“ konaného dne 29. 11. 2010 v Senátu ČR
15. Koller, M. *Morální aspekty smluv o úvěru a půjčce s ohledem na český kontext*, Bakalářská práce, Olomouc, 2011, 67s.
16. Štefková, A. *Společnost ve starověké Mezopotámii z antropologické perspektivy*, Bakalářská práce, Brno, 2005, 74 s. http://is.muni.cz/th/85310/prif_b/Mezopotamie.pdf

17. <http://www.mfcr.cz>
18. <http://ekonom.ihned.cz>
19. <http://www.cnb.cz>
20. <http://www.stem.cz>
21. <http://czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta0303200808.doc>
22. <http://dluhy.obcanskeporadny.cz/index.php/clanky/34-clanky/77-rizika-pjek>
23. <http://www.novinky.cz/ekonomika/206609-dluhy-se-podepisuji-na-zdravi-i-vztazich-vetsiny-lidi.html>
24. http://portal.gov.cz/wps/portal/_s.155/701/.cmd/ad/.c/313/.ce/10821/.p/8411/_s.155/701?PC_8411_number1=120/2001&PC_8411_1=120/2001&PC_8411_ps=10#10821
25. [http://www.ekcr.cz/1/aktuality-pro-media/252-alarmujici-statistika-exekuci?
KROTITELÉ DLUHŮ w= media](http://www.ekcr.cz/1/aktuality-pro-media/252-alarmujici-statistika-exekuci?KROTITELÉ%20DLUHŮ%20w=media)
26. http://www.zvuleprava.cz/?page_id=388
27. <http://www.coi.cz/cs/ocoi/kdo-jsme-kompetence.html>
28. http://www.burinka.cz/file/cms/cs/uvery/desatero_zadluzovani.pdf
29. <http://www.rozumnezadluzeni.cz/>
30. http://kalkulacky.idnes.cz/cr_index.php
31. <http://vampirie.blog.cz/0706/templari>
32. <http://business.center.cz/business/pravo/zakony>
33. <http://www.finance.cz/uvery-a-pujcky/spotrebitelske/srovnani-uveru/>
34. <http://www.czso.cz/csu/2005edicniplan.nsf/p/3011-05>
35. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Dluh>
36. [http://www.zsletovice.cz/pictures/e-learnig/dejepis/zapisy_hodin/6.rocnik/
starovek.pdf,](http://www.zsletovice.cz/pictures/e-learnig/dejepis/zapisy_hodin/6.rocnik/starovek.pdf)
37. <http://www.csas.cz/banka/nav/osobni-finance/pujcka/o-produktu-d00013288>
38. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Plat>
39. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Mzda>
40. <http://cs.wikipedia.org/wiki/Nezam%C4%9Bstnanost>
41. <http://www.mesec.cz/clanky/zadluzujeme-se-bez-pojisteni/>
42. <http://www.penize.cz/bydleni/16176-hypoteka-dvakrat-mer-jednou-rez!>
43. [http://tn.nova.cz/zpravy/ekonomika/nabidka-kreditnich-karet-sili-na-co-si-dat-
pozor-rizika.html](http://tn.nova.cz/zpravy/ekonomika/nabidka-kreditnich-karet-sili-na-co-si-dat-pozor-rizika.html)
44. <http://www.mesec.cz/aktuality/otevrena-poradna-pro-predluzene-domacnosti/>

45. <http://www.clovekvtisni.cz/index2.php?parent=240&sid=113&id=243&idArt=46>
46. http://iqrs.cz/storage/1232455589_sb_zprvaiqrsdluhyapedluen.pdf
47. <http://www.financnitisen.cz/>
48. <http://www.obcanskeporadny.cz/>
49. <http://business.center.cz/business/pravo/zakony/spotrebitelsky-uver/priloha2.aspx>

Příloha

Finanční rozpočet rodiny⁹³

Příjmy (peníze na vstupu)	Měsíčně:	Ročně
Váš příjem	0 Kč	0 Kč
Příjem vašeho partnera	0 Kč	0 Kč
Přídavky na dítě nebo alimenty	0 Kč	0 Kč
Sociální a jiné dávky	0 Kč	0 Kč
Pobíraný důchod	0 Kč	0 Kč
Příjem z investic a úroků	0 Kč	0 Kč
Příjem z pronájmu	0 Kč	0 Kč
Jiné příjmy	0 Kč	0 Kč
PŘÍJMY CELKEM:	0 Kč	0 Kč

Výdaje (peníze na výstupu)	Měsíčně:	Ročně
Nájemné a splátky hypotéky	0 Kč	0 Kč
Daně a poplatky (TV, rozhlas, poplatek za..)	0 Kč	0 Kč
Plyn a elektřina	0 Kč	0 Kč
Voda a stočné	0 Kč	0 Kč
Poplatek za odpady	0 Kč	0 Kč
Benzín	0 Kč	0 Kč
Opravy a údržba auta	0 Kč	0 Kč
Pojištění auta	0 Kč	0 Kč
Pojištění domácnosti	0 Kč	0 Kč
Další pojištění (zajištění rizik, dům, výdělek,..)	0 Kč	0 Kč
Nákupy pro domácnost	0 Kč	0 Kč
Toaletní potřeby a léky	0 Kč	0 Kč

⁹³ http://kalkulacky.idnes.cz/cr_index.php, 15. 10. 2010

Oblečení a boty	0 Kč	0 Kč
Telefonování	0 Kč	0 Kč
Noviny, časopisy, předplatné	0 Kč	0 Kč
Služby (prádelna, obědy,..)	0 Kč	0 Kč
Opravy a údržba v domácnosti	0 Kč	0 Kč
Opravy a údržba domu	0 Kč	0 Kč
Péče o děti (jesle, školka, hlídání,..)	0 Kč	0 Kč
Výdaje na děti	0 Kč	0 Kč
Účty kreditních karet, poplatky bance	0 Kč	0 Kč
Splátky půjček (auto, spotřebiče,...)	0 Kč	0 Kč
Kabelová televize	0 Kč	0 Kč
Zábava a kultura (půjčovna filmů, kino,...)	0 Kč	0 Kč
Jídlo v restauraci	0 Kč	0 Kč
Pivo a alkohol	0 Kč	0 Kč
Cigarety a tabák	0 Kč	0 Kč
Dovolená a cestování	0 Kč	0 Kč
Internetové připojení	0 Kč	0 Kč
Domácí miláček (péče a jídlo)	0 Kč	0 Kč
Členské příspěvky (sport, zájmy,..)	0 Kč	0 Kč
Ostatní výdaje (dárky, večírky, svatby,...)	0 Kč	0 Kč
VÝDAJE CELKEM:	0 Kč	0 Kč

Výdaje na spoření (peníze na výstupu)	Měsíčně	Ročně
Stavební spoření	0 Kč	0 Kč
Důchodové pojištění	0 Kč	0 Kč
Spořicí účet	0 Kč	0 Kč
Další	0 Kč	0 Kč
VÝDAJE CELKEM:	0 Kč	0 Kč

SHRNUTÍ VÝSLEDKŮ	Měsíčně	Ročně
-------------------------	----------------	--------------

Příjmy	0 Kč	0 Kč
Výdaje celkové	0 Kč	0 Kč
Výdaje na spotřebu	0 Kč	0 Kč
Výdaje na spoření	0 Kč	0 Kč
Uspořené prostředky nebo výše dluhu	0 Kč	0 Kč